ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ, ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
Π.Μ.Σ. ΔΙΕΘΝΕΣ ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ

Η Προστασία Πολιτιστικών Αγαθών στις ένοπλες συρράξεις και η εμπλοκή του Διεθνούς Ποινικού Δίκαιου: εξερευνώντας τις δυνατότητες, αναζητώντας τα όρια

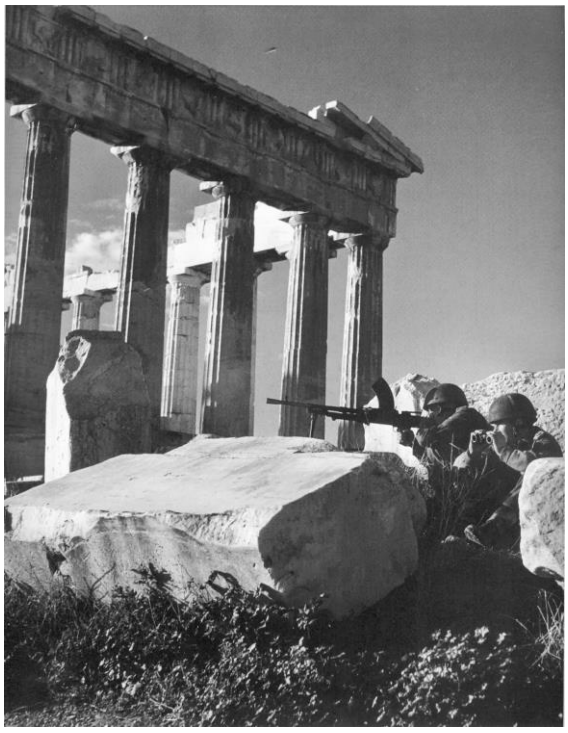

Δεκέμβριος 2016

Θεόφιλος Γεωργάκης Α.Μ:

CULTURAL PROPERTY PROTECTION IN ARMED CONFLICTS AND THE ENGAGEMENT OF INTERNATIONAL CRIMINAL LAW : EXPLORING THE POTENTIAL, SEARCHING FOR THE LIMITS.

Abstract:

Αφιερωμένη στην μνήμη του Χάλεντ Άσαντ[1]και σε όσους άλλους δίνουν τη μάχη του φωτός ενάντια στο σκοτάδι μέχρι τέλους…

[1] **Ο Χάλεντ Άσαντ** (1 Ιανουαρίου 1934 - 18 Αυγούστου 2015) ήταν Σύρος αρχαιολόγος και έφορος αρχαιοτήτων της περιοχής της Παλμύρα (Συρία) για πολλές δεκαετίες μέχρι τη συνταξιοδότηση του, το 2003. Φυλακίστηκε, βασανίστηκε και τελικά δολοφονήθηκε από μονάδες του «Ισλαμικού Κράτους» που κατέλαβαν την περιοχή επειδή δεν αποκάλυψε την κρυψώνα σειράς πολιτιστικών θησαυρών της περιοχής , σώζοντας τα έτσι από την καταστροφική μανία των φονταμενταλιστών.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Ι.ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Α. Μεθοδολογική προσέγγιση

ΙΙ. ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΥΣΙΑ ΣΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ ΤΗΣ ΑΝΘΡΩΠΟΤΗΤΑΣ :

Α.Εννοιολογικές αποσαφηνίσεις, ιδεολογικές αντιπαραθέσεις και (Β) Ιστορικές διαδρομές : Οι σταθμοί πριν τη σύμβαση της Χάγης 54'

ΙΙΙ. ΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΝΟΜΙΚΟ ΟΠΛΟΣΤΑΣΙΟ ΤΟΥ ΚΑΙΡΟΥ ΜΑΣ

Α. Χάγη 54'και Πρώτο Πρωτόκολλο : Πρωτοπόρα αρχιτεκτονική, ανεφάρμοστες ρυθμίσεις.

Β. Το Δεύτερο Πρόσθετο Πρωτόκολλο : Αναπροσαρμογή στα μέτρα της εποχής.

Γ. Επικουρικά διεθνή νομικά εργαλεία.

Δ. Καθιστώντας υπόλογους τους μη κρατικούς ένοπλους δρώντες : Κενά του θεσμικού πλαισίου και η πλήρωση τους.

ΙV. ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΕΣ ΠΟΙΝΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ.

Α. Ανθρώπινα δικαιώματα δεύτερης γενιάς και Διεθνές Ποινικό Δίκαιο : Μια γενική θεώρηση.

Β. Από τη Νυρεμβέργη στην Καμπότζη : Όψεις της προσέγγισης από το ΔΠΔ.

Γ ,Οι νομολογιακές διακυμάνσεις του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου της Πρώην Γιουγκοσλαβίας : Εγκλήματα πολέμου ή Εγκλήματα κατά της Ανθρωπότητας;

Δ. Καταστροφή πολιτιστικών θησαυρών στο Μάλι : Η προσέγγιση του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου. Θετικές όψεις και κριτική αποτίμηση.

V. ΚΑΤΑΛΗΚΤΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Ι.ΕΙΣΑΓΩΓΗ

« Να τα βόλια, αφήστε τις κολώνες !..»[2]

«Είχα δυο αγάλματα περίφημα, μια γυναίκα κι ένα βασιλόπουλο, ατόφια- φαίνονταν οι φλέβες, τόσην εντέλειαν είχαν. Όταν χάλασαν τον Πόρο, τα 'χαν πάρει κάτι στρατιώτες, και στ" Άργος θα τα πουλούσαν κάτι Ευρωπαίων χίλια τάλαρα γύρευαν. [...]

Πήρα τους στρατιώτες, τους μίλησα: «Αυτά και δέκα χιλιάδες τάλαρα να σας δώσουνε, να μη καταδεχτείτε να βγουν από την πατρίδα μας. Γι' αυτά πολεμήσαμε».[3]

Αν και φαντάζει μάλλον παράδοξο για μια μελέτη που φιλοδοξεί να περιγράψει το διεθνές νομικό πλαίσιο προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς μπροστά στους κινδύνους που ελλοχεύουν κατά τη διεξαγωγή ένοπλων συρράξεων εν μέσω των προκλήσεων του 21ου αιώνα , θεωρώ ότι η παράθεση των παραπάνω φράσεων και του συμβολικού τους συγκειμένου[4] εν πολλοίς εγκολπώνει και συνοψίζει τις διαχρονικές αξίες και προτεραιότητες που

[2] Προτροπή που αποδίδεται στον **Κυριάκο Πιττάκη** (1798 – 1863) , αρχαιολόγο και πρώτο έφορο της Ελληνικής Αρχαιολογικής Υπηρεσίας και νεαρό αγωνιστή κατά το ξεσηκωμό του 1821 . Κατά την πρώτη φάση της Επανάστασης , οι εξεγερμένοι Έλληνες πολιορκούν την Ακρόπολη των Αθηνών όπου έχει καταφύγει η τουρκική φρουρά. Κατά τη διάρκεια του αποκλεισμού και σε αναζήτηση μολυβιού για τη δημιουργία πυρομαχικών (βόλια) για τα τυφέκια τους οι πολιορκημένοι αρχίζουν να σπάζουν κίονες των ναών του Ιερού Βράχου για να αποσπάσουν το μολύβι που υπήρχε στο κέντρο των σφονδύλων των κιονόκρανων. Σύμφωνα με το θρύλο , οι συγκλονισμένοι πολιορκητές προσέφεραν στους Τούρκους ικανή ποσότητα πυρομαχικών ώστε να συνεχιστεί η πολεμική αναμέτρηση χωρίς να τεθεί σε κίνδυνο το μνημείο .

[3] Απομνημονεύματα **Ιωάννη Μακρυγιάννη** (1829 -1850) Βιβλίο Γ' Κεφάλαιο Πρώτο.

[4] Τα περιστατικά αυτά , βγαλμένα από τα σπάργανα του Νεοελληνικού κράτους , δεν μπορούν να έχουν αξιώσεις ιστορικότητας (ιδιαίτερα το πρώτο που μάλλον επινοήθηκε από τον Πιττάκη όταν φοίτησε στην Αρχαιολογική Σχολή) αλλά αν εξεταστούν περισσότερο ως εγγραφές της λαϊκής μυθολογίας, αποτυπώνουν σχέσεις, δεσμούς και συναισθήματα που σχετικά νωρίς αναπτύχθηκαν μεταξύ των κατοίκων του νέου κράτους και των υλικών σπαραγμάτων του παρελθόντος που βρίσκονταν στην επικράτεια του κατά την ανεξαρτησία από το Οθωμανικό ζυγό. Περισσότερα για τη σχέση αρχαιότητας και νεοελληνικού κράτους στο ΧΑΜΗΛΑΚΗΣ – Το έθνος και τα ερείπια του , Εκδόσεις του 21ου (2012).

συγκροτούν το δίκαιο της προστασίας των πολιτιστικών αγαθών[5] ως ένα διακριτό και αναπτυσσόμενο διεθνοδικαικό υποσύνολο που προκύπτει από το «γάμο» παραδοσιακότερων κλάδων του Διεθνούς Δικαίου , όπως το Διεθνές Ανθρωπιστικό Δίκαιο και το Διεθνές Δίκαιο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων .

Το μεν πρώτο θα θέσει το κανονιστικό πεδίο εντός του οποίου είναι δυνατή η διεξαγωγή των ενόπλων συγκρούσεων ελαχιστοποιώντας τη διακινδύνευση των πολιτιστικών προϊόντων , το δε δεύτερο θα σκιαγραφήσει το περιεχόμενο της λειτουργικής σχέσης που αναπτύσσεται μεταξύ των ατομικών ή και συλλογικών φορέων και του περιεχόμενου του δικαιώματος στον πολιτισμό , όπως αυτό οριοθετείται στο σύγχρονο επιστημονικό λόγο για τα ανθρώπινα δικαιώματα .

Παράλληλα με τις παραπάνω οσμώσεις , το δίκαιο προστασίας πολιτιστικών αγαθών προσπαθεί να αναβαθμίσει την αμυντική θωράκιση των πολιτιστικών θησαυρών. Ξεφεύγει από τις θεσμικές προσεγγίσεις του διεθνούς δικαίου, δηλαδή, τη δημιουργία παραδοσιακών συμβατικών υποχρεώσεων αποχής από βλαπτικές συμπεριφορές ή ανάληψης θετικών δράσεων που βαραίνουν τους κλασσικούς δρώντες (κράτη και διεθνείς οργανισμούς).

Στο ξεκίνημα του νέου αιώνα, ξεχωριστό ενδιαφέρον αποκτά το με ποιες μορφές αναδύεται η ατομική διεθνής ποινική ευθύνη για τις παραβιάσεις κανόνων που τίθενται για την προστασία των πολιτιστικών πόρων και πως έχει μέχρι στιγμής εμπλακεί η διεθνής ποινική δικαιοσύνη στην αξιολόγηση ποινικών συμπεριφορών που σχετίζονται με τη διακινδύνευση ή βλάβη των πολιτιστικών αγαθών[i].

Η παρούσα μελέτη θα κινηθεί σε δύο βασικά επίπεδα. Θα επιχειρήσει καταρχάς μια περιγραφή του κανονιστικού πεδίου που έχει σχηματιστεί μέχρι σήμερα (2016) για την προστασία των πολιτιστικών αγαθών από τα δεινά των

[5] Η χρήση του όρου **«πολιτιστικά αγαθά»** γίνεται ώστε να αποτελέσει την εννοιολογική «ομπρέλα» κάτω από την οποία μπορούν να τεθούν τόσο οι ξενόγλωσσοι όρο των αυθεντικών κειμένων των σχετικών διεθνών συμβάσεων (cultural property, cultural heritage), όσο και όροι που συναντώνται στον ακαδημαϊκό διάλογο , όπως για παράδειγμα «πολιτιστικοί θησαυροί», «πολιτιστικά προϊόντα», «πολιτιστικοί πόροι» ή «πολιτιστική ιδιοκτησία» (παλαιότερα). Τέλος, προς αποφυγή παρεξηγήσεων στην κυρωμένη από την Ελλάδα Σύμβαση της Χάγης (1954) ο όρος cultural property protection αποδίδεται ως «προστασία πολιτιστικών αγαθών» και όχι προστασία πολιτιστικής κληρονομιάς , όπως λανθασμένα πολλές φορές αναπαράγεται τα τελευταία χρόνια (για τη διαφορά στις εννοιολογικές αποχρώσεις και τις συνέπειες της , αναλυτικότερα στο κεφάλαιο Α- οι σχετικές εννοιολογικές διευκρινήσεις θα δίνονται όταν δεν προκύπτει με ξεκάθαρο τρόπο η χρήση των όρων).

ενόπλων συρράξεων , όπως αυτό σκιαγραφείται από τις σχετικές διεθνείς συμβάσεις και το σχετικό εθιμικό δίκαιο . Θα παρατηρήσει το παρεχόμενο επίπεδο προστασίας, ενώ θα διαπιστώσει κενά , ελλείμματα και αδυναμίες του διαμορφωμένου θεσμικού κάδρου . Θα μας εισαγάγει στις σύγχρονες προβληματικές που διατυπώνονται για το χαρακτήρα και τους παράγοντες που μπορούν να δώσουν λύσεις στη δυσεπίλυτη εξίσωση της διεξαγωγής στρατιωτικών επιχειρήσεων και της ταυτόχρονης διασφάλισης της ακεραιότητας των πολιτιστικών αγαθών.

Σε δεύτερο επίπεδο , η παρούσα φιλοδοξεί να επιχειρήσει μια δημιουργική αντιπαραβολή της νομολογίας της Διεθνούς Ποινικής Δικαιοσύνης (παλαιότερης αλλά και σχετικά πιο πρόσφατης) με στόχο να εξάγει συμπεράσματα για τη δογματική αντιμετώπιση των συμπεριφορών που έχουν σαν στόχους πολιτιστικά αγαθά . Θα διερευνηθεί κάτω από ποίες προϋποθέσεις μια ορισμένη ποινικώς κολάσιμη συμπεριφορά (που απειλεί την υπόσταση των πολιτιστικών αγαθών) μπορεί να πληροί την αντικειμενική και υποκειμενική υπόσταση των διεθνών εγκλημάτων (εγκλήματα πολέμου , εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας , γενοκτονία) που έως τώρα περιέχονται στα καταστατικά των διεθνών ποινικών δικαστηρίων. Τέλος, θα αναζητηθεί εάν υπάρχουν τα νομικά ερείσματα στην παρούσα φάση εξέλιξης του διεθνούς ποινικού δικαίου για την κατασκευή ενός αυτοτελούς , νέου διεθνούς εγκλήματος : του εγκλήματος ενάντια στον πολιτισμό.

Των δύο παραπάνω ενοτήτων θα προηγηθούν καταρχάς οι απαραίτητες εννοιολογικές αποσαφηνίσεις σχετικά με την χρησιμοποιούμενη ορολογία , συνθήκη αναγκαία στο νεοπαγές κλάδο του δικαίου προστασίας πολιτιστικής κληρονομιάς και αγαθών . Απαραίτητη μνεία θα γίνει και στην ιστορική διαδρομή και πορεία της προστασίας των πολιτιστικών αγαθών στις ένοπλες συρράξεις, καθώς αυτή έχει εγχαραχτεί από ιδεολογικές ζυμώσεις και αντιπαραθέσεις που μέχρι και σήμερα παραμένουν ενεργές .

II

Α. ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΥΣΙΑ ΣΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ ΤΗΣ ΑΝΘΡΩΠΟΤΗΤΑΣ : ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΑΠΟΣΑΦΗΝΙΣΕΙΣ ΚΑΙ ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΕΣ ΑΝΤΙΠΑΡΑΘΕΣΕΙΣ

«Οι τέχνες και οι επιστήμες , όπως γίνεται αποδεκτό από όλα τα πολιτισμένα κράτη , συγκροτούν μια εξαίρεση **στους αυστηρούς κανόνες** της πολεμικής αναμέτρησης , υπόκεινται σε προστασία εξαιρούμενα των εχθροπραξιών. Θεωρούνται , όχι σαν κάτι ιδιαίτερο/ ξεχωριστό (peculium) του ενός ή του άλλου έθνους , αλλά σαν ιδιοκτησία της ανθρωπότητας εν ευρεία έννοια και ως συμβαδίζοντα με τα κοινά συμφέροντα όλου του ανθρώπινου γένους»[6]

Οι παραπάνω αποφάνσεις του Ναυτοδικείου της Νέας Σκωτίας , για την τύχη ορισμένων ιταλικών γκραβούρων που βρέθηκαν σε ένα κατασχεμένο πλεούμενο κατά τη διάρκεια του Αγγλοαμερικανικού Πόλεμου του 1812, θα μπορούσε να παρατηρήσει κάποιος ότι αντηχούνε σημερινούς κοινούς τόπους του διεθνούς κανονιστικού πλαισίου για τα πολιτιστικά αγαθά και την ανάγκη προστασίας τους . Φυσικά , αν ο αναγνώστης ενδιαφερθεί να δει ένα συγκεκριμένο αιτιολογικό κρυμμένο πίσω από τη δικαστική σκέψη , θα διαπιστώσει πως δεν υφίσταται. [7] Στις αρχές του 19ου αιώνα , τα πολιτιστικά αντικείμενα έχουν ήδη μια ορισμένη *αυταξία.*

Ήδη πριν το τέλος του 17 ου αιώνα , οι μορφωμένες Ευρωπαϊκές ελίτ (στις οποίες άνηκε και η πρώτη ομάδα θεωρητικών του Διεθνούς Δικαίου της εποχής) κάτω από τις επιδράσεις της Αναγεννησιακής σκέψης είχαν αντιληφθεί την διαφορετική «ποιότητα» ιδιοκτησίας[8] που είχαν τα μνημεία και τα έργα τέχνης από τα λοιπά αντικείμενα που απειλούνταν κατά τη διεξαγωγή εχθροπραξιών.

[6] Υπόθεση Marquis de Somerueles (1813) , Ναυτοδικείο Χάλιφαξ (Νέα Σκωτία Καναδά) . Το κείμενο της απόφασης βρίσκεται στο **International Journal of Cultural Property 5 (1996) σελίδες 319-321** .

[7] **J.H. MERRYMAN**, Note on The Marquis de Somerueles **International Journal of Cultural Property 5 (1996) σελίδες 322-329.**

[8] **Bruckhardt J.** , The Civilization of the Renaissance in Italy (1860).

Πιο συγκεκριμένα, η διανόηση της εποχής θεωρούσε τις τέχνες , τα γράμματα και τις επιστήμες ως ένα διεθνικό κοινό κτήμα , μια κοινή «πολιτεία - πατρίδα» όσων αγαπούσαν τη γνώση και το ωραίο.

Το απόγειο αυτής της *"respublica literaria"* θα αποτυπωθεί στα γραπτά των Διαφωτιστών [9]. Χαρακτηριστικότερο, ίσως , επεισόδιο που μπορεί να καταδείξει την ευρεία αποδοχή του πολιτιστικού πλούτου ως μιας διεθνικής αξίας που όφειλε να μην αποτελεί παράπλευρη απώλεια των πολεμικών προσπαθειών είναι η επιχειρηματολογία που αναπτύχθηκε κατά τη διάρκεια των Ναπολεόντειων Πολέμων και μετά το τέλος τους για την τύχη των πολιτιστικών θησαυρών που λεηλατήθηκαν από το γαλλικό στρατό.

Ήδη από το 1796 , με κεντρικό τρόπο, το Διευθυντήριο της Γαλλικής Επανάστασης είχε ζητήσει από το Ναπολέοντα την κατάσχεση όλων των έργων τέχνης από τους ηττηθέντες αντιπάλους (μεταξύ των οποίων και πολιτιστικά αντικείμενα από τα Παπικά εδάφη) και τη μεταφορά τους στο Παρίσι. Η επίσημη αιτιολογία υπήρξε η συστηματικότερη ανάδειξη της Πανευρωπαϊκής πολιτιστικής ταυτότητας , την οποία μόνο η Γαλλία ως η μοναδική αληθινή δημοκρατία ανάμεσα στα αντιδραστικά μοναρχικά πολιτεύματα της εποχής , μπορούσε να επιτελέσει με την συγκέντρωση όλων των θησαυρών σε ένα τόπο[10].

Οι διεθνείς , αλλά και εσωτερικές, αντιδράσεις σε αυτές τις ενέργειες καταδεικνύουν το βαθμό συναντίληψης που είχε επιτευχθεί για φύση των πολιτιστικών αγαθών. Στο εσωτερικό πεδίο , ένα κείμενο 46 καλλιτεχνών και διανοουμένων της εποχής [11] έθετε ερωτήματα ως προς την σκοπιμότητα της απόσπασης ως λαφύρων πολέμου των Ιταλικών πολιτιστικών θησαυρών , ενώ μια σειρά ανοιχτών επιστολών του διάσημου θεωρητικού της τέχνης της εποχής , Αντουάν Κατρμέρ Κινσί, καταδίκαζε την ενέργεια αυτή καθώς… *«στην πολιτισμένη Ευρώπη, οτιδήποτε ανήκει στα γράμματα και τις επιστήμες είναι*

[9] Οι γάλλοι διαφωτιστές θα χρησιμοποιήσουν την έννοια "Republiques des Lettres". Ενδεικτικότερο, ίσως προϊόν αυτής της αντίληψης , είναι η συγγραφή της «Εγκυκλοπαίδειας» από τον Ντιντερό και Νταλαμπέρ που προσπαθούν να συγκεντρώσουν « τους φωτισμένους όλων των εθνών σε ένα μοναδικό έργο που θα ομοιάζει με μια παγκόσμια βιβλιοθήκη του όμορφου, του μεγαλειώδους και του αληθινού..» (μετάφραση δική μου από "L' encyclopedie" – Diderot .

[10] **Spirta Sebastian-** Engaging History in the Legal Protection of Culural Heritage: Achievements , Tasks and Perspectives, Institute for Legal and Constitutional History, University of Vienna .

[11] **David Gilks**, "Art and politics during the 'First' Directory: artists' petitions and the quarrel over the confiscation of works of art from Italy in 1796 " *French history* 26(2012), pp. 53-78.

πάνω και πέρα από το δίκαιο του πολέμου και των νικητών. Αυτά ανήκουν σε όλη την Ευρώπη και έχουν παύσει να αποτελούν αποκλειστική ιδιοκτησία ενός έθνους»»[12]. Μετά, δε, από το τέλος των Ναπολεόντειων πολέμων και στο πλαίσιο των διαπραγματεύσεων για την επιστροφή των πολιτιστικών θησαυρών στους τόπους προέλευσης τους ο Βρετανός υπουργός Εξωτερικών σε γράμμα του προς τους πληρεξούσιους Αυστρίας, Ρωσίας και Πρωσίας θα χαρακτηρίσει το ναπολεόντειο πλιάτσικο ως *«αντίθετο με τους νόμους του σύγχρονου πολέμου».*[13]

Η αξιωματική , όμως , υποχρέωση προστασίας του πολιτιστικού πλούτου της σημερινής εποχής διατηρεί , ωστόσο, μερικώς διαφοροποιημένες ιδεολογικές απαρχές . Η πικρή εμπειρία του μεσοπολέμου και η εμφάνιση στην Ευρώπη ιδεολογικών ρευμάτων , όπως ο φασισμός και ο ναζισμός , που αποθέωναν και εργαλειοποιούσαν πολιτικά την έννοια της πολιτιστικής ανωτερότητας και κατωτερότητας για να κατατάξουν λαούς και κοινότητες οδήγησε πολύ νωρίς στην πρώτη μεταπολεμική περίοδο στην αξιακή επαναθεμελίωση των πολιτιστικών αγαθών και της σχέσης τους με τους λαούς. Απτή συνέπεια είναι η απομάκρυνση της νομικής προστασίας των πολιτιστικών αγαθών από μια παραδοσιακή θεώρηση του iuris in bello που τα ενέτασσε στις γενικότερες διατάξεις για την ιδιοκτησία ιδιωτών[14] που δικαιούταν να παραμείνει ανέπαφη κατά τη διεξαγωγή εχθροπραξιών και η μετάλλαξη της σε κάτι αρκετά διαφορετικό και σίγουρα φοβερά πιο πολυδιάστατο.

Τα γεγονότα – κόμβοι που αποκρυσταλλώνουν την παραπάνω τάση (με χρονολογική σειρά) είναι δύο. Η ίδρυση αφ' ενός της Εκπαιδευτικής , Επιστημονικής και Πολιτιστικής Οργάνωσης των Ηνωμένων Εθνών (ΟΥΝΕΣΚΟ) [15] στης οποίας τους σκοπούς [16] συγκαταλέγονται *« η μέριμνα για τη συντήρηση και προστασία της παγκόσμιας παρακαταθήκης βιβλίων, έργων τέχνης και άλλων μνημείων ιστορικού ή επιστημονικού ενδιαφέροντος ...»* και η οποία θα γίνει η θερμοκοιτίδα εκκόλαψης σε διακρατικό επίπεδο όλου του σύγχρονου

[12] **A.C. Quatremere de Quincy**, Lettres a Miranda sur le deplacement des monuments de l'art de l'Italie.(1796) (Paris : Macula, 1996) p.88 .
[13] **Lord Castlereagh 3 BFSP**(1815-1816) ο.π. 11
[14] Με χαρακτηριστικό παράδειγμα τις διατάξεις των **Συμβάσεων της Χάγης (1907**) για τους κανόνες διεξαγωγής του πολέμου.
[15] Σύμβαση για την ίδρυση Οργάνωσης των Ηνωμένων Εθνών για την Εκπαίδευση, Επιστήμη και τον Πολιτισμό (UNESCO) , Λονδίνο , 16 Νοεμβρίου 1945.
[16] Άρθρο 1 παρ.2 ο.π.

συμβατικού πλαισίου για την προάσπιση και προαγωγή των πολιτιστικών αγαθών [17] προς όφελος όλων των λαών της υφηλίου, [18] και θα ξεκαθαρίσει τις αναληφθείσες διεθνείς υποχρεώσεις των κρατικών φορέων ως προς τη διαχείριση και προάσπιση των πολιτιστικών αγαθών.

Αφ ' ετέρου η συμπερίληψη του δικαιώματος στη συμμετοχή στην πνευματική και πολιτιστική ζωή στα κείμενα - τοτέμ του ΟΗΕ (Οικουμενική Διακήρυξη Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (1948) [19] αλλά και το Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Μορφωτικά Δικαιώματα (1966) [20] οδηγεί αναπόφευκτα στον «εξανθρωπισμό» του διεθνούς δικαίου προστασίας πολιτιστικών αγαθών . Το διεθνές δίκαιο δικαιωμάτων του ανθρώπου και η λειτουργία δικαιοδοτικών οργάνων και μηχανισμών επιδρούν καταλυτικά, προς αυτήν την κατεύθυνση, αφού η προστασία των πολιτιστικών αγαθών θα αποτελέσει συχνά μέσο για την πραγμάτωση των δικαιωμάτων του ανθρώπου και αντίστροφα . Πλέον η αναφορά του Συμβουλίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων των Ηνωμένων Εθών στη σημασία των πολιτιστικών αγαθών και τη αυξανόμενη διάδραση τους με μια σειρά άλλων δικαιωμάτων έχει παγιωθεί [21] και η σύνδεση τους με έννοιες – κλειδιά της σύγχρονης δικαιοταξίας , όπως για παράδειγμα η βιώσιμη ανάπτυξη και αειφορία τα αναβαθμίζει σε μοχλούς σταθερότητας και μονάδα μέτρησης εφαρμογής αποτελεσματικών διεθνών πολιτικών. [22]

---

[17] Σημειώνεται ότι πέραν από τη Σύμβαση του 1954 για την προστασία των πολιτιστικών αγαθών σε περίοδο ενόπλων συρράξεων η οποία θα αναλυθεί εκτενέστερα, έχουμε ακόμα άλλες 4 σημαντικές διεθνείς συμβάσεις (όλες υπό την αιγίδα της UNESCO) σχετικές με την προστασία και την ανάδειξη των πολιτιστικών αγαθών : Η *Σύμβαση σχετικά με τα ληπτέα μέτρα για την απαγόρευση και παρεμπόδιση της παράνομης εισαγωγής, εξαγωγής και μεταβίβασης της κυριότητας πολιτιστικών αγαθών της UNESCO (1970), τη Σύμβαση για την προστασία της παγκόσμιας πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς (1972), Σύμβαση για την ενάλια κληρονομιά (2001),* και την *Σύμβαση για την προστασία και προαγωγής της ετερότητας των πολιτιστικών εκφράσεων (2005).* Άπασες έχουν υπογραφεί και κυρωθεί από την Ελλάδα.

[18] Χαρακτηριστική είναι η αναφορά στο προοίμιο της Ιδρυτικής Συνθήκης στην χρήση του πολιτισμού, της μόρφωσης και της εκπαίδευσης ως εργαλεία αλληλοκατανόησης μεταξύ των λαών.

[19] Άρθρο 27 Οικουμενική Διακήρυξης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (1948)

[20] Άρθρο 15 : Δικαίωμα συμμετοχής στην πολιτιστική ζωή.

[21] Βλ. χαρακτηριστικά **Resoloution 33/20 of Human Rights Council : Cultural Rights and protection of Cultural Heritage /30-09-2016** όπου τονίζεται η σημασία της Έκθεσης του Ειδικού Ανταποκριτή για τα πολιτιστικά αγαθά και προτείνεται η διεξαγωγή σεμιναρίου ώστε να υπάρχει ενημέρωση όλων των φορεών που εμπλέκονται με την προστασία πολιτιστικών αγαθών υπό την υψηλή εποπτεία του Ύπατου Αρμοστή για τα ανθρώπινα δικαιώματα.

[22] Η αναγόρευση του 2010 ως έτους για την εγγύτητα των πολιτισμών καταδεικνύει την προσπάθεια της UNESCO για την εμπέδωση της σημασίας του πολιτισμού ως στοιχείου για την ειρήνη και τη σταθερότητα. Απομακρυνόμενοι από τις θεωρίες συγκρουσης ετερογενών πολιτισμικών ομάδων, προχωράμε σε μία νέα ανθρωπιστική τάξη, όπου ο σεβασμός του *άλλου*, μετατρέπεται σε δομικό συστατικό των δικαιωμάτων του ανθρώπου, της δημοκρατίας και τελικά της ειρήνης. Διαμορφώνεται έτσι, *ένα νέο σύμφωνο αλληλεγγύης μεταξύ των ανθρώπων που ερείδεται στον ανθρωπισμό και επαν-*

Προϊόν των διεργασιών αυτών είναι και η εμφάνιση τόσο στον πολιτικό λόγο των διεθνών οργανισμών όσο και σε διεθνή νομικά κείμενα μιας *έννοιας υπό διάπλαση* **: η «πολιτιστική κληρονομιά της ανθρωπότητας»** . Πρόκειται για μια ορολογία που δεν έχει κάποια άμεση καταγωγή από τις παραδοσιακές έννοιες του διεθνούς δικαίου , αλλά περισσότερο «συνομιλεί» με τις προαναφερθείσες διαφωτιστικές παραδόσεις , εμπλουτισμένη με την εμπέδωση της ανάγκης για προστασία της ανθρώπινης κοινωνικής συγκρότησης σε οιαδήποτε χωροχρονική της έκφανση. Έτσι, ο όρος *ανθρωπότητα* δηλώνει ένα σύνολο , το οποίο δεν έχει συγκεκριμένη χρονική ή χωρική διάσταση . Πρόκειται για το σύνολο των ανθρώπινων όντων , ανεξάρτητα από την κοινωνική τους οργάνωση σε δεδομένη στιγμή (κράτος, φυλή κλπ.) . Η έμφαση δίνεται στο διαχρονικό χαρακτήρα , καθώς αφορά τη διαρκή ανθρώπινη ύπαρξη στον πλανήτη και το αποτύπωμα της . Ο όρος *κληρονομιά*[23] υπογραμμίζει τη διαχρονική χρονική μεταβίβαση των έννομων συνεπειών από το ένα δεδομένο βιολογικό σύνολο στο επόμενο.

Θα ήταν, φυσικά, εξαιρετικά παρακινδυνευμένο να προσπαθήσουμε να αποδώσουμε έναν πιο τεχνικό ή έναν πιο συγκεκριμένο από άποψη ουσιαστικού δικαίου χαρακτήρα στις παραπάνω έννοιες καθώς η βαρύτητα τους είναι κυρίως συμβολική.[24] Αυτό, όμως, σε καμία περίπτωση δε σημαίνει ότι είναι αδύνατη η παραγωγή και προαγωγή νομικά δεσμευτικών κανόνων για τους χρήστες του δημοσίου διεθνούς δικαίου , επειδή το έρεισμα τους είναι περισσότερο ιδεολογικό . Το χαρακτηριστικότερο παράδειγμα προς επίρρωσιν της άποψης αυτής είναι η μεγάλη διαμάχη για το χαρακτήρα που έχει ή οφείλει να έχει η προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς. Η σύγκλιση και η απόκλιση στις

αξιολογεί τη σχέση του πολιτισμού και της ανάπτυξης. Αναλυτικότερα για τη δυναμική αυτής της σχέσης **: Παπαιώαννου Μαρία** , ……., Διδακτορική Διατριβή , Πάντειο Πανεπιστήμιο (υπό δημοσίευση).

[23] Σε αντίθεση με τον όρο ιδιοκτησία («property») που έχει μια φόρτιση σαφώς περισσότερο κτητική με την ευθεία αναγωγή στην έννοια του εμπραγμάτου δικαίου(*άλλωστε ο κτήτορας δικαιούται να προβαίνει και στην καταστροφή του αντικειμένου με τον οποίο διατηρεί το νομικό δεσμό της κυριότητας)* , ο όρος κληρονομιά τονίζει το διαρκές μέλημα για μεταβίβαση «πολιτιστικής περιουσίας» στους κατιόντες του ανθρώπινου γένους.

[24] Υπάρχουν όμως και τέτοιες απόπειρες.Βλ. **Mainetti Vittorio,** *"Le principe du patrimoine culturel de l'humanite : De la republique des arts a un ordre public international"* , Centro Inrernazionale Di Studi Gentiliani , San Ginesio (MC) – Italia (2008). (σελ. 592-594 όπου ο συγγραφέας επιχειρεί μια νομική αναλογία μεταξύ των υποχρεώσεων και των δικαιωμάτων των κρατών απέναντι στο Διεθνή Βυθό (Area) που προέκυψε από τη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας (1982), με τις υποχρεώσεις και τα δικαιώματα των κρατών που απορρέουν από το δίκαιο προστασίας πολιτιστικής κληρονομιάς.

νόρμες των εθνικών δικαίων σε σύγκριση με τα διεθνή νομικά κείμενα για τα χαρακτηριστικά της προστασίας των πολιτιστικών αγαθών που παρουσιάζουν ένα παγκόσμιο ενδιαφέρον αποτέλεσε ένα πεδίο σφοδρής ακαδημαϊκής αντιπαράθεσης[25] η οποία δεν έχει καταλαγιάσει εντελώς.

Πέραν, όμως , από τις διαφωνίες για τα όρια του πεδίου ευθύνης των εθνικών κρατών και της διεθνούς κοινότητας όσον αφορά το πλαίσιο προστασίας , παρατηρούμε όλο και μεγαλύτερες συναινέσεις σε διεθνές επίπεδο όσο αφορά τη φύση και το χαρακτήρα των πολιτιστικών αγαθών .Έτσι , σήμερα , τα πολιτιστικά αγαθά ενσωματώνουν αξίες όχι μόνο μιας πνευματικής και κοινωνικής ελίτ, αλλά επί μέρους κοινωνικών υποσυνόλων με έμφαση στην έλλειψη κάποιας επιβαλλόμενης εκ των προτέρων αξιακής ιεράρχησης.

Στην εποχή μας , προσδίδουμε το χαρακτηρισμό «πολιτιστικό» σε εκείνες τις υλικές ή άυλες αναπαραστάσεις που καταφέρνουν να συμπυκνώνουν σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό κοινωνικές νοηματοδοτήσεις υπαρκτού (μεγαλύτερου ή μικρότερου) συμβολικού βάρους[26] . Τα πολιτιστικά αγαθά , δηλαδή , διατηρούν πάντα μια κοινωνικώς προσδιορισμένη αξία και δε μπορούν να εννοηθούν έξω από το ευρύτερο συμφραζόμενο της οργανωμένης κοινωνικής συμβίωσης . Κατά αυτό τον τρόπο πάντα σχετίζονται με τη ζωή της κοινότητας , του λαού , του έθνους ή και της φυλής [27] και αναπαριστούν το προϊόν και ταυτόχρονα τη μαρτυρία μιας πρωτότυπης εξελικτικής διαδικασίας ιστορικής και κοινωνικής ανάπτυξης , ξεχωριστής για κάθε οργανωμένο σύνολο.[28]

Η χαρακτηριστική δυσκολία που αντιμετωπίζει το δίκαιο στο να μετεγγράψει αυτές τις έννοιες από ιδεολογικά προτάγματα και αξίες σε νομικές αποκρυσταλλώσεις καταδεικνύει το συνεχώς φευγαλέο και μεταβαλλόμενο

[25] Το 1986 δημοσιεύτηκε το άρθρο « Δύο τρόποι για να σκεφτόμαστε τα πολιτιστικά αγαθά» **(J.H. Merryman – Two ways of thinking about Cultural Property , American Journal of International Law, 80) ,** το οποίο προκάλεσε έντονη πολεμική καθώς έκανε λόγο για δύο αντιθέμενες λογικές στην προστασία των πολιτιστικών αγαθών , αυτή του «πολιτιστικού διεθνισμού» και εκείνη του «πολιτιστικού προστατευτισμού η οποία «ενοχοποιήθηκε» καθώς απέληγε κατά το συγγραφέα στον «πολιτιστικό εθνικισμό»

[26] Βλέπε μεταξύ πολλών **ΓΙΑΝΝΑΡΑΣ ΧΡΗΣΤΟΣ** , Πολιτιστική Διπλωματία , Ίκαρος (2001).

[27] Για την ξεχωριστή σημασία των πολιτιστικών αγαθών για την ανθρωπότητα εν συνόλω , αναλυτικότερα παρακάτω.

[28] Επίσης μεταξύ πολλών **KUCHE DENNIS**, Η έννοια του πολιτισμού στις κοινωνικές επιστήμες , Τυπώθητο (2001).

χαρακτήρα τους . Έτσι η συντριπτική πλειοψηφία των διεθνών συμβατικών κειμένων μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο υιοθετεί αρκετά ασαφείς διατυπώσεις (κάτι όχι απαραίτητα αρνητικό καθώς δείχνει να μην δημιουργεί δυνατότητες αποκλεισμού πολιτιστικών εκφράσεων από το πλέγμα προστατευτικών διατάξεων). [29] Από την άλλη μεριά ακόμα και διεθνείς συμβάσεις που συνάπτονται υπό την αιγίδα του ίδιου διεθνούς φορέα , δεν καταφέρνουν να ταυτοποιούν στην περιγραφή τους πάντα το αντικείμενο προστασίας[30] δημιουργώντας αμφισβητήσεις και τριβές γύρω από τα προστατευόμενα αγαθά . Για τις ανάγκες της παρούσας μελέτης η αναφορά στα πολιτιστικά αγαθά θα ταυτίζεται με την αναγραφόμενη στο προοίμιο της Σύμβασης της Χάγης '54 περιγραφή τους.

[29] Χαρακτηριστικό δείγμα αυτής της τάσης και αρκετά πρωτοποριακός όσον αφορά τα περιλαμβανόμενα νοήματα στην έννοια της πολιτιστικής κληρονομιάς είναι και ο ορισμός που δίνεται στο άρθρο 2 της σύμβασης-πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης για την Αξία της Πολιτιστικής Κληρονομιάς στην Κοινωνία (γνωστή και ως σύμβαση του Φάρο) που υιοθετήθηκε το 2005 και έχει τεθεί σε ισχύ από το 2011. Σύμφωνα με το άρθρο 2 : « **Για τους σκοπούς της Σύμβασης α) Πολιτιστική κληρονομιά είναι ένα σύνολο από πόρους κληρονομημένους από το παρελθόν τους οποίους οι άνθρωποι ταυτοποιούν , ανεξαρτήτως ιδιοκτησίας, ως μια αντανάκλαση και έκφραση των συνεχώς μεταβαλλόμενων αξιών , πιστεύω, γνώσεων και παραδόσεων. Περιλαμβάνει όλες τις πλευρές του περιβάλλοντος που προκύπτουν από την αλληλεπίδραση ανθρώπων και τόπων στο πέρασμα του χρόνου».**

[30] Χαρακτηριστικότερη αντιπαράθεση συμβατικών κειμένων αποτελεί μάλλον ο ορισμός των πολιτιστικών αγαθών στη Σύμβαση Χάγης '54 που περιλαμβάνει αντικείμενα σημασίας για κάθε έθνος, με τον ορισμό της Σύμβασης Παγκόσμιας Φυσικής και Πολιτιστικής Κληρονομιάς του 1972 που απλώνει το προστατευτικό της πεδίο σε αντικείμενα « εξαιρετικής παγκόσμιας αξίας» (άρθρο 1).

Β. **ΠΡΙΝ ΤΗ ΣΥΜΒΑΣΗ ΤΗΣ ΧΑΓΗΣ '54**:
ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ ΑΓΑΘΩΝ ΕΝ ΚΑΙΡΩ ΠΟΛΕΜΟΥ

Η προστασία των πολιτιστικών αγαθών δεν ήταν πάντα αυτονόητη για τους εμπόλεμους. Στις φυσικοδικαιϊκές κατασκευές των «κλασσικών» του Διεθνούς Δικαίου δεν υφίσταται η αρχή της διάκριση πολιτών και στρατιωτών κατά τη διάρκεια της στρατιωτικής αντιπαράθεσης. Το μόνο κριτήριο που θέτει, (αν θέτει) όρια στις στρατιωτικές πρωτοβουλίες είναι αυτό της αναγκαιότητας της επίτευξης του δίκαιου σκοπού που βρίσκεται πίσω από την πολεμική προσπάθεια και μόνο για λόγους λογικής τάξης έπρεπε κατά τον Γκρότιους [31] να δειχθεί έλεος σε όσα «αν καταστραφούν , ούτε εξασθενούν τον εχθρό, ούτε κομίζουν όφελος σε αυτόν που τα καταστρέφει». Οι νομικοί της «Σχολής της Σαλμάνκα» [32] θα επιβεβαιώσουν τη θέση αυτή , αφήνοντας μόνο θεολογικές υπόνοιες για τη σκοπιμότητα υπολογισμού προξένησης παράπλευρων απωλειών κατά τη διάρκεια των πολεμικών ενεργειών. [33] Επομένως , τουλάχιστον έως και τις αρχές του 18ου αιώνα , η έννοια της λεηλασίας πολιτιστικών θησαυρών υπονοούσε περισσότερο κάποιο φυσικό επακόλουθο της πολεμικής εκστρατείας παρά την παραβίαση κάποιου κανόνα εμπλοκής.[34]

Οι νομικές θεωρήσεις αυτές δεν θα αμφισβητηθούν ιδιαίτερα κατά τον αιώνα των Φώτων. Οι ουμανιστικές αξίες που ενσαρκώνονται στην respublica litteralia θα βοηθήσουν την ανάδυση της έννοιας του « υπερεθνικού

[31] **Grotius H**., De Jure Belli ac Paciw, βιβλίο 3 , κεφάλαιο 5 .
[32] **Suarez , Vitroria , Ayala, Textor**
[33] Ο **Vitoria** σημειώνει στο «De Indis Relectio Posterior»: Ποτέ δεν είναι δίκαιο να σφάζεις τους αθώους, ακόμα και ως έμμεσο αποτέλεσμα , εκτός και αν δεν υπάρχει άλλος τρόπος να διεξάγεις το δίκαιο πόλεμο σου. Τότε «*μαζί με τα ξέρα ζιζάνια , θα καούν και τα χλωρά*.» , όπως επίτασσε και η σχετική ευαγγελική περικοπή του ΚΑΤΑ ΜΑΤΘΑΙΟΝ. Παρ. 37
[34] Στο ίδιο έργο **ο Vitoria** όμως θα θέσει και μια προυπόθεση για τη νομιμότητα του πλιάτσικου: «να είναι απαραίτητο για τη διεξαγωγή του πολέμου (ενίσχυση της στρατιωτικής προσπάθειας) και να δρα ως ενίσχυση του ηθικού του στρατεύματος». Παρ .52

πολιτιστικού πλούτου»[35]. Οι νομικοί της εποχής[36] , πιστοί ακόμα στο δόγμα της αναγκαιότητας , θα επισημάνουν του κινδύνους που ενέχονται για κάποια πολιτιστικά μνημεία σημαντικά για όλη την ανθρωπότητα κατά τη διεξαγωγή των εχθροπραξιών, αλλά η υποχρέωση μη τραυματισμού τους παραμένει στο πεδίο της ηθικής[37] .

Ουσιαστικά θα ξεπεράσουμε το **πρώτο μισό του 19ου αιώνα** για να βρούμε αποτυπωμένη σε κάποιο νομικό κείμενο την αρχή της διάκρισης, όπως τη γνωρίζουμε σήμερα στο Διεθνές Ανθρωπιστικό Δίκαιο[38] . Αφού οι κανόνες του πολέμου αναπτύχθηκαν μέσα από την πρακτική των κρατών χρήσιμα κείμενα αυτής της περιόδου ήταν και οι Κώδικες, ή Κανονισμοί που εξέδιδαν, μονομερώς, τα Κράτη προς τα στρατεύματα τους για να ρυθμίζουν τη στρατιωτική τους συμπεριφορά, όπως ο Κώδικας Lieber[39], που τέθηκε σε εφαρμογή τον Απρίλιο του 1863 στις ΗΠΑ . Ο Κώδικας επηρέασε και άλλα διεθνή κείμενα, όπως την Διακήρυξη των Βρυξελλών του 1874[40] και το Εγχειρίδιο της Οξφόρδης, ενώ προετοίμασε το έδαφος και για τις Συμβάσεις της Χάγης του 1899 και του 1907. Μια παρατήρηση που, εύκολα σχετικά, μπορεί να προκύψει από την πρώτη φάση εξέλιξης του Διεθνούς Ανθρωπιστικού Δικαίου είναι ότι τα πολιτιστικά αντικείμενα εντάσσονται στην γενικότερη έννοια της περιουσίας ιδιωτών (δεν κατονομάζονται νομικά με αυτοτέλεια [41], παρόλη την μεταλλαγή αντίληψης για τη φύση τους στο

[35] Αναλυτικότερα σελ 6-7 της παρούσας.
[36] **Vattel, Wolff, Burlamaqui**
[37] **Vattel,** Droit des Gens par168- 173
[38] Η Αρχή της Διάκρισης (principle of distinction), απαιτεί από τα εμπόλεμα μέρη να διαχωρίζουν σαφώς τον άμαχο πληθυσμό από τις μάχιμες δυνάμεις, και τους στρατιωτικούς από τους πολιτικούς στόχους, να μην καθιστούν τους αμάχους αντικείμενο επίθεσης και να λαμβάνουν όλες τις απαιτούμενες προφυλάξεις για την αποφυγή τραυματισμού αμάχων και καταστροφής πολιτικών (μη στρατιωτικών) αντικειμένων κατά τη διάρκεια οποιασδήποτε επίθεσης εναντίον νόμιμων στρατιωτικών στόχων. Πλέον η αρχή αυτή έχει αναγνωριστεί πως φέρει χαρακτήρα εθιμικού Δικαίου επομένως δεσμεύει όλους εμπλεκόμενους σε ένοπλες συρράξεις (βλ. Γνωμοδότηση για τη νομιμότητα χρήσης πυρηνικών όπλων- ΔΔΧ ,1996).
[39] Είναι ένα εγχειρίδιο για τις αμερικάνικες ένοπλες δυνάμεις στο πεδίο των μαχών, συντάχθηκε με βάση το διεθνές δίκαιο, το 1861, από τον Francis Lieber, καθηγητή πολιτικής επιστήμης και δικαίου στο Πανεπιστήμιο Columbia, κατά τη διάρκεια του αμερικάνικου εμφυλίου. Το κείμενο αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό και γιατί συντάχθηκε κι εφαρμόστηκε σε μη διεθνή ένοπλη σύρραξη, ενώ στην μετέπειτα πορεία του εφαρμόστηκε κυρίως σε διεθνείς ένοπλες συρράξεις

[40] Ενδιαφέρουσα η πρόβλεψη του άρθρου 17 που καλεί τον πολιορκούμενο να υποδεικνύει με διακριτικά σήματα την παρουσία μνημείων τα οποία χρήζουν προστασίας. Είναι μια διάταξη που θα ξαναδούμε 80 χρόνια μετά στη Σύμβαση της Χάγης 54'.
[41] Lieber Code ar.34 , Brussels Declaration art.8 Μάλιστα ο κώδικας Λίμπερ παρείχε δυνατότητα απόληψης των έργων τέχνης, εάν μπορούσε να γίνει χωρίς να τίθενται σε κίνδυνο και το ιδιοκτησιακό τους καθεστώς να καθορίζεται εκ νέου μετά την υπογραφή της συνθήκης Ειρήνης.

πεδίο των ιδεών) και ακολουθούν τη νομικής τους τύχη σε όλες τις φάσεις εξέλιξης της.

Επίσημη αφετηρία, όμως, του διεθνούς δικαίου προστασίας πολιτιστικών αγαθών στη διάρκεια συρράξεων αποτέλεσαν οι Συμβάσεις της Χάγης του1899 και 1907 [42]. Αποτελούν σημείο κλειδί καθώς είναι το πρώτο νομικά δεσμευτικό διεθνές κείμενο που καλεί τα κράτη- μέρη *«να λάβουν τα απαραίτητα μέτρα για να αποφύγουν κατά τη διάρκεια βομβαρδισμών την καταστροφή κτιρίων αφιερωμένων στη θρησκεία , στην τέχνη, την επιστήμη ή τα ιστορικά μνημεία.»* [43] Πρόβλεψη υφίσταται και για περίπτωση στρατιωτικής κατοχής : *«Τα αγαθά των δήμων ως και των ιδρυμάτων των αφιερωμένων στη θεία λατρεία, την φιλανθρωπία, τις τέχνες και τις επιστήμες, έστω κι αν ανήκουν στο κράτος ή αν θεωρούνται ιδιωτική περιουσία. Κάθε σκόπιμη κατάσχεση, καταστροφή, ή ζημία σε τέτοια ιδρύματα, ιστορικά μνημεία, έργα τέχνης κι επιστήμης απαγορεύεται και θα διώκεται…».*[44]. Να σημειωθεί ότι οι Συμβάσεις αυτές αποτελούν κείμενα που δεσμεύουν ακόμα και σήμερα κράτη που δεν έχουν υπογράψει τις πιο πρόσφατες συνθήκες προστασίας πολιτιστικής κληρονομιάς εν καιρώ πολέμου, ενώ καταφάθηκε σχετικά πρόσφατα το πεδίο εφαρμογής τους και σε μη διεθνείς ένοπλες συρράξεις.[45]

Φυσικά , η νηπιακή ωριμότητα στην πρακτική εφαρμογή του δικαίου του πολέμου από μεριάς των διεθνών δρώντων δεν μπόρεσε να προστατέψει ουσιαστικά τα πολιτιστικά αγαθά από τη λαίλαπα των δύο μεγάλων πολεμικών αναμετρήσεων του πρώτου μισού του 20ου αιώνα. Η στρατιωτική αναγκαιότητα [46] υπερνικούσε με συστηματικό τρόπο οποιοδήποτε θεσμικό ή κανονιστικό αντίβαρο .

Κατά τον **Α' Παγκόσμιο Πόλεμο** (όπου ευτυχώς η τεχνολογία δεν είχε ακόμα οδηγήσει στην εκτεταμένη χρήση των βομβαρδιστικών αεροπλάνων) η επίκληση του άρθρου 27 ήταν ανεπαρκής για να προστατέψει τα πολιτιστικά μνημεία από τις βολές πυροβολικού των αντιμαχόμενων. Μάλιστα , η έλλειψη οιασδήποτε αναφοράς στην απαγόρευση χρήσης των μνημείων για στρατιωτικούς σκοπούς

[42] Άρθρα 27, 56 Κανονισμών της 4ης Σύμβασης της Χάγης 1899 και 1907 αντίστοιχα και άρθρο 5 της 4ης Σύμβασης της Χάγης του 1907.
[43] Αρθρο 27. 4Η Σύμβαση 1899.
[44] Άρθρο 56 των Κανονισμών Νόμων κι Εθίμων Πολέμου, προσαρτημένο στην 4η Σύμβαση της Χάγης του 1907
[45] Υπόθεση **Prosecutor v. Kordic and Cerkez** ΔΠΔΠΓ (No. IT- 95-14/2-T. Judgement of the Trial Chamber) Στην παράγραφο 362 γίνεται αναφορά στο άρθρο 27 «ως έχων ισχύ διεθνούς εθιμικού κανόνα».
[46] Η ενλόγω αρχή αναφέρεται για πρώτη φορά στον Κώδικα Lieber ως «η αναγκαιότητα μέτρων που είναι απαραίτητα για την διασφάλιση των σκοπών του πολέμου, και τα οποία είναι νόμιμα σύμφωνα με το σύγχρονο ΔΕΣ ». Ο ορισμός δεν έχει μεταβληθεί.

μπορούμε να πούμε πως μάλλον βελτίωσε τις πιθανότητες πρόκλησης ζημιάς παρά το αντίθετο. [47] [48]

Αξίζει να σημειωθεί παρόλα αυτά, πως μετά τον πόλεμο και εν όψει της Διάσκεψης Ειρήνης των Παρισίων η υποεπιτροπή που προετοίμαζε το προσχέδιο των εγκλημάτων (ώστε να αποδοθούν ατομικές ποινικές ευθύνες για ορισμένα από τις παραβιάσεις των νόμων και ηθών του πολέμου), κατέταξε τις «ηθελημένες καταστροφές των ιστορικών κτιρίων και μνημείων» στα εγκλήματα πολέμου που έπρεπε να καταλογιστούν. [49]

Κατά το **Μεσοπόλεμο**, η εξέλιξη που ξεχωρίζει είναι η σύναψή της Συνθήκης Προστασίας των Πολιτιστικών και Επιστημονικών θεσμών από 21 κράτη του Οργανισμού Αμερικανικών Κρατών το 1935 (τελικά το επικύρωσαν 11) , πιο γνωστής και ως σύμφωνο Ρόριχ[50] (Roerich Pact). Πρόκειται για την πρώτη διακρατική συμφωνία , αποκλειστικά στον τομέα προστασίας πολιτιστικών μνημείων και το πεδίο εφαρμογής της καταλαμβάνει τόσο τον καιρό Ειρήνης , όσο και τον καιρό πολέμου.

Ο **Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος** θα αποτελέσει ένα σημείο τομής για το καθεστώς προστασίας των πολιτιστικών αγαθών. Η αναβάθμιση της αεροπορίας ως μέσο πολέμου, η σφοδρότητα των μαχών , τα μεγάλα αστικά κέντρα της Ευρωπαϊκής Ηπείρου ως πεδία μαχών και η εκτεταμένη πλιατσικολόγηση πολιτιστικών θησαυρών από τους Ναζί τραυμάτισαν βαθύτατα την παγκόσμια πολιτιστική ταυτότητα. Για άλλη μια φορά η αρχή της στρατιωτικής αναγκαιότητας είχε υπερισχύσει κατά κράτος. Στα πιο διάσημα θύματα της

[47] Έτσι ο καθεδρικός της Ρεμς καταστράφηκε το Σεπτέμβρη του 1914 από γερμανικά στρατεύματα γιατί το καμπαναριό του χρησιμοποιούταν ως στρατιωτικό παρατηρητήριο ενώ η πανεπιστημιακή βιβλιοθήκη της Λουβεν (Βέλγιο) κάηκε γιατί είχε εγκατασταθεί πλησίον της ένα στρατιωτικό τάγμα.

[48] Ενδιαφέρον έχει πάντως ότι οι αντιμαχόμενοι είχαν συστήσει στρατιωτικά σώματα «προστασίας της τέχνης» που στόχευαν στην προστασία και διάσωση αντικειμένων σε κίνδυνο Το γερμανικό σώμα είχε μάλιστα ως διοικητή έναν καθηγητή Ιστορίας της Τέχνης από το πανεπιστήμιο της Βόννης.

[49] Ως γνωστόν το διασυμμαχικό ποινικό δικαστήριο δε σχηματίστηκε ποτέ μετά από διαφωνία τον Η.Π.Α. Η Γαλλία πάντως απεύθυνε μεταπολεμικά στη Γερμανία 16 αιτήματα έκδοσης στρατιωτικών για αδικήματα που είχαν να κάνουν με πολιτιστικά ζητήματα.

[50] Ο Νικολάι Ρέριχ ήταν σίγουρα μια ιδιάζουσα περίπτωση Ρώσου καλλιτέχνη. Συγγραφέας , ζωγράφος ,αρχιτέκτονας , ειδικός πολιτιστικός σύμβουλος της κυβέρνησης Κερένσκι και τελικά εμιγκρές μετά την κατάληψη της εξουσίας από τους Μπολσεβίκους. Όλη τη δεκαετία του 20' ταξίδευε στην κεντρική Ασία φτάνοντας έως και την Ινδία προσπαθώντας να οικοδομήσει πολιτιστικές γέφυρες με τους λαούς της περιοχής και να οικοδομήσουν μαζί με τη Ρωσία μια υψηλά πνευματική συνεργατική ουτοπία : την 'Ιερή Ένωση της Ανατολής». Για την προσφορά του και την πίστη του στην αξία του πολιτισμού ως μέσο επικοινωνίας και ειρήνευσης των λαών τιμήθηκε με υποψηφιότητα για Νόμπελ Ειρήνης. Έμεινε ιστορικά γνωστός ως ο Ερρίκος Ντυνάν του πολιτισμού , λόγω του πάθους του για την προστασία των πολιτιστικών μνημείων από τη μάστιγα του πολέμου.

αναμέτρησης ήταν το Αβαείο του Μόντε Κασσίνο στην Ιταλία, κομμάτι του ιστορικού κέντρου της Φλωρεντίας αλλά και άλλων βιομηχανικών πόλεων της Βορείου Ιταλίας αλλά και ολόκληρες πόλεις της Αγγλίας , της Γερμανίας και της Ιαπωνίας που ισοπεδώθηκαν από αεροπορικούς βομβαρδισμούς[51] μεγάλης κλίμακας που κατέστρεψαν όλο τον αστικό ιστό και επακολούθως τα προστατευτέα από τις Συμβάσεις της Χάγης κτίρια αφιερωμένα στη θρησκεία και τις τέχνες .

Πάντως και οι αντιμαχόμενες παρατάξεις συνέστησαν ειδικά τεχνικά και συμβουλευτικά σώματα[52] που συνόδευαν τα ένοπλα τμήματα παρέχοντας εξειδικευμένες συμβουλές για την τοποθεσία πολιτιστικών μνημείων και την εξέταση δυνατοτήτων αποφυγής της στρατιωτικής εμπλοκής που θα τα διακινδύνευε.

Ειδική αναφορά πρέπει να γίνει στο πλιάτσικο των πολιτιστικών θησαυρών που ανήκαν σε Εβραίους ή Σλάβους της Ανατολικής Ευρώπης . Με πρωτοβουλία του Άλφρεντ Ρόζενμπεργκ (στενού συνεργάτη του Αδόλφου Χίτλερ και μετέπειτα κατηγορούμενου και καταδικασθέντα για εγκλήματα πολέμου στη Νυρεμβέργη) είχε συσταθεί ειδικό παραστρατιωτικό τάγμα με αποστολή το ξεγύμνωμα όλων των πολιτιστικών θησαυρών από όλες τις κατεχόμενες ανατολικές χώρες και τη μεταφορά τους στη Γερμανία. Στα πρακτικά της δίκης Νυρεμβέργης (αναλυτικότερα σε επόμενο κεφάλαιο) αναφέρονται ότι μόνο την περίοδο 1941-1944 εστάλησαν στη Γερμανία από την Ανατολή 137 βαγόνια γεμάτα ζωγραφικούς πίνακες που άνηκαν σε Εβραϊκό και Σλάβικο πληθυσμό. [53] Τέλος τα SS έιχαν συστήσει και τη δικιά τους ειδική αρχαιολογική μονάδα , την Ahnenerbe, η οποία είχε δική της ατζέντα και δρούσε ανταγωνιστικά πολλές φορές προς το ειδικό τάγμα του Ρόζενμπεργκ.

[51] Είναι γνωστό ότι οι μαζικοί βομβαρδισμοί αστικών κέντρων στόχευαν πέρα από την καταστροφή στρατιωτικών στόχων και στην κατάπτωση του ηθικού του αμάχου πληθυσμού ώστε να δημιουργούνται ψυχολογικές ρωγμές στην πολεμική προσπάθεια του αντιμαχόμενου.

[52] Οι Η.Π.Α. είχαν συστήσει στη Σχολή Στρατιωτικής Διακυβέρνησης το σώμα Μνημείων , Καλών Τεχνών και Αρχείων (Monuments, Fine Arts and Archives) που εκπαίδευε τεχνικούς συμβούλους που συνόδευαν τα εκστρατευτικά σώματα της Ιταλίας και Γαλλίας και τις Κάτω Χώρες βοηθώντας στη διάσωση από άσκοπες επιθετικές ενέργειες μια σειρά πολιτιστικών μνημείων . Πρόσφατα, μάλιστα , με τις δραστηριότητες αυτών των ανθρώπων ασχολήθηκε και το Χόλυγουντ με την ταινία "Monuments' Men" (2014) με πρωταγωνιστές τον George Clooney και τον Mat Damon. Το αντίστοιχο Γερμανικό σώμα (Kunstschutz Korps) της Βέρμαχτ πήρε αρκετές πρωτοβουλίες σήμανσης μνημείων και πολιτιστικών θησαυρών σε κατεχόμενες χώρες της Δυτικής και Νότιας Ευρώπης. Το έργο τους όμως συχνά ακυρωνόταν από τά τάγματα των SS που επιδίδονταν σε συστηματικό πλιάτσικο τέχνεργων αποσκοπώντας στον προσωπικό πλουτισμό. Όσον αφορά την Ανατολική Ευρώπη και τους λαούς της που είχαν καταγαγεί ιδεολογικά στους «υπανθρώπους» καμία μέριμνα δεν υπήρξε.

[53] Judgement of the International Military Tribunal for the Trial of Germany Major War Criminals , Misc No 12. Cmd 6964 p.56 .

Αν κάτι μπορεί να συναχθεί από αυτή τη σύντομη ιστορική επισκόπηση , αυτό είναι πως ενώ στο επίπεδο των ιδεών η ανάγκη να προστατεύονται τα πολιτιστικά αγαθά τύγχανε κοινής αποδοχής από τη συντριπτική πλειοψηφία των πολιτικών ελίτ, πέρασαν τουλάχιστον δύο αιώνες (έως δηλαδή τις αρχές του 20ου αιώνα) ώστε να μπουν τα θεμέλια της νομικής οχύρωσης τους ως κάτι ξέχωρο από την ιδιωτική περιουσία των αμάχων εν γένει .

Β' ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ : ΜΙΑ ΛΗΣΜΟΝΗΜΕΝΗ ΠΤΥΧΗ ΤΟΥ ΚΑΤΟΧΙΚΟΥ ΔΡΑΜΑΤΟΣ

Ένα ελάχιστα προβεβλημένο απόσπασμα της ελληνικής κατοχικής ιστορίας (τουλάχιστον σε σχέση με την ανοικτή συζήτηση για τις οφειλόμενες πολεμικές επανορθώσεις) είναι η διεξαγωγή παράνομων ανασκαφών , η εκτεταμένη διακίνηση αρχαιοτήτων και οι φθορές που προκλήθηκαν σε αρχαιολογικά μνημεία κατά τη διάρκεια της τριπλής κατοχής (1941-1944) της χώρας από τις δυνάμεις του Άξονα.

Διευθυντής του Γερμανικού Αρχαιολογικού Ινστιτούτου[54] κατά την θέση της χώρας υπό των έλεγχων των γερμανικών στρατευμάτων κατοχής ήταν ο Βάλτερ Μπρέντε (Welter Brende) , αξιωματούχος του Εθνικοσοσιαλιστικού Κ όμματος . Αμέσως μετά την εισβολή , τα στρατεύματα κατοχής προχώρησαν στη δημιουργία ειδικής στρατιωτικής «υπηρεσίας προστασίας της τέχνης» στην οποία προίστατο ο Χανς Ούρλικ φον Σκόνεμπεργκ , στενός φίλος του Μπρέντε.
Από κοινού οργάνωσαν και συντόνισαν ένα πλήθος ανασκαφικών δραστηριοτήτων σε όλη την επικράτεια , παραλείποντας να ενημερώσουν την αρμόδια Ελληνική Αρχαιολογική Υπηρεσία για τις δραστηριότητες τους , όπως προέβλεπε το ισχύον νομικό πλαίσιο για τη διεξαγωγή ανασκαφικών ερευνών.

Σύμφωνα με τις καταγγελίες των υπάλληλων της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας , στην συντριπτική πλειοψηφία των ανασκαφικών δραστηριοτήτων έλαβαν χώρα από σοβαρότατες παρατυπίες (μη ανακοίνωση ευρημάτων , αποκλεισμός ελλήνων αρχαιολόγων από το ανασκαφικό πεδίο) μέχρι και κλοπές αντικειμένων. Σημειώθηκαν , δε, ιδιαίτερα σε μουσεία και αρχαιολογικούς

[54] Το Ινστιτούτο δραστηριοποιούταν στην χώρα ήδη από το 1870.

χώρους της περιφέρειας [55] , περιστατικά οργανωμένου πλιάτσικου από Γερμανικές και Ιταλικές δυνάμεις κατοχής.

Είναι χαρακτηριστικό ότι στο πλαίσιο της Εθνικής Αντιστάσεως[56] , συγκροτήθηκε επιτροπή ειδικών που ανέλαβε τη συστηματοποιημένη καταγραφή όλων των παράνομων δραστηριοτήτων (κλοπές , παράνομες ανασκαφές και καταστροφές αρχαιοτήτων) των στρατευμάτων κατοχής. Μετά την απελευθέρωση , η επιτροπή , με μέριμνα της Διεύθυνσης Αρχαιοτήτων και Ιστορικών Μνημείων (υπαγόμενη στο Υπουργείο Παιδείας) δημοσίευσε έκθεση με τίτλο « **Ζημίαι των Αρχαιοτήτων εκ του Πολέμου και των Στρατών Κατοχής»**[57] (1946) που αποσκοπούσε προφανώς στο να βοηθήσει τη διεκδίκηση αποζημιώσεων και τον επαναπατρισμό αντικειμένων που είχαν φύγει από τη χώρα με παράνομο τρόπο.

Χαρακτηριστικό είναι πάντως , ότι από πλευράς επίσημης πολιτείας το θέμα δεν έχει ανακινηθεί σχεδόν καθόλου.[58]

[55] Μέγαρα, Θήβα, Χαιρώνια, Άργος, Δήλος, Σίφνος , Κνωσός , Χανιά , Σάμος

[56] ΕΑΜ Αρχαιολόγων στο οποίο συμμετέιχαν και ο Χρήστος Καρούζος (Διευθυντής του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου) και ο Μαρίνος Καλλιγάς (έφορος Βυζαντινών Αρχαιολόγων , κατόπιν διευθυντής της Εθνικής Πινακοθήκης)

[57] Η έκθεση (166 σελίδες) διαιρείται στα εξής κεφάλαια: α) Κλοπές, β) Αυθαίρετες ανασκαφές , γ) Καταστροφές σε αρχαιολογικούς τόπους και μνημεία , ανεξάρτητα προς τις κλοπές και τις ανασκαφές, δ) ζημιές από πολεμικές ενέργειες. Κάθε κεφάλαιο υποδιαιρείται σε τρία μέρη, όπου εκτίθενται οι σχετικές ενέργειες α) Γερμανών , β) Ιταλών και γ) Βουλγάρων.

[58] Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι σε επίκαιρη ερώτηση που έγινε στον Υπουργό Πολιτισμού από βουλευτές του Κομμουνιστικού Κόμματος Ελλάδος (ΚΚΕ) για το σε ποιες ενέργειες προτίθεται να προχωρήσει για την ανάκτηση πολιτιστικών θησαυρών που αγνοούνται από εκείνη την περίοδο , η απάντηση ήταν : « Δεν γνωρίζουμε πόσα αρχαία εκλάπησαν . Δεν γνωρίζουμε ποιοι τα κατέχουν. Διερευνούμε το ζήτημα». (Πηγή : Εφημερίδα «ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ» , φύλο 29.01.2006).

ΙΙΙ. ΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΝΟΜΙΚΟ ΟΠΛΟΣΤΑΣΙΟ ΤΟΥ ΚΑΙΡΟΥ ΜΑΣ

Α. Η Σύμβαση της Χάγης 54' και τα Πρωτόκολλα της

Η Σύμβαση της Χάγης 54'[59] αποτελεί μια αληθινή τομή στην ιστορία της προστασίας των πολιτιστικών αγαθών. Συνιστά το πληρέστερο και αναλυτικότερο εργαλείο καθοδήγησης των κρατών όσον αφορά τις υποχρεώσεις τους απέναντι στα πολιτιστικά μνημεία και περιγράφει ένα συνολικό θεσμικό πλαίσιο λήψης προστατευτικών μέτρων που ξεκινάνε από τον καιρό της ειρήνης και ρυθμίζουν τις παραμέτρους κατά τη διεξαγωγή των εχθροπραξιών έως και τη λήξη των εχθροπραξιών και την ενδεχόμενη κατοχή του εδάφους όπου βρίσκονται από την αντιμαχόμενη πλευρά .

Επίσης το προοίμιο της Σύμβασης, όπου συναντάμε τις φράσεις «πολιτιστικά αγαθά των λαών »[60] και « πολιτιστική κληρονομιά για όλους τους λαούς του κόσμου»[61] αντανακλά τις ιδεολογικές εξελίξεις στη σχετική συζήτηση για τη φύση των πολιτιστικών αγαθών και τη σχέση τους με συγκεκριμένα εθνικά κράτη ή με την ανθρωπότητα στο σύνολο της .

Το πρώτο άρθρο της Σύμβασης μας δίνει τον ορισμό των πολιτιστικών αγαθών που περιλαμβάνονται στις προστατευτικές διατάξεις της . Έτσι προστατεύεται κάθε κινητό ή ακίνητο πολιτιστικό αντικείμενο ασχέτως προέλευσης και ιδιοκτησίας , *το οποίο παρουσιάζει ενδιαφέρον για την*

---

[59] Μετά το τέλος του πολέμου και με πρωτοβουλία της κυβέρνησης της Ολλανδίας , η UNESCO διοργάνωσε στην Χάγη διακυβερνητική συνδιάσκεψη, η οποία οδήγησε στην υπογραφή της Σύμβασης , του Κανονισμού Εκτέλεσης καθώς και του (Πρώτου) Πρωτοκόλλου. (The 1954 Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflicts and the Regulations for the Execution of the Convention) Η Σύμβαση υπογράφηκε στις 14 Μαΐου 1954 στην Χάγη της Ολλανδίας και τέθηκε σε ισχύ δύο χρόνια αργότερα το 1956. Σήμερα (Νοέμβριος 2016) τα κράτη που την έχουν υπογράψει είναι 127. Τελευταίο κράτος που προσχώρησε είναι η Αιθιοπία. http://www.unesco.org/eri/la/convention.asp?KO=13637&language=E&order=alpha

[60] Πρόκειται για το πρώτο διεθνές κείμενο με αυτή την «καινούργια» έννοια.

[61] Στο αυθεντικό αγγλικό κείμενο της Σύμβασης (αγγλική,ισπανική και γαλλική εκδοχή είναι και οι τρεις αυθεντικές εκδοχές του συμβατικού κειμένου) διαβάζουμε "of great importance to the culural hertitage **of every people**" επομένως εδώ η ελληνική απόδοση πάσχει , με την ορθότερη μεταφορά να ήταν για κάθε λαό.

πολιτιστική κληρονομιά των λαών [62], όπως αρχιτεκτονικά, ιστορικά και θρησκευτικά μνημεία, αρχαιολογικοί χώροι, οικοδομικά σύνολα μουσεία, βιβλιοθήκες, έργα τέχνης, χειρόγραφα, βιβλία καθώς επίσης και επιστημονικές συλλογές, καθώς και οι συλλογές αρχείων ή πιστών αντιγράφων των παραπάνω αγαθών .[63] Επίσης προστατεύονται τα οικοδομήματα των οποίων κύριος και πραγματικός σκοπός είναι η διαφύλαξη και η έκθεση των παραπάνω πολιτιστικών αγαθών , δηλαδή τα μουσεία , οι βιβλιοθήκες και οι αρχειοθήκες.

Η Σύμβαση εφαρμόζεται σε όλες τις περιπτώσεις ένοπλης σύρραξης μεταξύ δύο ή περισσότερων συμβαλλομένων κρατών, καθώς επίσης και σε περιπτώσεις στρατιωτικής κατοχής, ακόμα και αν ένα ή παραπάνω από τα αντιμαχόμενα μέρη αφενός δεν αναγνωρίζει ότι υπάρχει καθεστώς πολέμου και αφετέρου δεν είναι συμβαλλόμενο μέρος στην Σύμβαση.[64] Επιπροσθέτως, στις περιπτώσεις ενόπλων συγκρούσεων μη διεθνούς χαρακτήρα τα αντιμαχόμενα μέρη είναι υποχρεωμένα να εφαρμόζουν ως ελάχιστο τις διατάξεις εκείνες της Σύμβασης που αναφέρονται στο σεβασμό των πολιτιστικών αγαθών, ενώ παράλληλα η UNESCO είναι δυνατόν να προσφέρει τις υπηρεσίες της στα αντιμαχόμενα μέρη προκειμένου να ξεκινήσουν διαπραγματεύσεις με σκοπό την υπογραφή ειδικών συμφωνιών προστασίας πολιτιστικών αγαθών. [65]

Η Σύμβαση της Χάγης διακρίνει την παρεχόμενη προστασία σε Γενική[66] και Ειδική[67] ενώ παράλληλα διαφοροποιήσεις υφίστανται αναλόγως με την κατάσταση στην οποία βρίσκεται το κράτος (διάκριση σε καιρό ειρήνης, πολέμου ή κατοχής). Αρχικά, τα συμβαλλόμενα κράτη αναλαμβάνουν, σε καιρό

[62] Είναι πρόδηλη η σύγχυση που προκαλεί αυτή η διατύπωση με την αναφορά που βρίσκουμε λίγο πριν στο προοίμιο της Σύμβασης («πολιτιστική κληρονομιά για όλους τους λαούς του κόσμου») . Η πολιτιστική νοηματοδότηση και η παρεπόμενη ανάγκη προστασίας γεννάται με εθνικά ή διεθνικά κριτήρια ; Ο **Roger o' Keefe** στο «The Protection of Cultural Property in Armed Conflicts», Cambridge, 2006 (σελ.103-104) απάντα ότι από τις προπαρασκευαστικές εργασίες της Συνθήκης αλλά και από την γραμματική αντιδιαστολή των φράσεων «για κάθε λαό» ή και για «όλους τους λαούς» προκύπτει ότι η προτεραιότητα πολιτιστικής σήμανσης των αντικειμένων του άρθρου 1 ανήκει σε κάθε έθνος χωριστά , αλλά άπαξ αυτή λάβει χώρα το άθροισμα των εθνικών πολιτιστικών αγαθών σχηματίζει μια νέα «ομάδα » την συλλογική κληρονομιά της ανθρωπότητας (έμφαση δίνεται στη χρήση της λέξης collective έναντι του common - κοινός) .

[63] Op Cit 4., αρθρ.1 Η απαρίθμηση δεν είναι εξαντλητική και ο ορισμός, στο σύνολό του, ωστόσο, αποτελεί σημαντική πρόοδο συγκριτικά με τον ορισμό του Διεθνούς Γραφείου για τα Μουσεία του 1939 για παράδειγμα, ο οποίος έκανε λόγο μόνο για ιστορικά κτίρια και έργα τέχνης.

[64] Op Cit 4., αρθρ.18

[65] Op Cit 4., αρθρ.19

[66] Op Cit 4., Κεφάλαιο I

[67] Op Cit 4., Κεφάλαιο II

ειρήνης, την υποχρέωση να υιοθετήσουν μέτρα[68] – τόσο σε επίπεδο εθνικών νόμων όσο και σε επίπεδο στρατιωτικού κανονισμού και εγχειριδίων[69] – με στόχο αφενός την προστασία των πολιτιστικών αγαθών ενάντια σε καταστροφές που μπορεί να προκύψουν κατά τη διάρκεια μιας ένοπλης σύγκρουσης και αφετέρου την προώθηση του σεβασμού απέναντι τους.[70] Επιπλέον, η Σύμβαση απαγορεύει ρητά τα αντίποινα, τις εχθρικές επιθέσεις, την κλοπή και τη λεηλασία πολιτιστικών αγαθών καθώς και την έκθεσή τους σε συνθήκες όπου θα κινδυνεύσουν να αλλοιωθούν ή να καταστραφούν, εξαιρώντας περιπτώσεις όπου η στρατιωτική αναγκαιότητα επιτάσσει τέτοιου είδους πράξεις.[71] Όσον αφορά την περίπτωση κατοχής (occupation), η Σύμβαση ορίζει ότι το κατέχον κράτος θα πρέπει να συνεργάζεται με τις τοπικές αρχές του κατεχόμενου εδάφους ώστε να προστατεύονται τα πολιτιστικά αγαθά και όπου χρειάζεται να πραγματοποιούνται οι απαραίτητες για την συντήρησή τους ενέργειες. [72]

Το Κεφάλαιο ΙΙ της Σύμβασης εγκαθιδρύει το καθεστώς της «Ειδικής Προστασίας[73]», το οποίο παρέχει αυξημένη προστασία σε αυτοσχέδια καταφύγια και μνημειακά κέντρα, τα οποία περιέχουν κινητά και ακίνητα πολιτιστικά αγαθά μεγάλης σπουδαιότητας. Προκειμένου να χορηγηθεί το καθεστώς της Ειδικής Προστασίας, τα κέντρα αυτά θα πρέπει αφενός να βρίσκονται σε μεγάλη απόσταση από το χώρο διεξαγωγής των εχθροπραξιών και αφετέρου *να μη χρησιμοποιούνται για στρατιωτικούς σκοπούς*, *ήτοι να μην χρησιμοποιούνται ως χώρος στάθμευσης για το στρατιωτικό προσωπικό αλλά και ως αποθηκευτικός χώρος για όπλα ή άλλου είδους στρατιωτικό υλικό.* Τα πολιτιστικά αγαθά που τίθενται υπό το καθεστώς της Ειδικής Προστασίας αναγράφονται στον «Διεθνή Κατάλογο Πολιτιστικών Αγαθών υπό Ειδική Προστασία»[74], ενώ από τη στιγμή που τίθεται σε ισχύ το καθεστώς αυτό τα

[68] Maniscalco, Fabio, *"Preventive Measures for the Safeguard of Cultural Heritage in the Event of Armed Conflict"*, στο World Heritage and War, monographic series *"Mediterraneum, Tutela e valorizzazione ed ambientali*", Naples: Massa Publisher, vol. 6 (2007)
[69] Op Cit 4., αρθρ.7
[70] Op Cit 4., αρθρ.3
[71] Op Cit 4., αρθρ.4
[72] Op Cit 4., αρθρ.5
[73] Op Cit 4., αρθρ.8
[74] Op Cit 4., αρθρ.8 (6)

συμβαλλόμενα κράτη αναλαμβάνουν την υποχρέωση να εγγυηθούν την ασυλία των αγαθών αυτών αποφεύγοντας κάθε εχθρική πράξη εναντίον τους.[75]

Αναφορικά με τα μεταφορικά μέσα, τα οποία χρησιμοποιούνται αποκλειστικά για την μεταφορά πολιτιστικών αγαθών, χρήζουν ειδικής προστασίας και θα πρέπει να φέρουν ειδικό έμβλημα κατά τη μετακίνηση, ενώ παράλληλα τα συμβαλλόμενα μέρη υποχρεούνται να απέχουν από κάθε είδους εχθροπραξία εναντίον τους.[76] Η Σύμβαση εισάγει ένα νέο έμβλημα, το οποίο έχει στόχο να προσδιορίζει και να «μαρκάρει» τα πολιτιστικά αγαθά ώστε να μην μετατρέπονται σε στρατιωτικούς στόχους και να μην πραγματοποιούνται επιθέσεις εναντίον τους. Το έμβλημα αυτό, το οποίο τοποθετείται εις τριπλούν στα αγαθά υπό ενισχυμένη προστασία, έχει τη μορφή ασπίδας, σε μπλε και άσπρο χρώμα, και προορίζεται για προστασία ακίνητων πολιτιστικών αγαθών, για μετακίνηση κινητών αγαθών και για αυτοσχέδια καταφύγια όπου στεγάζονται τέτοιου είδους αγαθά.[77] Το παραπάνω έμβλημα αποτελεί σήμερα και το σήμα της Διεθνούς Επιτροπής της Μπλε Ασπίδας (ICBS)[78], η οποία συστάθηκε το 1996 και αποτελεί το αντίστοιχο της Διεθνούς Επιτροπής του Ερυθρού Σταυρού για τον τομέα του πολιτισμού. Επιπλέον, το εξειδικευμένο προσωπικό, το οποίο εμπλέκεται στην προστασία πολιτιστικών αγαθών, έχει τη δυνατότητα, σε περίπτωση αιχμαλωσίας, να συνεχίσει κανονικά την άσκηση των καθηκόντων του με δεδομένο ότι και τα μνημεία για τα οποία είναι υπεύθυνο βρίσκονται επίσης υπό κατοχή. [79]

Η εφαρμογή της Σύμβασης στηρίζεται στο σύστημα των Προστάτιδων Δυνάμεων (ενός τρίτου και ουδέτερα διακείμενου παράγοντα δηλαδή) , οι οποίες αναλαμβάνουν, σύμφωνα με το άρθρο 22, να προσφέρουν τις υπηρεσίες τους σε περίπτωση που προκύψει οποιαδήποτε διαφορά μεταξύ των κρατών – μερών. Τέλος, η Σύμβαση παρουσιάζει ένα βασικό μειονέκτημα όσον αφορά τον κυρωτικό μηχανισμό σε περίπτωση παραβίασης των διατάξεών της, καθώς διαθέτει μόνο ένα άρθρο σχετικό με το ζήτημα.[80] Σύμφωνα λοιπόν με το άρθρο

[75] Op Cit 4., αρθρ.9
[76] Op Cit 4., αρθρ.12
[77] Op Cit 4., αρθρ.16-17
[78]Για περισσότερες λεπτομέρειες για την Επιτροπή της Μπλε Ασπίδας βλ. http://www.ancbs.org/cms/index.php/en/home
[79] Op Cit 4., αρθρ.15
[80] Op Cit 4., αρθρ.28

28, τα συμβαλλόμενα κράτη αναλαμβάνουν να υιοθετήσουν, στο πλαίσιο της δικαιοδοσίας τους, τα απαραίτητα μέτρα ώστε να εφαρμόζουν ποινικές κυρώσεις στα άτομα που, ανεξαρτήτως ιθαγένειας, παραβιάζουν τις διατάξεις της Σύμβασης. Η βιαστική διατύπωση της συγκεκριμένης διάταξης αφήνει δυστυχώς το ζήτημα της εφαρμογής κυρώσεων εξολοκλήρου στη βούληση των κρατών αποδυναμώνοντας επομένως ολόκληρο το μηχανισμό της Σύμβασης.

Το πρωτόκολλο που πλαισιώνει τη Σύμβαση συνάφθηκε παράλληλα με τον βασικό κορμό της Σύμβασης . Σήμερα απαριθμεί 104 μέρη μεταξύ των οποίων και η Ελλάδα. Το Πρωτόκολλο εστιάζει στα κινητά πολιτιστικά αγαθά και η βασικότερη του πρόνοια είναι η θέσπιση απαγόρευσης εξαγωγής τους από κατεχόμενο έδαφος κατά την διάρκεια της ένοπλης σύρραξης.[81] Επιπλέον, το Πρωτόκολλο ορίζει ότι σε περίπτωση παραβίασης των διατάξεών του, ήτοι σε περίπτωση μεταφοράς αγαθών έξω από τη χώρα προέλευσης, τα κράτη που παραλαμβάνουν τα αγαθά αυτά θα πρέπει να τα επιστρέψουν μετά το τέλος των εχθροπραξιών στις αρχές τις χώρας προέλευσης, ενώ σε καμία περίπτωση δεν έχουν δικαίωμα παρακράτησής τους ως πολεμική αποζημίωση. [82]

Στα τέλη της δεκαετίας του 90' είχε καταστεί φανερό ότι η Σύμβαση αδυνατούσε να απαντήσει στις προκλήσεις που έθετε η μεταψυχροπολεμική εποχή και ιδιαίτερα στον πολλαπλασιασμό των ενόπλων συγκρούσεων μη διεθνούς χαρακτήρα. Οι καταστροφές που προκλήθηκαν κατά τη διάρκεια του εμφυλίου πολέμου στην πρώην Γιουγκοσλαβία[83] [84], κατέδειξαν την ανάγκη επέκτασης και αναθεώρησης του θεσμικού πλαισίου, που υπήρχε μέχρι τότε, σχετικά με την προστασία των πολιτιστικών αγαθών[85] [86].

[81] Op Cit 6., αρθρ.Ι.1
[82] Op Cit 6., αρθρ.Ι.3
[83] Για περαιτέρω ανάγνωση βλ. Crawford, Beverly, *"Explaining cultural conflict in Ex-Yugoslavia: Institutional weakness, economic crisis and identity politics*", στο Crawford, Beverly and Lipschutz, Ronnie D. *"The Myth of Ethnic Conflict: Politics, Economics, Cultural Violence*", University of California, Research Series/ Number 98, 1998
[84]Mose, Gregory M., "*The destruction of churches and mosques in Bosnia-Herzegovina: a rights based approach to the protection of religious cultural property*", Buff. J. Int'l L., 3 (1996), σ. 195-199.
[85] Μεταξύ πολλών Detling, J. Karen, *"Eternal silence: The destruction of cultural property – Yugoslavia*", Maryland Journal of International Law and Trade, 17 (1993), 66-68.
[86]Calame, Jon (Minerva Partners) and Pasic, Amir (IRCICA), "*Post-conflict reconstruction in Mostar: Cart before the Horse*", στο "*Divided Cities/Contested States Working Paper Series*", Working Paper No. 7, 2009

Η Σύμβαση και το πρωτόκολλο του ΄54 δεν ήταν σε θέση να καλύψουν πλήρως την νέα αυτή κατάσταση εφόσον από τη μια πλευρά, οι διατάξεις της Σύμβασης δεν μπορούσαν να εφαρμοστούν πλήρως σε συγκρούσεις μη διεθνούς χαρακτήρα, ενώ το σύστημα εφαρμογής, το οποίο βασιζόταν στις Προστάτιδες Δυνάμεις (Protective Powers) και στους Γενικούς Επιτρόπους Πολιτιστικών Αγαθών[87] (Commissioners - General) αποδείχθηκε πρακτικά αναποτελεσματικό[88]. Επιπλέον, οι διατάξεις της Σύμβασης δεν εγκαθιδρύουν καθεστώς υποχρεωτικών ποινικών κυρώσεων, γεγονός που κατέστησε ακόμα πιο δύσκολη την εφαρμογή της.[89]

Τα παραπάνω γεγονότα οδήγησαν στην υπογραφή το 1999 **του Δεύτερου Πρόσθετου, στη Σύμβαση του ΄54, Πρωτοκόλλου[90]**, το οποίο είχε ως στόχο να συμπληρώσει τις διατάξεις της Σύμβασης και να ενισχύσει την προστασία των πολιτιστικών αγαθών σε περίοδο πολέμου. Το πρωτόκολλο εισάγει ένα νέο καθεστώς ενισχυμένης προστασίας[91] για ορισμένες κατηγορίες πολιτιστικών αγαθών, τα οποία έχουν «*μέγιστη σημασία για την ανθρωπότητα».* Βασικές προϋποθέσεις για τη χορήγηση του καθεστώτος της ενισχυμένης προστασίας είναι αφενός η υπάρχουσα ήδη προστασία από την εθνική νομοθεσία, γεγονός που καταδεικνύει την υψίστη αξία ενός πολιτιστικού αγαθού και αφετέρου η μη - χρήση του πολιτιστικού αγαθού για στρατιωτικούς σκοπούς.[92] Το καθεστώς

[87] Πρόκειται για το σύστημα ελέγχου που εγκαθιδρύεται σύμφωνα με το κεφάλαιο Ι του Κανονισμού για την εκτέλεση της Σύμβασης της Χάγης, ο οποίος υιοθετήθηκε ταυτόχρονα με τη Σύμβαση το 1954. Συγκεκριμένα το άρθρο 1 του κανονισμού ορίζει ότι ο Γενικός Διευθυντής της UNESCO, είναι αρμόδιος να συντάξει διεθνή κατάλογο με προτεινόμενους από τα Συμβαλλόμενα Μέρη υποψηφίους για τη θέση του Γενικού Επιτρόπου Πολιτιστικών Αγαθών. Ο γενικός Επίτροπος, μεταξύ άλλων, καταρτίζει αναφορές σχετικά με την εφαρμογή της Σύμβασης ενώ στην περίπτωση που δεν έχει οριστεί Προστάτιδα Δύναμη, αναλαμβάνει εξολοκλήρου τις αρμοδιότητές της. Βλ."Regulations for the Execution of the Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict", UNESCO, The Hague, 1954, άρθρα 1, 6.

[88] Στην περίπτωση του πολέμου Ιράν – Ιράκ στην δεκαετία του ΄80, οι δύο πλευρές δεν αναγνώριζαν καθεστώς πολέμου και υποστήριζαν ότι η σύγκρουση περιοριζόταν σε ένοπλα συνοριακά επεισόδια. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα όλες οι προσπάθειες της UNESCO να ορίσει Γενικό Επίτροπο Πολιτιστικών Αγαθών προκειμένου να ξεκινήσουν διαπραγματεύσεις μεταξύ των αντιμαχόμενων μερών αποδείχθηκαν μάταιες. Boylan, J. Patrick, *"Review of the Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict, The Hague Convention of 1954*'", UNESCO Archives, 199, σ. 85 και Op Cit, 17 (Desch, Thomas) σ. 63

[89] Op Cit 17., (Desch, Thomas), σ. 64

[90] Για περισσότερες πληροφορίες βλ. Woudenberg, Nout van, *"Second Protocol to the 1954 Hague Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict – Dutch Involvement*", 2007. Μέχρι σήμερα (Νοέμβριος 2016) έχουν προσχωρήσει 69 κράτη στο συγκεκριμένο Πρωτόκολλο, μεταξύ των οποίων και η Ελλάδα, η οποία και το επικύρωσε στις 20/4/2005. Βλ. ιστοσελίδα της UNESCO (http://www.unesco.org), List in Chronological Order.

[91] Op Cit 29., Κεφάλαιο ΙΙΙ

[92] Op Cit 29., άρθρ.10

της ενισχυμένης προστασίας παρέχεται στα αγαθά, τα οποία εγγράφονται, μετά από αίτημα του κράτους, στην «Λίστα Πολιτιστικών Αγαθών υπό Ενισχυμένη Προστασία[93]» ενώ σύμφωνα με το άρθρο 12 του Πρωτοκόλλου απαγορεύεται οποιαδήποτε επίθεση εναντίον τους.

Εκτός από το καθεστώς της ενισχυμένης προστασίας, μια ακόμη καινοτομία του Πρωτοκόλλου είναι το γεγονός ότι δημιουργεί τόσο την «Επιτροπή[94]» όσο και το «Ταμείο για την Προστασία τω Πολιτιστικών Αγαθών σε Περίπτωση Ένοπλης Σύρραξης[95]». Από την μία πλευρά, η Επιτροπή αποτελείται από 12 μέλη και έχει ως στόχο, μεταξύ άλλων, να αναπτύσσει κατευθυντήριες γραμμές σχετικά με την υλοποίηση του Πρωτοκόλλου, να χορηγεί ή να αναστέλλει/ακυρώνει το καθεστώς ενισχυμένης προστασίας και να διαχειρίζεται τους πόρους του Ταμείου. Η Επιτροπή έχει τη δυνατότητα να συνεργάζεται με διεθνείς και εθνικούς κυβερνητικούς και μη κυβερνητικούς οργανισμούς και μπορεί να προσκαλεί στις συνεδριάσεις της οργανισμούς που διατηρούν επίσημες σχέσεις με την UNESCO, όπως για παράδειγμα την Επιτροπή της Μπλε Ασπίδας ή το ICCROM[96]. Από την άλλη πλευρά το Ταμείο για την Προστασία Πολιτιστικών Αγαθών σε Περίπτωση Ένοπλης Σύρραξης δημιουργήθηκε με στόχο να παρέχει οικονομική βοήθεια αφενός για την υποστήριξη των μέτρων που λαμβάνονται σε καιρό ειρήνης[97] και αφετέρου για την υιοθέτηση μέτρων έκτακτης ανάγκης σε περιόδους ένοπλης σύρραξης. Όσον αφορά τους πόρους του Ταμείου, προέρχονται, inter alia, είτε από εθελοντικές δωρεές από τα συμβαλλόμενα κράτη είτε από δωρεές της UNESCO και άλλων οργανισμών μερών του συστήματος των Ηνωμένων Εθνών. [98]

Οι εξελίξεις του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου και συγκεκριμένα η υιοθέτηση των δύο πρωτοκόλλων στις Συμβάσεις της Γενεύης το 1977, η ίδρυση

[93] Op Cit 29., άρθρ.27 (b)
[94]Op Cit 29., αρθρ.24 . Πρόεδρος της Επιτροπής εξελέγη το 2014 η Νομικός Σύμβουλος της Ειδικής Νομικής Υπηρεσίας του Υπουργείου Εξωτερικών κα. Άρτεμις Παπαθανασίου.
[95]Op Cit 29., αρθρ.29
[96] Διεθνές Κέντρο για την Μελέτη της Διατήρησης και της Αναστύλωσης των Πολιτιστικών Αγαθών. http://www.iccrom.org/
[97]Το άρθρο 5 του Δευτέρου Πρωτοκόλλου προβλέπει μέτρα που λαμβάνονται σε καιρό ειρήνης όπως πχ. Λίστες απογραφής, σχεδιασμός μέτρων έκτακτης ανάγκης για την προστασία ενάντια σε πυρκαγιά ή κατάρρευση κτιρίου, προετοιμασία για μετακίνηση κινητών πολιτιστικών αγαθών και καθορισμός αρμόδιων αρχών υπεύθυνων για τη φύλαξη τους. Op Cit 3., (Παπαγεωργίου, Νίκος) σ. 151
[98] Op Cit 29., αρθρ.29 (4)

των δύο ad hoc ποινικών δικαστηρίων[99] καθώς και του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου[100], έπαιξαν το δικό τους ρόλο στις διαπραγματεύσεις για τη διαμόρφωση του δευτέρου πρωτοκόλλου.[101]

Βασικό σημείο του Πρωτοκόλλου αποτελεί το Κεφάλαιο IV, το οποίο ρυθμίζει θέματα ποινικής ευθύνης και δικαιοδοσίας.[102] Μια από τις πιο σημαντικές διατάξεις του Πρωτοκόλλου είναι το άρθρο 22, το οποίο αναφέρει την εφαρμογή του Πρωτοκόλλου σε ένοπλες συρράξεις μη διεθνούς χαρακτήρα χωρίς ωστόσο να εγείρει ζητήματα όπως είναι η κυριαρχία του κράτους ή το νομικό status των αντιμαχόμενων μερών.[103] Το άρθρο 22, ενώ αποτελεί σημαντική πρόοδο συγκριτικά με το αντίστοιχο άρθρο[104] της Σύμβασης του ΄54, παρουσιάζει βασικές ελλείψεις καθώς προσπαθεί να καταστήσει όλες τις διατάξεις του πρωτοκόλλου νομικά δεσμευτικές για όλα τα εμπλεκόμενα, στη σύρραξη, μέρη, αγνοώντας βασικές αρχές και έννοιες του διεθνούς δικαίου.

Το σύστημα που εγκαθιδρύουν η Σύμβαση και τα Πρωτόκολλα τα οποία αναλύσαμε προηγουμένως, υλοποιείται κυρίως μέσω των αποφάσεων που λαμβάνουν τόσο η Γενική Διάσκεψη των Μερών της Σύμβασης και του Πρωτοκόλλου όσο και η Επιτροπή για την Προστασία Πολιτιστικών Αγαθών σε Ένοπλες Συγκρούσεις. Η δράση των παραπάνω μηχανισμών διακρίνεται κυρίως στην χορήγηση οικονομικής βοήθειας μέσω του Ταμείου για την Προστασία Πολιτιστικών Αγαθών σε Περίπτωση Ένοπλης Σύρραξης και στην παροχή του καθεστώτος τόσο της Ειδικής όσο και της Ενισχυμένης Προστασίας. Επιπλέον, η ενημέρωση των αντιμαχόμενων μερών, κατά την διάρκεια των συγκρούσεων, σχετικά με τις υποχρεώσεις τους στο πεδίο της προστασίας πολιτιστικών αγαθών, η διαθεσμική συνεργασία, και η αποστολή ομάδων στο πεδίο (fact finding missions) για την παρεμπόδιση διακίνησης κινητών αγαθών και την αποκατάσταση

[99] Πρόκειται για το Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο για την Πρώην Γιουγκοσλαβία (ICTY) και για το Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο για τη Ρουάντα (ICTR) με ημερομηνίες ιδρύσεως 1993 και 1994 αντίστοιχα.
[100] Το καταστατικό του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου (Καταστατικό της Ρώμης) υιοθετήθηκε το 1998 και τέθηκε σε ισχύ την 1η Ιουλίου 2002, μετά την κύρωσή του από 60 κράτη.
[101] Op Cit 17., (Desch, Thomas), σ. 64
[102] Αναλυτικότερα παρακάτω (σελ ……..)
[103] Op Cit 29., αρθρ.22 (6)
[104] Op Cit 4., αρθρ.28

μνημείων και άλλων ακίνητων πολιτιστικών αγαθών, αποτελούν βασικούς άξονες του μηχανισμού προστασίας της UNESCO[105].

Η Επιτροπή για την προστασία πολιτιστικών Αγαθών αποτελεί τον καθ΄ ύλην αρμόδιο φορέα για την εφαρμογή των διατάξεων του Δευτέρου Πρωτοκόλλου, την παροχή της Ενισχυμένης Προστασίας[106] και τη χορήγηση οικονομικής βοήθειας[107]. Η Επιτροπή, η οποία λαμβάνει αποφάσεις στο πλαίσιο των τακτικών συνόδων που διεξάγει ανά έτος[108],

.

[105] Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τις αποστολές επιτόπιας έρευνας (fact finding missions) μετά από ένοπλες συγκρούσεις βλ. παρακάτω Κεφάλαιο ΙΙ

[106] Για παράδειγμα έλαβε και εξέτασε το Νοέμβριο του 2010, κατά τη διάρκεια της 5ης Τακτικής Συνόδου, έντεκα αιτήματα σχετικά με τη χορήγηση ενισχυμένης προστασίας για τοποθεσίες πολιτιστικού ενδιαφέροντος. Από τις έντεκα αιτήσεις, η Επιτροπή τελικά αποφάσισε να εγγράψει στον Κατάλογο Πολιτιστικών Αγαθών υπό Ενισχυμένη Προστασία τρεις τοποθεσίες της Κύπρου και μια της Ιταλίας. Ένα χρόνο αργότερα, κατά την διάρκεια της 6ης Τακτικής Συνόδου, η Επιτροπή ενέκρινε και το αίτημα της Λιθουανίας ενώ αντίθετα απέρριψε το αίτημα του Αζερμπαϊτζάν καθώς το εν λόγω κράτος δεν είχε υιοθετήσει τους απαραίτητους εθνικούς ποινικούς κανόνες, τους οποίους προϋποθέτει το κεφάλαιο IV του Δευτέρου Πρωτοκόλλου προκειμένου να χορηγηθεί η ενισχυμένη προστασία.

[107] Ενδεικτικά όσον αφορά την οικονομική βοήθεια, η οποία παρέχεται μέσω του Ταμείου, στην περίπτωση του Ελ Σαλβαδόρ η Επιτροπή αποφάσισε, κατά τη διάρκεια της 6ης τακτικής Συνεδρίας**, (Sixth Meeting of the Committee for the Protection for of Cultural Property in the Event of Armed Conflict , UNESCO, Headquarters, Room XII, 14 – 16 December 2011, CLT-11/CONF/211/6)** να χορηγήσει το ποσό των 23, 500 δολαρίων με σκοπό την υλοποίηση δραστηριοτήτων σχετικά με την ευαισθητοποίηση του κοινού, τη διάχυση ενημερωτικού υλικού[107] και τη διεύρυνση της χρήσης του εμβλήματος της Μπλε Ασπίδας σε πολιτιστικά αγαθά της χώρας[107]. Επιπλέον, προσφάτως η Επιτροπή αποφάσισε την χορήγηση οικονομικής βοήθειας και για την περίπτωση του Μάλι, αποδεσμεύοντας το ποσό των 40,500 δολαρίων για την υλοποίηση έκτακτων δράσεων **(Seventh Meeting of the Committee for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict, UNESCO Headquarters, Room XI, 20-21 December 2012, Decision 7.COM 1)**

ΠΡΟΣΦΑΤΕΣ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΕΣ ΤΩΝ ΟΡΓΑΝΩΝ ΤΗΣ ΣΥΜΒΑΣΗΣ ΤΗΣ ΧΑΓΗΣ 54'

Κατά τη διάρκεια της 9ης Γενικής Διάσκεψης των Μερών τις Σύμβασης της Χάγης, το 2011, εγκρίθηκε το «Σχέδιο Δράσης για την Προστασία των Πολιτιστικών Αγαθών σε Ένοπλες Συγκρούσεις». Το σχέδιο αυτό έχει στόχο να τυποποιήσει την προσέγγιση του Οργανισμού στην αντιμετώπιση των προκλήσεων που προκύπτουν σε περιόδους ένοπλης σύρραξης (fast track διαδικασίες) με σκοπό τη γρήγορη και αποτελεσματική διαχείριση κρίσεων. Τα βασικότερα σημεία του σχεδίου συμπεριλαμβάνουν, μεταξύ άλλων:

- Έναρξη επαφών με τα αντιμαχόμενα μέρη προκειμένου να ενημερωθούν σχετικά με τις υποχρεώσεις που απορρέουν από τη Σύμβαση και τα Πρωτόκολλα,
- Αποστολή αντιπροσώπων του Γενικού Γραμματέα της UNESCO για τη διασφάλιση της προστασίας των πολιτιστικών αγαθών,
- Συνεργασία με την Επιτροπή για την Προστασία Πολιτιστικών Αγαθών σε Ένοπλες Συγκρούσεις και άλλους σχετικούς διακυβερνητικούς και μη κυβερνητικούς οργανισμούς,
- Αποστολή ομάδων για την αξιολόγηση της κατάστασης της πολιτιστικής κληρονομιάς μετά το τέλος των πολεμικών επιχειρήσεων.

Από την άλλη μεριά στην ενδέκατη (11η) τακτική σύνοδο της Επιτροπής για την Προστασία των Πολιτιστικών Αγαθών[109] η ημερήσια διάταξη συμπεριλάμβανε μεταξύ άλλων[110]

1) Αίτηση για παροχή διεθνούς βοήθειας από το Ταμείο για την Προστασία των Πολιτιστικών Αγαθών σε περίπτωση Ενόπλων Συρράξεων που υποβλήθηκε από

---

[109] **UNESCO Headquarters, Room XI, Paris, 8-9 December 2016**

[110] Περισσότερο παρατιθέμενα για να καταδείξουν τους προσανατολισμούς και τις προτεραιότητες του οργάνου ώστε να κινείται εντός της συμβατικά προβλεπόμενης του στοχοθεσίας.

το Μάλι σε σχέση με την χορήγηση καθεστώτος Ενισχυμένης Προστασίας για το Τύμβο του Ασκί .

2) Συζήτηση Διαδικασίας για την παροχή του καθεστώτος ενισχυμένης προστασίας όπως τίθεται από το άρ.10 του Δεύτερου Συμπληρωματικού Πρωτοκόλλου της Σύμβασης.

3) Υποβολή αναφοράς της Κυανής Ασπίδας για τις περιπτώσεις όπου πολιτιστικά αγαθά βρίσκονται σε κίνδυνο στο πλαίσιο κάποιας ένοπλης σύρραξης , συμπεριλαμβανομένου και της περίπτωσης κατοχής .

4) Η έννοια του «ελέγχου» και της «δικαιοδοσίας» όπως τίθενται από τα άρθρα 10 γ και 11 παρ. 2 του Δευτέρου Πρωτοκόλλου της Σύμβασης σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο και διεθνής νομολογία.

5) Ανάπτυξη συνεργασιών με άλλα κανονιστικά όργανα και προγράμματα της ΟΥΝΕΣΚΟ καθώς και την ενδυνάμωση των έως τώρα συνεργασιών και στρατηγική συγκέντρωσης οικονομικών πόρων.

Ενδιαφέρον πάντως παρουσιάζει και η εγρήγορση που επιδεικνύεται από πλευράς ΟΥΝΕΣΚΟ στη συνολική μελέτη και ανάλυση των νομικών εξελίξεων σε επίπεδο διεθνούς δικαίου και η εύρεση τρόπων και μορφών αξιοποίησης τους στην κατεύθυνση επίτευξης των στόχων προστασίας των πολιτιστικών αγαθών . Ένα πρόσφατο παράδειγμα που αποτυπώνει την παραπάνω τάση είναι η «Συνάντηση Εμπειρογνωμόνων για το ζήτημα της Ευθύνης Προστασίας και οι πιθανές εφαρμογές της στο πεδίο της προστασίας πολιτιστικών αγαθών κατά τη διεξαγωγή ενόπλων συρράξεων»[111], που διοργανώθηκε πρόσφατα από τη Γραμματεία του οργανισμού. Αν και τα συμπεράσματα της συζήτησης δεν είναι ιδιαίτερα ριζοσπαστικά[112], η βούληση του Οργανισμού να διερευνήσει τις

[111] UNESCO FINAL REPORT {**EXPERT MEETING ON THE "RESPONSIBILITY TO PROTECT" AS APPLIED TO THE PROETECTION OF CULTURAL HERITAGE IN ARMED CONFLICT}** (PARIS, 26-27 NOVEMBER 2015).

[112] Είναι σημαντικό πάντως πως από όλους τους συμμετέχοντες (ακαδημαϊκοί , εκπροσώπους κρατικών αντιπροσωπειών) έγινε ομόφωνα αποδεκτό ότι στο «καθ' ύλην» περιεχόμενο της Ευθύνης Προστασίας εμπίπτουν και η αποτροπή εσκεμμένων καταστροφών εις βάρος των πολιτιστικών αγαθών , καθώς τέτοιες ενέργειες συνιστούν την αντικειμενική υπόσταση διεθνών εγκλημάτων όπως τα εγκλήματα πολέμου, τα εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας ενώ ταυτόχρονα παρέχουν ενδείξεις για πρόθεση τέλεσης του εγκλήματος της γενοκτονίας. Κατά αυτόν τον τρόπο, όπως το πεδίο της

δυναμικές που παρέχονται από τις εξελίξεις της διεθνούς δικαιοταξίας στο Δίκαιο Χρήσης Βίας αν μη τι άλλο υπογραμμίζει τον πολυεπίπεδο τρόπο με τον οποίο η ΟΥΝΕΣΚΟ αναζητά να θέσει στη διεθνή ατζέντα το ζήτημα της διακινδύνευσης των πολιτιστικών αγαθών όταν ξεσπούν συγκρούσεις.

Το γεγονός βέβαια ότι η UNESCO, δεν δύναται να δρα αυτόνομα στις εμπόλεμες περιοχές δεν μειώνει σε καμία περίπτωση τη σημασία του Οργανισμού και του έργου της. Η UNESCO αποτελεί τον Οργανισμό που έθεσε τα θεμέλια της προστασίας των πολιτιστικών αγαθών τόσο σε καιρό πολέμου όσο και σε καιρό ειρήνης. Όλες οι δράσεις της διεθνούς κοινότητας σε καιρό πολέμου υλοποιούνται μετά από τις εκκλήσεις και τις συστάσεις της UNESCO και πάντοτε σε συνεργασία με τον Οργανισμό.[113] Από το νομικό πλαίσιο μέχρι την υλοποίηση των δράσεων, η UNESCO, παρέχει την τεχνική γνώση, το εξειδικευμένο προσωπικό και τα εργαλεία που χρειάζονται προκειμένου να προστατευτεί η πολιτιστική κληρονομιά των κρατών σε περίοδο ένοπλης σύρραξης, ενώ παράλληλα πρωτοπορεί στο πεδίο αυτό αναλαμβάνοντας το ρόλο του συντονιστή των συνολικών δράσεων της διεθνούς κοινότητας.

Ένα ειδικότερο ζήτημα : Το πλαίσιο άρσης της συμβατικής προστασίας των πολιτιστικών αγαθών – Η στρατιωτική αναγκαιότητα υπό το πρίσμα της Σύμβασης της Χάγης 54' και των Πρωτοκόλλων της.[114]

«Ευθύνης Προστασίας» αποτυπώνεται στις παραγράφους 138 και 139 της Απόφασης 60/1 του 2005 της Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών (το ευρέως γνωστό World Summit Outcome Document) δεν συντρέχει λόγος να αναζητηθεί επέκταση του περιοχομένου της έννοιας της Ευθύνης Προστασίας. Πάντως η πλειοψηφία των τοποθετήσεων τόνισε τον περισσότερο πολιτικό παρά νομικό χαρακτήρα της Ευθύνης Προστασίας .

[113] Για παράδειγμα, η UNESCO έχει συνεργαστεί με οργανισμούς όπως το ΝΑΤΟ αλλά και δικαιοδοτικούς φορείς όπως το Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο για την Πρώην Γιουγκοσλαβία.
Βλ. Op Cit 70., σσ. 13 – 18

[114] Για μια εκτεταμένη ιστορική περιοδολόγηση της εξέλιξης του δόγματος της στρατιωτικής αναγκαιότητας στο Διεθνές Ανθρωπιστικό Δίκαιο **Forrest Craig**, *" The Doctrine of Military Necessity and the Protection of Cultural Property During Armed Conflicts"* , California Western International Law Journal 2007 , Vol 37 (σελ 177-200).

Όπως εύστοχα, αν και μάλλον υπερβολικά απλουστευμένα[115], έχει παρατηρηθεί το Διεθνές Ανθρωπιστικό Δίκαιο δεν είναι τίποτα περισσότερο από το αποτέλεσμα της αναμέτρησης σε μία διελκυστίνδα μεταξύ των αρχών του ανθρωπισμού και της στρατιωτικής αναγκαιότητας . Ακόμα και αν μεταπολεμικά η πλάστιγγα σε επίπεδο συμβατικού και εθιμικού δικαίου γέρνει αποφασιστικά προς τη μεριά του ανθρωπισμού, το σώμα του δικαιικού αυτού κλάδου δεν παύει να διατηρεί εγχαραγμένες νόρμες και ρήτρες που αποσκοπούν στην υποβοήθηση της στρατιωτικής κατίσχυσης όπως ακριβώς ήταν ο αυτοσκοπός στην προμοντέρνα δικαιικά εποχή.

Από την αρχής της εξέλιξης του Διεθνούς Ανθρωπιστικού Δικαίου η νομική μεταχείριση της «στρατιωτικής αναγκαιότητας» προβλημάτισε τόσο τους θεωρητικούς όσο και τις κρατικές αντιπροσωπείες που συνέτασσαν τα πρώτα συμβατικά κείμενα που έθεταν τις ένοπλες συρράξεις εντός ενός συγκεκριμένου πεδίου διεξαγωγής. Και αυτό γιατί από πολύ νωρίς[116] ανέκυψε το «διφυές» της υπόστασης της . Από τη μια μεριά γινόταν αντιληπτή ως εκείνο το αναγκαίο <u>όριο – περιορισμό</u> που θα «ρύθμιζε» , την δίχως όρους και αρχές, ένοπλη αντιπαράθεση , προστατεύοντας μέσα από αναλυτικά διατυπωμένους κανόνες όσον δυνατόν περισσότερο τα παράπλευρα έμψυχα ή άψυχα θύματα του πολέμου. Από την άλλη μεριά , όμως, σχεδόν ταυτόχρονα, η στρατιωτική αναγκαιότητα εργαλειοποιήθηκε με τέτοιο τρόπο ώστε να συνιστά λόγο άρσης της υποχρέωσης εφαρμογής των συμφωνηθέντων κανόνων , ως μία τρόπον τινά «γενικευμένη ρήτρα διαφυγής» [117] από το πλέγμα υποχρεώσεων του Διεθνούς Ανθρωπιστικού Δικαίου[118] που

[115] **ΓΑΓΓΑΣ Διονύσης** – Εισαγωγή στο Διεθνές Δίκαιο των Ενόπλων Συγκρούσεων , Αντι Εισαγωγής σελ. 28

[116] Ήδη στο προοίμιο της Δεύτερης Σύμβασης της Χάγης (1899) διακηρύσσεται ότι : « Κατά τη γνώμη των Υψηλά Συμβαλλόμενων Μερών , αυτές οι διατάξεις (τα επακόλουθα άρθρα) , η διατύπωση των οποίων διαπνέεται από την επιθυμία να εξαλείψουν τα κακά του πολέμου, ***τόσο όσο επιτρέπουν οι στρατιωτικές αναγκαιότητες*** , προορίζονται να αποτελούν γενικοί κανόνες συμπεριφοράς για τους εμπόλεμους στη σχέση τους μεταξύ τους και τους πληθυσμούς τους».

[117] **William V. O' Brien,** The Meaning of Military Necessity in International Law, 1 WORLD POLITY 109, 113 (1957) .

[118] Αυτό θα συμβεί κατά κόρον με τις Συμβάσεις της Γενεύης του 1949 (η πικρή εμπειρία του Β' Παγκοσμίου Πολέμου δεν είναι άσχετη με τα όρια που θέλησαν να θέσουν στην κανονιστική εμβέλεια οι συντάκτες των Συμβάσεων) , ενώ το Πρώτο Πρόσθετο Πρωτόκολλο του 1977 θα επικυρώσει αυτή την τάση (χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι το αρ. 54 του ΠΠΠ σχετικά με την προστασία αντικειμένων που είναι απαραίτητα για την επιβίωση του άμαχου πληθυσμού, που περιέχει ρητή αναφορά στην «άφευκτο στρατιωτική αναγκαιότητα» στην παράγραφο 5 που επιτρέπει παρέκκλιση από τον απαγορευτικό χαρακτήρα του άρθρου σχετικά με την τακτική της «καμμένης γης» .

οδήγησε και στην θεωρητική της παραδοχή[119] και προβιβασμό από έναν επί μέρους περιορισμό σε επίπεδο θεωρητικής αρχής που διαμορφώνει το δίκαιο εν συγκρούσει με τις λοιπές θεωρητικές αρχές του Διεθνούς Ανθρωπιστικού Δικαίου. Μία από αυτές, και ίσως η κρισιμότερη της εποχής μας (δεδομένου ότι η πραγματικότητα μας διδάσκει ότι η στρατιωτική ισχύς δύσκολα δέχεται να μπει στα καλούπια του διεθνούς δικαίου) είναι η αρχή της αναλογικότητας , του νομικού εκείνου δηλαδή εξισοροπιστικού συνδέσμου μεταξύ των αρχών του ανθρωπισμού και της στρατιωτικής αναγκαιότητας. [120]

Μοιραία, στο κείμενο της Σύμβασης της Χάγης 54' αλλά και των Πρωτοκόλλων αποτυπώνονται όλες οι παραπάνω αντιπαραθετικές δικαιοπολιτικές κατευθύνσεις σε ένα ιδιαίτερα σύνθετο ψηφιδωτό από διατάξεις που περιλαμβάνουν διαφορετικά καθεστώτα προστασίας , με τους κανόνες που συγκροτούν ένα επί μέρους ειδικό ή ενισχυμένο καθεστώς πρόνοιας για κάποιες κατηγορίες πολιτιστικών αγαθών να εναλλάσσονται με τους γενικούς κανόνες προστασίας με τις στρατιωτικές αναγκαιότητες (και αυτές με διαβάθμιση και δικλείδες) να παίζουν ρόλο τελικού ρυθμιστή με την απόλυτη προστασία των πολιτιστικών μνημείων να είναι εμφατικά απούσα.

Αναλυτικότερα , αυτό διαπιστώνεται ήδη στο πρώτο και βασικότερο επίπεδο προστασίας της Σύμβασης του 54' και του Πρωτοκόλλου της , καθώς η υποχρέωση σεβασμού στα πολιτιστικά αγαθά του αρ .4.1 αίρεται στην αμέσως επόμενη

[119] Πάντως το εάν οι κανόνες του δικαίου ενόπλου συγκρούσεων, οφείλουν να περιέχουν ρητά και με σαφήνεια αναφορές στην στρατιωτική αναγκαιότητα ώστε να μπορεί να γίνει επίκληση της , δεν ήταν απόλυτα ξεκαθαρισμένο από την θεωρία (τουλάχιστον στο κρίσιμο χρονικό διάστημα των μέσων του 20ου αιώνα . Για παράδειγμα ο Ρόντικ παλαιότερα (**Burleigh C. Rodick**, The Doctrine of Military Necessity in International Law, 1928) αλλά και ο Ντινστάιν πιο πρόσφατα (**Yoram Dinstein** , The Conduct of Hostilities Under the Law of International Armed Conflicts, 2004) επιμένουν ότι αν μια συμπεριφορά απαγορεύεται από το ΔΑΔ χωρίς κάποια ρητή εξαίρεση να αφήνει περιθώριο παρέκκλισης, τότε η επίκληση της στρατιωτικής αναγκαιότητας είναι παράνομη. Αντίθετα , κάποιοι (μεταξύ άλλων **Myres S. McDougal & Florentino P. Feliciano**, The International Law of War: Transnational Coercion And World Public Order 72 , 1994 p.674) υποστηρίζουν ότι όσοι συνέτασσαν τους κανόνες που βρίσκουμε σήμερα στις συνθήκες του ΔΑΔ δεν μερίμνησαν για συμπερίληψη της στρατιωτικής αναγκαιότητας ρητά μόνο όπου εκτίμησαν ότι κάτω υπό οποιεσδήποτε συνθήκες δεν θα υπήρχε η περίπτωση να μην μπορεί να τηρηθεί ο κανόνας χωρίς να τίθεται σε κίνδυνο η στρατιωτική προσπάθεια , επομένως και σε αυτούς τους κανόνες αν οι συνθήκες του πολέμου το επιβάλλουν , μπορούν να σημειωθούν αποκλίσεις.

[120] Μια γενική διαφορά της εφαρμογής της αρχής στο ΔΑΔ και του Δικαίου Χρήσης Βίας είναι ότι στην περίπτωση του πρώτου , μας αφορούν περισσότερο οι μέθοδοι και τα μέσα που χρησιμοποιούνται , όχι μόνο σε ποσοτικό επίπεδο (το σύννομο αυτού θα κριθεί σε επίπεδο δικαίου χρήσης βίας) αλλά και σε σχέση με τον πρόσθετο πόνο και τις υλικές ζημιές που προκαλούνται σε αμάχους και στις περιουσίες τους χωρίς αυτό να ωφελήσει με κάποιον τρόπο την στρατιωτική προσπάθεια. Αναλυτικότερα **Judith Gardam**, Necessity, Proportionality and the Use of Force by States, 2004 .

παράγραφο άμα την εμφανίσει της «αδήριτου στρατιωτικής ανάγκης»[121] . Φυσικά σε τι συνίσταται αύτη η «αδήριτος» ανάγκη δεν αποσαφηνίζεται στο συμβατικό κείμενο , γεγονός που θα αποτελέσει βασικό σημείο κριτικής κατά τις συζητήσεις που οδήγησαν στο Δεύτερο Πρωτόκολλο[122]. Η χρήση της λέξης «αδήριτη» πάντως περιορίζει την επίκληση της εξαίρεσης και μας οδηγεί στην στενότερη δυνατή ερμηνεία .[123]

Για το καθεστώς ειδικής προστασίας[124] διαπιστώνουμε , ότι οι τρεις σωρευτικές (διαδικαστικές και ουσιαστικές) προϋποθέσεις που πρέπει να πληρούνται για να υπαχθεί ένα πολιτιστικό αγαθό σε αυτό[125] , ουσιαστικά δυσχεραίνουν χωρίς να εξαλείφουν την επίκληση της στρατιωτικής ανάγκης ως λόγος άρσης της ασυλίας η οποία τώρα πρέπει να παρουσιάζεται «άφευκτη» (χωρίς δηλαδή καμία εναλλακτική επιλογή) και «εξαιρετική» με την κρίση για τον αν συντρέχουν αυτές οι περιστάσεις να ανήκει σε επικεφαλής στρατιωτικού σχηματισμού ίσου ή μεγαλύτερου με μεραρχία. Αυτό που πρέπει να δειχθεί , παρόλα αυτά είναι ότι η άρση της ασυλίας που περιέχει το ειδικό καθεστώς προστασίας , δεν οδηγεί αυτόματα και στην πλήρη παράδοση των πολιτιστικών αγαθών στους σκοπούς του πολέμου. Το γενικό προστατευτικό καθεστώς του αρ. 4.1 συνεχίζει να είναι ισχυρό και θα κριθεί εκ νέου αν υπήρξε κάποια «αδήριτη» στρατιωτική ανάγκη που να εξανάγκασε την παραγκώνιση του. Όσο και αν φαίνονται ανεπαρκείς , και όντως

---

[121] Αρ. 4 παρ. 2 Συμ Χάγης 54'

[122] **Patrick Boylan**, Review of the Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict (1993) . σελ . 54 .

[123] Η **Gardam** (σημείωση 125 παραπάνω) θεωρεί ότι το αν η παράνομη στρατιωτική ενέργεια επιτάσσεται από τη στρατιωτική αναγκαιότητα, μπορεί να κριθεί μόνο από την αρχή της αναλογικότητας.

[124] Άρθρα 8-11 Σύμβαση Χάγης 54'.

[125] Βλέπε παραπάνω σελ 25-26. Όπως έχει αναφερθεί παραπάνω, το άρθρο 8 της σύμβασης δίνει τη δυνατότητα στα καταφύγια, τα οποία προορίζονται να στεγάσουν κινητά πολιτιστικά αγαθά σε περίπτωση ένοπλης σύρραξης και στα κέντρα, τα οποία περιέχουν μνημεία και άλλα ακίνητα πολιτιστικά αγαθά, να τεθούν υπό το καθεστώς της ειδικής προστασίας. Επιπλέον, το άρθρο 9 ορίζει ότι τα κράτη – μέρη αναλαμβάνουν την υποχρέωση να διασφαλίσουν την ασυλία αγαθών υπό ειδική προστασία, μέσω της αποχής από οποιαδήποτε εχθρική πράξη εναντίον τους, με εξαίρεση τις περιπτώσεις όπου η στρατιωτική αναγκαιότητα επιτάσσει τέτοιες πράξεις για το σκοπό της απόκτησης του στρατιωτικού πλεονεκτήματος. Στο πλαίσιο αυτό, η Γραμματεία της UNESCO έχει καταχωρήσει στο Διεθνή Κατάλογο Ειδικής Προστασίας τις εξής πολιτιστικές τοποθεσίες: α) ολόκληρη την πόλη του Βατικανού (1960), β) το καταφύγιο Alt-Aussee στην Αυστρία (1968), γ) έξι καταφύγια πολιτιστικής κληρονομιάς στην *Ολλανδία (1969) και δ) το καταφύγιο Oberried Mine Drift στη Γερμανία (1978). Το 1994 ωστόσο, η κυβέρνηση της Ολλανδίας ζήτησε την ακύρωση της εγγραφής για τρία από τα έξη καταφύγια ενώ το 2000 και η κυβέρνηση της Αυστρίας ζήτησε την ακύρωση της δικής της καταχώρησης με αποτέλεσμα σήμερα ο κατάλογος να περιέχει συνολικά τέσσερα καταφύγια και ένα μνημειακό συγκρότημα*

είναι στο βαθμό που κρίσιμες αποφάσεις λαμβάνονται από στρατιωτικό προσωπικό που μπορεί να στερείται ειδικών γνώσεων , οι παραπάνω διατάξεις αποτέλεσαν αντικείμενο διαμάχης μεταξύ των στρατιωτικά πιο προηγμένων χωρών και των υπόλοιπων. Υιοθετήθηκαν , επομένως, οι συγκεκριμένες διατυπώσεις ώστε να καταστεί δυνατό να υπογραφεί η Συνθήκη και από τις Η.Π.Α. και το Ηνωμένο Βασίλειο ώστε να έχει αυξημένο βάρος το διεθνές κείμενο.[126]

Σε μια προσπάθεια να αναβαθμιστεί το προστατευτικό πλαίσιο το Δεύτερο Πρωτόκολλο του 1999 θα εισαγάγει στα κείμενα προστασίας των πολιτιστικών αγαθών τις έννοιες του «στρατιωτικού πλεονεκτήματος» και του «στρατιωτικού στόχου»[127] ώστε η παντοδυναμία της στρατιωτικής αναγκαιότητας να εξισορροπηθεί . Στην πραγματικότητα , όμως , θα καταστήσει την εξίσωση περιπλοκότερη.

Το άρθρο 6 παράγραφος α του Δεύτερου Πρωτοκόλλου επιχειρεί να συγκεκριμενοποιήσει την παραδεκτή επίκληση της στρατιωτικής αναγκαιότητας , όπως αυτή ορίζεται στο αρ.4 παρ. 2 της Σύμβασης Χάγης 54'. Αυτή λαμβάνει χώρα εάν το πολιτιστικό αγαθό , *λόγω της λειτουργίας του*, καθίσταται στρατιωτικός στόχος[128] **και** δεν υπάρχει διαθέσιμη εναλλακτική για την απόκτηση *στρατιωτικού πλεονεκτήματος* με εκείνο που παρέχεται με τη διενέργεια εχθρικής πράξης εναντίον αυτού του στόχου.

Σχετικά με αυτές τις αλλαγές οφείλουμε να παρατηρήσουμε τα παρακάτω. Κατ' αρχάς το πως περιγράφεται η έννοια του στρατιωτικού στόχου αφήνει τεράστια περιθώρια παρανοήσεων. Η **φύση** για παράδειγμα πολλών πολιτιστικών μνημείων ιστορικά σχετίζεται με στρατιωτικές χρήσεις[129] . Αυτό δεν μπορεί να σημαίνει ότι παύουν να είναι απρόσβλητα εάν στο πλαίσιο μιας ένοπλης

[126] Αρκετά ενδεικτικό για το κλίμα της εποχής , πάντως, είναι ότι οι Η.Π.Α. δεν επικύρωσαν τη Σύμβαση μέχρι και το 2009 καθώς έθετε όρια στη δυνατότητα τους να διεξάγουν πυρηνικό πόλεμο.

[127] Ο ορισμός του δίνεται στο αρ.1 περίπτωση στ: σημαίνει ένα αντικείμενο το οποίο , από τη φύση του , τη θέση , το σκοπό ή τη χρήση του, συμβάλλει αποτελεσματικά στη στρατιωτική δράση και του οποίου η ολική ή μερική καταστροφή , κατάληψη ή εξουδετέρωση , υπό τις περιστάσεις που ισχύουν τη δεδομένη στιγμή , παρέχει ένα συγκεκριμένο στρατιωτικό πλεονέκτημα.

[128] Η υιοθέτηση αυτής της έννοιας δεν είναι άσχετη με την αντίστοιχη πρόβλεψη των Πρόσθετων Συμπληρωματικών Πρωτοκόλλων (1977) στις Συμβάσεις της Γενεύης για το Δίκαιο των Ενόπλων Συρράξεων. Είναι ουσιαστικά το αποτέλεσμα της συγχώνευσης του άρθρου 4(2) της Σύμβασης του '54 και του άρθρου 52 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου του 1977 αφού εμπεριέχει το στοιχείο της διάκρισης μεταξύ στρατιωτικού και πολιτικού στόχου.

[129] Για παράδειγμα οχυρώσεις όπως το Σινικό Τείχος ή μεσαιωνικά κάστρα που διατηρούνται .

σύρραξης που ξεσπά υφίσταται η δυνατότητα για κάποιον από τους εμπολέμους να τα χρησιμοποιήσει για σκοπούς της στρατιωτικής σύγκρουσης, παρά μόνο εάν όντως τα καταστήσει κομμάτι του στρατιωτικού σχεδιασμού. Επίσης η εισαγωγή της έννοιας του στρατιωτικού πλεονεκτήματος[130] (μιας έννοιας που είναι σχεδόν αδύνατο να οριοθετηθεί νομικά στο πλαίσιο μιας εν εξελίξει στρατιωτικής αντιπαράθεσης), δημιουργεί ένα τεράστιο παράθυρο αυθαιρεσίας. Από τη γραμματική διατύπωση και μόνο της διάταξης μπορεί να συναχθεί εύκολα , ότι πλέον αυτός που επιλέγει να επικαλεστεί τη στρατιωτική αναγκαιότητα της εχθρικής ενέργειας έναντι του πολιτιστικού αγαθού μπορεί να το κάνει χωρίς να έχει προηγηθεί κάποια παραβίαση των υποχρεώσεων του αντίπαλου μέρους σε σχέση με απαγορευμένη στρατιωτική χρήση εκείνου. Για να το διατυπώσουμε πιο τολμηρά , η επίτευξη στρατιωτικού πλεονεκτήματος εξομοιούται με την «αδήριτη» στρατιωτική αναγκαιότητα.

Δύο πρόσθετες προϋπόθεσης που τίθενται είναι η απόφαση για επιθετική ενέργεια εναντίον στρατιωτικού αγαθού να λαμβάνεται από ανώτερο αξιωματικό ει δυνατόν και περιστάσεων επιτρεπόντων να προηγείται αποτελεσματική προειδοποίηση στον αντίπαλο.

Το καθεστώς της **ενισχυμένης προστασίας** (enhanced protection) του Δεύτερου Πρωτοκόλλου εν πρώτη όψει συγκεκριμενοποιεί και ρητά αναφέρει τις περιπτώσεις στις οποίες μπορεί να απολεσθεί η ενισχυμένη προστασία κάτι που φαντάζει αρκετά θετικότερο από κάποια γενικότερη επίκληση στην στρατιωτική αναγκαιότητα. Η απώλεια αυτή επέρχεται στις περιπτώσεις αναστολής και κατάργησης της ενισχυμένης προστασίας (άρθρο 14) καθώς και για όσο χρονικό διάστημα το πολιτιστικό αγαθό καθίσταται λόγω της χρήσης του στρατιωτικός στόχος.[131]

Η ερμηνευτική προσέγγιση του άρθρο 14 είναι ερμηνευτικά δύσβατη. Γίνεται διαδοχική αναφορά στις παραγράφους 1 και 2 σε αναστολή και κατάργηση της ενισχυμένης προστασίας με παραπομπές στα άρθρα 10 και 12 αντιστοίχως . Στη μεν πρώτη περίπτωση η αναστολή/ κατάργηση της ενισχυμένης προστασίας

[130] Όπως τίθεται στο αρ.6 παρ.β .
[131] Άρ.13 Δεύτερο Πρωτόκολλο Σύμβαση Χάγης 54'

είναι η κύρωση για τη χρήση του αγαθού για στρατιωτικούς σκοπούς[132] ενώ στη δεύτερη η αναστολή/ κατάργηση του ειδικού καθεστώτος λαμβάνει χώρα σε περίπτωση σοβαρής παραβίασης της υποχρέωσης μη χρήσης του αγαθού προς υποστήριξη στρατιωτικής δράσης από τον αντίπαλο. Φυσικά οι έννοιες «στρατιωτικοί σκοποί» και «στρατιωτική δράση» δεν ορίζονται στο συμβατικό κείμενο[133] και αυτό αποτελεί σοβαρό ζήτημα , αλλά σε κάθε περίπτωση το αποτέλεσμα της απώλειας του ενισχυμένου καθεστώτος προστασίας θα είναι τα εν λόγω πολιτιστικά αγαθά να περιέρχονται στο επίπεδο προστασίας της γενικής διάταξης του άρθρου 6 του Δεύτερου Πρωτοκόλλου.

Βεβαίως, η ενισχυμένη προστασία είναι δυνατόν να αρθεί και στην περίπτωση που το εν λόγω πολιτιστικό αγαθό έχει μετατραπεί σε στρατιωτικό στόχο[134] και άρα να επιτραπούν, υπό προϋποθέσεις, οι επιθέσεις εναντίον του[135]. Στην τελευταία, δε, περίπτωση φαίνεται το συμβατικό κείμενο να «τιμωρεί σκληρότερα» τον παραβάτη της υποχρέωσης αποχής χρήσης του ειδικά προστατευμένου πολιτιστικού αγαθού με παράνομο τρόπο. Και αυτό γιατί αν αντιπαραβάλλουμε τα άρθρα 13.2 παρ.α και 6 παρ.β παρατηρούμε ότι στην τελευταία περίπτωση η προσβολή του πολιτιστικού αγαθού συνδέεται με την επίτευξη ενός συγκεκριμένου (και όσον το δυνατόν περισσότερο στενά νοούμενου) στρατιωτικού πλεονεκτήματος ενώ στην πρώτη περίπτωση είναι ο τερματισμός της χρήσης του αγαθού για στρατιωτικούς σκοπούς ή προς ενίσχυση της στρατιωτικής δράσης , άσχετα επομένως με το κατά πόσο εξυπηρετεί τη στρατηγικότερη στρατιωτική προσπάθεια του επιτιθέμενου αυτή η ενέργεια.

Από τις παραπάνω συνοπτικές αναπτύξεις για τη λειτουργία που φέρεται να έχει η στρατιωτική αναγκαιότητα στο συμβατικό κείμενο της Σύμβασης της Χάγης 54' και των Πρωτοκόλλων γίνεται αντιληπτό ένα πνεύμα ρεαλισμού που διακατείχε τους συντάκτες τους ως προς την παραδοχή ότι τα πλαίσια οριοθέτησης των πολεμικών αναμετρήσεων τα τελευταία 60 χρόνια μπορούν να καθορίζονται κατά βάση από τους βασικούς πρωταγωνιστές τους, τους

[132] Αρ. 10 (γ) Δεύτερο Πρωτόκολλο Σύμβαση Χάγης 54'
[133] Υποστηρίζεται, πάντως όχι ιδιαίτερα πειστικά , ότι μπορεί να είναι και ταυτόσημοι όροι, **Kevin Chamberlain** , War and Cultural Heritage (2004) .
[134] Op Cit 29., αρθρ.13 (1.b)
[135] Op Cit 29., αρθρ 13.2

στρατιωτικούς . Από την άλλη η μέριμνα των συμβατικών κειμένων είναι να σκιαγραφούν με σχετική ακρίβεια ένα κάδρο ορισμού καθηκόντων στους δρώντες των ενόπλων συγκρούσεων ώστε να ενθαρρυνθεί μια τυπολογία στρατιωτικών συμπεριφορών που θα έχει ως αποτέλεσμα την ελαχιστοποίηση των καταστροφών στα πολιτιστικά αγαθά. Δευτερευόντως, η καταγραφή των παραπάνω διευκολύνει και την απόδοση ευθυνών σε τυχόν παράνομες συμπεριφορές λειτουργώντας αποτρεπτικά σε παρακινδυνευμένες ή απερίσκεπτες ενέργειες των ενόπλων διοικούμενων ή όπου προβλέπεται διοικούντων.

Γ. Επικουρικά νομικά εργαλεία

Πρέπει να αναφερθεί ότι στις **Συνθήκες** που συνάφθηκαν στη Γενεύη για το **Δίκαιο του Πολέμου το 1949** , αν και δεν υφίστανται ειδικές προβλέψεις για την πολιτιστική κληρονομιά , εμπεριέχουν κανόνες που προστατεύουν τα πολιτιστικά αντικείμενα εξ' αιτίας της φύσης τους ως περιουσιακά στοιχεία αμάχων , καθώς η αρχή της διάκρισης[136] διαπνέει όλο το κείμενο και τα συμπεριλαμβάνει. Έτσι «η εκτεταμένη καταστροφή και κατάσχεση περιουσίας αμάχων , που δεν δικαιολογείται από τη στρατιωτική αναγκαιότητα, και διεξάγεται παράνομα και ηθελημένα»[137] συνιστά σοβαρή παραβίαση των Συμβάσεων της Γενεύης , ενώ οι περιουσίες αμάχων (συνεπώς και τα πολιτιστικά αντικείμενα) δεν γίνεται να αποτελούν αντικείμενο αντιποίνων[138]. Πρόβλημα ,βέβαια, στη σημερινή εποχή αποτελεί ότι τα παραπάνω ισχύουν μόνο για τις διεθνείς ένοπλες συρράξεις , καθώς

[136] Όπως σημειώθηκε παραπάνω (βλ. σημείωση 37) ο εθιμικός χαρακτήρας της αρχής της διάκρισης έχει αναγνωριστεί και από το Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης .
[137] Άρθρο 147 4ης Σύμβασης της Γενεύης
[138] Άρθρο 33 , 4Η Σύμβαση της Γενεύης (1949) .

το κοινό άρθρο 3 των Συμβάσεων της Γενεύης[139] αφορά μόνο τους αμάχους ως πρόσωπα και όχι τις περιουσίες τους.

Επιπλέον , χρήσιμα εφόδια μας παρέχουν τα **δύο πρόσθετα πρωτόκολλα του 1977 στις Συμβάσεις της Γενεύης για το Δίκαιο του Πολέμου**. Για παράδειγμα στο άρθρο 53 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου[140] (ΠΠΠ) υπάρχει ρητή απαγόρευση για τη διάπραξη εχθρικών ενεργειών που κατευθύνονται ενάντια σε «ιστορικά μνημεία , έργα τέχνης ή τόπους λατρείας που συγκροτούν την πολιτιστική ή πνευματική κληρονομιά των λαών[141]» καθώς και απαγόρευση για «χρήση τέτοιων αντικειμένων προς υποστήριξη της πολεμικής προσπάθειας» . Εδώ να σημειώσουμε και την ύπαρξη ενός σημείου τριβής καθόλου αμελητέου μεταξύ του Πρόσθετου Πρωτοκόλλου και της Σύμβαση της Χάγης 54' : Ενώ η απαγόρευση προσβολής του αρ.53 για τα αναφερόμενα σημεία είναι απόλυτη , στη Σύμβαση της Χάγης , όπως έχει προαναφερθεί υπάρχει συμβατικό περιθώριο παράκαμψης[142] . Αναφύεται ,έτσι , ένα ζήτημα συμμόρφωσης του Κράτους που συμβάλλεται και στα δύο κείμενα .[143]

Παρόμοια απαγόρευση έχουμε και στο άρθρο 16 του Δεύτερου Πρόσθετου Πρωτοκόλου - Γενεύη 1949 (ΔΠΠ) που έχει ως πεδίο εφαρμογής τις μη διεθνείς ένοπλες συρράξεις Το ερώτημα που τίθεται , όσον αφορά τις ένοπλες συρράξεις με μη διεθνή χαρακτήρα είναι σε ποιο βαθμό το άρθρο 16 του ΔΠΠ αποτελεί έκφραση του εθιμικού δικαίου και μπορεί να καταλαμβάνει και μη συμβαλλόμενους στο Δεύτερο Πρόσθετο Πρωτόκολλο του 1977[144]. Κατάφαση, πάντως , ως προς την

[139] Το γενικό πλαίσιο αναφοράς για τις μη διεθνείς ένοπλες συρράξεις .
[140] Πεδίο εφαρμογής του ΠΠΠ- Γενεύη 1949 είναι οι διεθνείς ένοπλες συρράξεις .
[141] Αρκετά γόνιμος ο προβληματισμός για αυτή τη διατύπωση που αναπαράγει η **Hausler Kristin, (***" Culture under Attack: The Destruction of Culural Heritage by Non- State Armed Groups"* , Santander Art and Culture Review 2/2015. σελ. 124) για το εάν δηλαδή αναφερόμαστε εδώ μόνο σε εκείνα τα πολιτιστικά αντικείμενα που σχηματίζουν την πολιτιστική κληρονομιά της ανθρωπότητας (χρησιμοποίηση της λέξης peoples αντί του people) ή καταλαμβάνονται και τα πολιτιστικά αντικείμενα που είναι σημαντικά για κάθε λαό (όπως τίθεται στον ορισμό του άρθρου 1- Σύμβαση Χάγης 54').

[142] Αρ.11 παρ. 1 και παρ.2 Σύμβαση Χάγης 54'.
[143] Από το θεωρητικό σχολιασμό των δύο Πρόσθετων Πρωτοκόλλων δεν προκύπτει ομοφωνία για το εάν οι εξαιρέσεις της Σύμβασης της Χάγης 54' πρέπει να εφαρμόζονται και εδώ. Πάντως στις προπαρασκευαστικές εργασίες του άρθρου 53 του ΠΠΠ , τονίζεται η σημασία που έχει η Σύμβαση της Χάγης 54' για την προστασία της Πολιτιστικής Κληρονομιάς και οι εισαγωγικές φράσεις του άρθρου «Με την επιφύλαξη των διατάξεων της Συνθήκης της Χάγης 54' …» μάλλον υποδηλώνουν ένα πνεύμα συνεργίας και όχι ανταγωνισμού ανάμεσα στα δύο διεθνή κείμενα. Αναλυτικότερα για τη σχέση των δύο κειμένων **« The Handbook of Humanitarian Law in Armed Conflicts» , Dieter Fleck, Oxford University Press 1995.**
[144] Για παράδειγμα, το Μάλι και η Λιβύη καλύπτονται ενώ η Συρία και το Ιράκ όχι.

ύπαρξη εθιμικού χαρακτήρα (και ως εκ τούτου δέσμευση απάντων από την απαγόρευση) διαπιστώνει από τη μελέτη της πρακτικής η Διεθνής Επιτροπή του Ερυθρού Σταυρού (ΔΕΕΣ) .[145]

Σε επίπεδο οργάνων των Ηνωμένων Εθνών, οι αναφορές στην ανάγκη προστασίας πολιτιστικών θησαυρών που τίθενται εν κινδύνω κατά τις πολεμικές αναμετρήσεις δεν είναι αμελητέες. Το Συμβούλιο Ασφαλείας για παράδειγμα έχει καταλήξει σε τουλάχιστον τρία ψηφίσματα κατά τη διάρκεια ενόπλων αντιπαραθέσεων διεθνούς[146] αλλά και μη[147] χαρακτήρα που έχουν ως κοινό σημείο αναφοράς την καταδίκη των καταστροφών και την ανάγκη εγρήγορσης κυβερνητικών αρχών ανά τον κόσμο και των ειδικευμένων διεθνών οργανισμών ώστε να αντιμετωπιστεί το λαθρεμπόριο αρχαιοτήτων που προέρχονται από περιοχές συγκρούσεων και να ληφθούν τα απαραίτητα μέτρα για την επιστροφή των κειμηλίων στις κοιτίδες τους. Την αναβαθμισμένη σημασία της προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς ως αξεδιάλυτα συνδεδεμένης με τα πολιτιστικά δικαιώματα των ανθρώπων σίγουρα υπογραμμίζει και ο ορισμός από το Συμβούλιο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων της Γενικής Συνέλευσης, του ειδικού εμπειρογνώμονα για τα πολιτιστικά δικαιώματα[148] που στο ευρύτερο πλαίσιο των καθηκόντων επίβλεψης των συμφωνηθέντων σε επίπεδο συνθηκών, επαγρυπνεί και για παραβιάσεις που λαμβάνουν χώρα σε περιπτώσεις συγκρούσεων.

Πέρα από τις κλασσικές αναφορές του Διεθνούς Ανθρωπιστικού Δικαίου , στο πλαίσιο της **ΟΥΝΕΣΚΟ** έχουν , όπως είδαμε και στο δεύτερο κεφάλαιο, συναφθεί και άλλες συνθήκες προστασίας πολιτιστικής κληρονομιάς που διατηρούν επικουρική ισχύ σε περιπτώσεις ενόπλων συρράξεων.

Η χαρακτηριστικότερη εξ ' αυτών είναι η Σύμβαση για την Προστασία της Παγκόσμιας Φυσικής και Πολιτιστικής Κληρονομιάς , πιο γνωστή και ως **Σύμβαση Παγκόσμιας Κληρονομιάς** . [149] Η σύμβαση αυτή ως ένα σημείο επικαλύπτει το

[145] ICRC Customary IHL database , Rules 38-39.
[146] Το UNSC Res 1483/2003 κατά τη διάρκεια της Αμερικανικής εισβολής στο Ιράκ , αμέσως μετά την λεηλασία που υπέστη το Αρχαιολογικό Μουσείο της Βαγδάτης .
[147] Πιο πρόσφατα τα ψηφίσματα 2100 του 2013 με αφορμή την εσωτερική σύγκρουση στο Μάλι και το 2199 του 2015 που αφορούσε την καταστροφή πολιτιστικών μνημείων στο Ιράκ και τη Συρία από το «Ισλαμικό κράτος» .
[148] Τον Οκτώβριο του 2015 ο ρόλος ανατέθηκε στην Αμερικανοαλγερινή Καρίμα Μπενούν.
[149] World Heritage Convention , Paris 16 November 1972 UNTS 151

πεδίο εφαρμογής της Σύμβασης της Χάγης 54'[150] αλλά διατηρεί και ένα τεράστια αυτόνομο πεδίο εφαρμογής στα φυσικά μνημεία και τοπία , ενώ οι προστατευτικές της διατάξεις αφορούν και την περίοδο ειρήνης αλλά και το πόλεμο . Αν και σε περίοδο πολέμου, θα μπορούσαμε να πούμε ότι οι διατάξεις της Σύμβασης της Χάγης 54' επέχουν θέση lex specialis και εφαρμόζονται έναντι αυτών της Σύμβασης Παγκόσμιας Κληρονομιάς , η τελευταία έχει αξιοποιηθεί ποικιλοτρόπως στο πλαίσιο παροχής μεγαλύτερης προστασίας στα πολιτιστικά αγαθά. Η πιο γνωστή καινοτομία της εν λόγω σύμβασης είναι η δημιουργία ενός καταλόγου, της Λίστας Παγκόσμιας Κληρονομιάς η οποία βάσει μιας Διακυβερνητικής Επιτροπής εμπλουτίζεται με πολιτιστικά και φυσικά μνημεία που προτείνονται βάσει ορισμένων κριτηρίων μετά από προεπιλογή που έχουν πραγματοποιήσει τα κράτη –μέλη . [151]

Η ίδια Επιτροπή διατηρεί παράλληλα έναν κατάλογο για εκείνα τα μνημεία της λίστας που βρίσκονται σε κίνδυνο (είτε λόγω της επικείμενης έναρξης πολεμικής αναμέτρησης , είτε από κάποια άλλη αιτία) και προσθέτει ή αφαιρεί μνημεία κατά το δοκούν ώστε να κοινοποιείται η διεθνής κοινότητα και να λαμβάνουν γνώση οι εμπλεκόμενοι και να λαμβάνουν προπαρασκευαστικά μέτρα.[152] Το κάδρο της σύμβασης είναι τέτοιο που δεν μπορεί σε περίπτωσης έκτακτης ανάγκης να μεριμνήσει για κάτι παραπάνω από το να εκδώσει προειδοποιητικές συστάσεις προς το κράτος – μέλος της Σύμβασης για την αποτροπή επικείμενου κίνδυνου για το μνημείο πολιτιστικής κληρονομιάς[153] (είδαμε ήδη την αναποτελεσματικότητα των μη θελκτικών μηχανισμών επιτήρησης και αποτελεσματικής παρέμβασης που προβλέπει και η εξειδικευμένη Σύμβαση της Χάγης 54') . Όμως , δεδομένου ότι η Σύμβαση προβλέπει τη δημιουργία ενός Ταμείου Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς [154] , είναι δυνατόν οι πόροι αυτού του ταμείου να διατίθενται με

[150] Περιλαμβάνει όμως μόνο τα ακίνητα πολιτιστικά μνημεία και υπό την προϋπόθεση ότι είναι εκπληκτικής παγκόσμιας αξίας (outstanding universal value) άρθρο1 .
[151] Άρθρα 11 παρ. 1, 2 και 4.
[152] Η συμπερίληψη αυτή μπορεί να έχει πολύ σοβαρές συνέπειες όταν και αν χρειαστεί να γίνει ποινική αξιολόγηση μιας ορισμένης συμπεριφοράς προς το πολιτιστικό μνημείο. Για παράδειγμα το γεγονός ότι η Παλαιά Πόλη του Ντρουμπνοβικ είχε ενταχθεί στη Λίστα της Παγκόσμιας Κληρονομιάς της ΟΥΝΕΣΚΟ θεωρήθηκε επιβυραντική περίσταση από το ΔΠΔΠΓ και βάρυνε τη δικαστική κρίση κατά τον καταλογισμό της επιθετικής ενέργειας εναντίον της. (Υποθέσεις Jokic και Strugar – Αναλυτικότερα παρακάτω) .
[153] Κάτι τέτοιο έγινε σε τουλάχιστον 6 διαφορετικές περιπτώσεις στην εμφύλια σύρραξη της Συρίας.
[154] Σε αυτό συνεισφέρουν όλα τα κράτη-μέλη και η οικονομική βοήθεια παρέχεται σε προσπάθειες συντήρησης πολιτιστικών μνημείων που βρίσκονται στη λίστα (αρ. 15). Είναι μια υλική πράξη , πέρα

σκοπό να επανορθώσουν τις ζημιές που έχουν προκληθεί στα πολιτιστικά μνημεία (εάν είναι τεχνικά δυνατό) από τις εχθροπραξίες. Έτσι η ανοικοδόμηση γίνεται μέριμνα, όχι μόνο του κράτους-μέλους της Σύμβασης στο έδαφος του οποίου βρίσκεται το πολιτιστικό μνημείο , αλλά όλης της ανθρωπότητας .[155]

Παραμένοντας στο πεδίο της ΟΥΝΕΣΚΟ, χρήσιμη θα ήταν και η αναφορά σε **soft law νομικά εργαλεία** του διεθνούς οργανισμού , σε κείμενα δηλαδή που δεν παράγουν νομικές δεσμεύσεις για τα υποκείμενα του διεθνούς δικαίου αλλά περισσότερο αποτυπώνουν το κλίμα και το νομικό ρεύμα της εποχής , ενώ σύμφωνα με τις γενικές ερμηνευτικές αρχές του δικαίου μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την διαπίστωση εθίμου . Ένα από αυτά τα κείμενα είναι και η **Διακήρυξη της ΟΥΝΕΣΚΟ για την ηθελημένη καταστροφή της πολιτιστικής κληρονομιάς** [156], η οποία υιοθετήθηκε από τη Γενική Συνέλευση της το 2003.[157][158]

Στην Διακήρυξη γίνεται αναφορά στο σύνολο των αρχών της ΟΥΝΕΚΟ σχετικά με την προστασία των πολιτιστικών αγαθών [159] το μέγεθος του κινδύνου για τη διεθνή κοινότητα από την σκόπιμη καταστροφή πολιτιστικών αγαθών και τα μέτρα, τα οποία είναι αναγκαία για την αποφυγή τέτοιου είδους φαινομένων. Τα μέτρα, τα οποία προτείνονται στο κείμενο της Διακήρυξης για την αποτελεσματικότερη προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς συμπεριλαμβάνουν, inter alia, νομικά, διοικητικά και τεχνικά εθνικά μέτρα καθώς επίσης εκπαιδευτικά και επιμορφωτικά προγράμματα, τα οποία έχουν

από τη σχετική ρητορική, που επιβεβαιώνει το κληροδοτηματικό χαρακτήρα που έχει αποκτήσει η έννοια της πολιτιστικής κληρονομιάς για τις επόμενες γενεές.

[155] Τελευταία χρηματοδοτική αποστολή του Ταμείου Παγκόσμιας Κληρονομιάς ήταν στο Τιμπουκτού του Μάλι μετά τη μη διεθνή σύρραξη του 2012. Να σημειωθεί ότι η Σύμβαση Παγκόσμιας Κληρονομιάς είναι μια από τις μεγαλύτερες σε όλη τη διεθνή δικαιοταξία από πλευράς προσχωρήσεων με πάνω από 190 κράτη – μέλη.

[156] UNESCO Declaration concerning the Intentional Destruction of Cultural Heritage, UNESCO, 2003. Για το πλήρες κείμενο της Διακήρυξης βλ. http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=17718&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

[157]Manhart, Christian, *"The destruction of the Buddha Statues in March 2001 and the First UNESCO Activities*", στο Petzet, Michael (e.d)"*The Giant Buddhas of Bamiyan: Safeguarding the Remains*", Monuments and Sites series, No. XIX. Berlin, ICOMOS-Hendrik Bäßler, 2009, σσ.37- 40. αφορμή υπήρξε η καταστροφή των αγαλμάτων του Βούδα του Μπαμιγιάν από τους Ταλιμπάν στο Αφγανιστάν το 2001

[158] Η καταστροφή αυτή πυροδότησε τον ακαδημαϊκό διάλογο και σε επίπεδο διεθνούς ποινικού δικαίου , όπως θα δούμε αναλυτικότερα παρακάτω.

[159] Με ρητή επανάληψη του περιεχομένου του προοιμίου της Σύμβασης Χάγης 54' για την υπογράμμιση της σημασίας που έχει η προστασία όλων των πολιτιστικών θησαυρών ασχέτως εθνικής προέλευσης.

στόχο να διασφαλίσουν το σεβασμό της κοινωνίας απέναντι στην πολιτιστική κληρονομιά.[160] Η συνεργασία τόσο μεταξύ των κρατών όσο και με την UNESCO, είναι εξέχουσας σημασίας για την προστασία της κληρονομιάς από σκόπιμες καταστροφές και μπορεί να σημαίνει είτε την ανταλλαγή πληροφοριών είτε τη δικαστική και διοικητική υποστήριξη.[161]

Επιπλέον, καθίσταται σαφής η ανάγκη προσχώρησης όλων των κρατών που δεν το έχουν ήδη κάνει, στην Σύμβαση για την Προστασία Πολιτιστικών Αγαθών σε Περίπτωση Ένοπλης Σύρραξης καθώς και στα πρόσθετα σε αυτήν Πρωτόκολλα του 1954 και 1999 αντίστοιχα. Η Διακήρυξη δεν διαχωρίζει την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς σε περιόδους ειρήνης και περιόδους ένοπλης σύρραξης υπό την έννοια ότι καλεί τα κράτη να την σεβαστούν ανεξαρτήτως και να υιοθετήσουν όλα εκείνα τα απαραίτητα μέτρα, τα οποία επιτάσσουν τόσο οι Συμβάσεις του Οργανισμού όσο και το διεθνές ανθρωπιστικό δίκαιο αλλά και το διεθνές εθιμικό δίκαιο. [162]

Τέλος, ξεχωριστή αναφορά γίνεται σχετικά με την ευθύνη του κράτους αλλά και την ατομική ποινική ευθύνη σε περίπτωση σκόπιμης καταστροφής πολιτιστικής κληρονομιάς. Πιο συγκεκριμένα το άρθρο VI ορίζει ότι η σκόπιμη καταστροφή πολιτιστικής κληρονομιάς θεμελιώνει διεθνή ευθύνη του κράτους, η οποία μπορεί να συνίσταται είτε σε πράξη είτε σε παράλειψη του . Παράλληλα, τα κράτη είναι υποχρεωμένα να θεμελιώνουν τη δικαιοδοσία τους σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο με σκοπό να επιβάλουν αποτελεσματικές ποινικές κυρώσεις στα άτομα που προβαίνουν σε σκόπιμες ενέργειες ενάντια σε πολιτιστικά αγαθά, *ασχέτως της εθνικότητας τους και του μέρους όπου τελέστηκε η ηθελημένη καταστροφή των αγαθών*.[163]

Για την τελική μας αναφορά , αφήσαμε, ίσως το σημαντικότερο (από πλευράς αποτελεσματικότητας) των βοηθημάτων που μας παρέχει η διεθνής έννομη τάξη. Και αυτό δεν είναι άλλο από την συμβατική υποχρέωση των κρατών να

[160]Op Cit 63., αρθρ.III
[161]Op Cit 63., αρθρ.VIII
[162]Op Cit 63., αρθρ.IV, V
[163]Op Cit 63., αρθρ.VII

ποινικοποιούν στο εσωτερικό τους δίκαιο συμπεριφορές που σχετίζονται με την προσβολή πολιτιστικών αγαθών κατά τη διεξαγωγή εχθροπραξιών. [164]

Ας τις παρακολουθήσουμε χρονολογικά : Στις Συμβάσεις της Χάγης του 1907 έχουμε ήδη τις πρώτες αναφορές στην υποχρέωση λήψης μέτρων ποινικής καταστολής από τα μέρη , οι οποίες όμως είχαν περισσότερο ευχολογικό χαρακτήρα .[165] Η Σύμβαση Χάγης 54' στο αρ.28 επιτάσσει (με σχετική αοριστία) στα συμβαλλόμενα μέρη να διώκουν δράστες αξιόποινων κατά τη σύμβαση πράξεων οποιασδήποτε εθνικότητας και να επιβάλλουν κυρώσεις όταν διαπιστώνονται παραβάσεις. Στο Πρώτο Πρόσθετο Πρωτόκολλο των Συμβάσεων Γενεύης 1949 (για διεθνείς ένοπλες συρράξεις) έχουμε προβλέψεις ποινικής καταστολής , ενώ στο Δεύτερο Πρόσθετο Πρωτόκολλο των Συμβάσεων Γενεύης 1949 όχι . Η πιο ξεκάθαρη όμως απεικόνιση των κρατικών υποχρεώσεων για ποινικοποίηση των εν λόγω εγκληματικών συμπεριφορών έναντι των πολιτιστικών αγαθών επέρχεται με το Δεύτερο Πρωτόκολλο της Σύμβασης Χάγης 54'.[166]

Οι παραβιάσεις των διατάξεων του Πρωτοκόλλου (στις οποίες αφιερώνεται όλο το κεφάλαιο IV διακρίνονται σε δύο γενικές κατηγορίες: α) σοβαρές παραβιάσεις[167], οι οποίες επισείουν ποινική ευθύνη και για τις οποίες προβλέπεται δίωξη και έκδοση[168] των δραστών και, β) άλλες παραβιάσεις των διατάξεων της Σύμβασης ή του Πρωτοκόλλου.[169] Εδώ πρέπει να παρατηρηθούν τα εξής:

Τα κράτη – μέρη, σε αντίθεση με τη Σύμβαση του ΄54, είναι πλέον υποχρεωμένα να υιοθετήσουν εθνικά μέτρα, αφενός για την ποινικοποίηση των παραπάνω παραβιάσεων και αφετέρου για τη θεμελίωση της δικαιοδοσίας

[164] Την εμπλοκή της Διεθνούς Ποιινικής Δικαιοσύνης θα τη μελετήσουμε ανεξάρτητα παρακάτω.
[165] Άρθρο 56 : Η αρπαγή , βλάβη ή καταστροφή πολιτιστικών αντικειμένων συνιστούν συμπεριφορές θα πρέπει να διερευνούνται πειθαρχικώς.
[166] Άρθρα 15-21 .
[167] Σύμφωνα με το άρθρο 15 ως σοβαρή παραβίαση των διατάξεων του πρωτοκόλλου νοείται η *επίθεση εναντίον πολιτιστικών αγαθών υπό ενισχυμένη προστασία,* η χρήση πολιτιστικών αγαθών υπο *ενισχυμένη προστασία για στρατιωτικούς σκοπούς* καθώς και η καταστροφή, ιδιοποίηση, κλοπή και υπεξαίρεση αγαθών που προστατεύονται τόσο από τη Σύμβαση του ΄54 όσο και από το παρών Πρωτόκολλο.
[168] Η έκδοση των δραστών, η οποία προβλέπεται στο άρθρο 18 του Πρωτοκόλλου, δεν απαιτεί απαραίτητα διμερή συμφωνία μεταξύ των κρατών. Σύμφωνα με την παράγραφο 2 του παραπάνω άρθρου, τα κράτη μπορούν να χρησιμοποιήσουν ως νομική βάση τις διατάξεις του ίδιου του Πρωτοκόλλου για την έκδοση ατόμων, τα οποία φέρονται να έχουν διαπράξει σοβαρές παραβιάσεις.
[169] Αρ.21

τους[170]η οποία παρουσιάζεται ευθυγραμμισμένη με μια ευρύτερη τάση του Διεθνούς Ποινικού Δικαίου στα τέλη της δεκαετίας του 90' η οποία ευνοούσε αρκετά την αρχή της παγκόσμιας δικαιοδοσίας [171] . Στα άρθρα 17 με 20 ρυθμίζονται τα σχετικά με τη άσκηση δίωξης , την έκδοση καταζητούμενων για τις παραβιάσεις του πρωτοκόλλου και τον τρόπο με τον οποίο παρέχεται η αμοιβαία δικαστική συνδρομή. Επιπλέον, κατά την υιοθέτηση των προβλεπόμενων εθνικών μέτρων τα κράτη – μέρη θα πρέπει να λαμβάνουν υπόψη όχι μόνο τους γενικούς κανόνες του διεθνούς δικαίου αλλά και τους κανόνες εκείνους που επισείουν ατομική ποινική ευθύνη τόσο για άτομα που διαπράττουν την παραβίαση όσο και για τους έμμεσα εμπλεκόμενους στην παραβίαση, όπως για παράδειγμα ανώτερους αξιωματικούς που ευθύνονται για την απόφαση επίθεσης εναντίον πολιτιστικών αγαθών.[172]

[170] Σύμφωνα με το άρθρο 16 η δικαιοδοσία του κράτους θεμελιώνεται α) είτε όταν η παραβίαση διαπράττεται στο έδαφος του κράτους β) είτε όταν ο φερόμενος ως δράστης είναι υπήκοος του εν λόγω κράτους ή γ) βρίσκεται στο έδαφός του. Να σημειωθεί ότι η παγκόσμια δικαιοδοσία που προβλέπει το άρθρο 16 αφορά μόνο τα εγκλήματα που σχετίζονται με το αρ. 15 .1 α-γ) και όχι δ-ε).

[171] Πάντως το Πρωτόκολλο λαμβάνει, με την προσθήκη της παρ.2 στο αρ 16, μια επιπλέον προφύλαξη (παρόλο που δεν έχουμε ρητή γραμματική αναφορά τύπου «με την επιφύλαξη της παρ.2») για την εφαρμογή των διατάξεων που ρυθμίζουν την ποινική δικαιοδοσία των κρατών, καθώς ουσιαστικά την εξαρτά από τη φάση εξέλιξης του εθιμικού διεθνούς δικαίου σχετικά με την άσκηση δικαιοδοσίας , προκαλώντας εσκεμμένη ασάφεια για το δέον γενέσθαι μέχρι και την έκδοση της απόφασης «ΕΝΤΑΛΜΑ ΣΥΛΛΗΨΗΣ» ΒΕΛΓΙΟ ΚΑΤΑ ΛΔΚ, ΔΔΧ (2001) .

[172] Πρόκειται για πρόνοια που αποσκοπεί στο να καταληφθούν και περιπτώσεις συμμετοχικής τέλεσης των αδικημάτων (ΑΡ.15 παρ.2) έτσι όπως ορίζεται πλέον στο μοντέρνο Διεθνές Ποινικό Δίκαιο (με χαρακτηριστικότερη ίσως αποκρυστάλλωση το αρ. 25 παρ.3 του Καταστατικού του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου.

Δ. Καθιστώντας υπόλογους τους μη κρατικούς ένοπλους δρώντες : Κενά του θεσμικού πλαισίου και η πλήρωση τους

Οι εικόνες που έκαναν το γύρο του κόσμου το Μάϊο του 2015[173] μετά τις καταλήψεις των αρχαιολογικών χώρων της Παλμύρα[174] στη Συρία[175] καθώς και της Νιμρούντ [176] στο Βόρειο Ιράκ από τα ένοπλα τμήματα του επονομαζόμενου «Ισλαμικού Κράτους»[177] έφεραν με βίαιο τρόπο στο προσκήνιο

[173] Η ευρύτερη περιοχή της Παλμύρα και ο αρχαιολογικός χώρος έμειναν υπό την κατοχή των τζιχαντιστών για περίπου 10 μήνες . Οι ιδεολογικοί «ταγοί» της ένοπλης ομάδας χρησιμοποίησαν τα ερείπια της αρχαίας Παλμύρα για τη δημιουργία προπαγανδιστικών βίντεο, όπου εικόνες καταστροφής κομματιών ναών και αψίδων με χρήση εκρηκτικών υλών (!!) συνοδεύονταν από κηρύγματα και θρησκευτικές κατηχήσεις προς το ποίμνιο ενάντια στην «ειδωλολατρία» που ενθάρρυνε η ύπαρξη του μνημείου και τον κίνδυνο δογματικού αποπροσανατολισμού των πιστών. Πρόκειται για ενέργειες που έχουν περιγραφεί από κομμάτι της θεωρίας και ως μεταμοντέρνα αναβίωση της «εικονομαχίας» (fundamentalist religious iconoclasm)- **Roger O Keefe**, Cultural Heritage and International Law, in : **S. Jodoin, - M.C. Cordonnier Segger** , Sustainable Developoment , International Criminal Justice and Treaty Implementation. Cambridge University Press, 2013 .

[174] Πόλη- σταθμός του διαμετακομιστικού εμπορίου που γνώρισε μεγάλη άνθιση κατά δύο πρώτους αιώνες της πρώτης μ.Χ,. χιλιετίας.

[175] Αντίθετα της προσοχής της διεθνούς κοινής γνώμης διέλαθε η ζημιά που έχει προκληθεί σε πολιτιστικούς θησαυρούς της Δαμασκού τόσο από τις κυβερνητικές δυνάμεις όσο και από το μέτωπο της ενωμένης αντιπολίτευσης κατά του καθεστώτος Άσαντ . Αναλυτικότερα http://www.bbc.com/news/magazine-28191181.

[176] Αστικό κέντρο του βασιλείου των Ασσυρίων ($9^{ος}$ – $7^{ος}$ π.Χ. αιώνας)

[177] Για τις ανάγκες της παρούσας δε θα μπούμε στην κρίσιμη προβληματική εάν η δεσπόζουσα στο χαρακτήρα της σύρραξης στη Συρία είναι η διεθνής ή όχι φύσης της και θα αγνοήσουμε τη διασυνοριακότητα του «Ισλαμικού Κράτους» καθώς θα περιπλέξει αρκετά την επεξεργασία των πρωτωγενών πηγών μας.

για ακόμα μια φορά το ερώτημα[178] για το βαθμό εμπλοκής των μη κρατικών ένοπλων δρώντων με το κανονιστικό πλαίσιο της προστασίας των πολιτιστικών αγαθών κατά την εκτύλιξη ενόπλων συρράξεων *αλλά αν εάν τα υπάρχοντα νομικά μέσα και εργαλεία μπορούν να τους καταστήσουν υπόλογους σε περιπτώσεις παραβάσεων ενώπιον διεθνών δικαιοδοτικών οργάνων* . Θα προσπαθήσουμε να βρούμε την εως τώρα αντιμετώπιση που επιφυλάσσουν οι βασικές πηγές του διεθνούς δικαίου , η συνθήκη και το έθιμο , ενώ θα δούμε τις πειραματικές λύσεις που έχουν προταθεί.

Η πρώτη επισήμανση από πλευράς Διεθνούς Ανθρωπιστικού Δικαίου σχετικά με τις μη διεθνείς ένοπλες συρράξεις αφορά το πεδίο εφαρμογής των συμβατικών κανόνων . Και αυτό γιατί ιδιαίτερα μετά την δεκαετία του 60' οι μη διεθνείς ένοπλες συρράξεις εμφανίζουν αυξημένη πολυπλοκότητα ως προς τους εμπλεκόμενους . Έτσι, σήμερα, είναι σύνηθες το φαινόμενο (με εμβληματικότερη την περίπτωση του Συριακού Εμφυλίου) τα αντιμαχόμενα μέρη να είναι παραπάνω από 2 ή 3.

Αρχικά, πρέπει να διακρίνουμε κάθε φορά σε ποιους διεθνείς «παίκτες» έχουν εφαρμογή οι διατάξεις που μας παρέχονται από το Δεύτερο Πρόσθετο Πρωτόκολλο των Συμβάσεων της Γενεύης και σε ποιους όχι. Αντιπαραβάλλοντας τα κείμενα του άρθρου 1 του ΔΠΠ[179] και του κοινού άρθρου 3 των Συμβάσεων της Γενεύης[180] , αναπτύσσονται μπροστά μας διακριτές δέσμες υποχρεώσεων για τους εμπλεκόμενους . Άλλο, λοιπόν, και πολύ πιο διευρυμένο είναι το εύρος της ευθύνης των κυβερνητικών δυνάμεων ενός κράτους κατά τη διεξαγωγή εχθροπραξιών στο έδαφος του με ένα αντάρτικο σώμα στρατού[181] , ενώ πολύ διαφορετικές εμφανίζονται , τουλάχιστον στη

[178] Ένα ερώτημα μάλιστα διπλά πιεστικό καθώς η Συρία και το Ιρακ δεν υπέγραψαν ποτέ το Δεύτερο Συμπληρωματικό Πρωτόκολλο της Συνθήκης Χάγης 54'. Έχουν , όμως, υπογράψει και κυρώσει κανονικά τη Σύμβαση της Χάγης 54' και το Πρώτο Πρόσθετο Πρωτόκολλο.

[179] «Το ΔΠΠ εφαρμόζεται σε ένοπλες συρράξεις που λαμβάνουν χώρα στην επικράτεια ενός Υψηλά Συμβαλλόμενου μέρους *ανάμεσα στις ένοπλες δυνάμεις του και σε ένοπλες δυνάμεις αντιφρονούντων ή άλλων οργανωμένων ενόπλων δυνάμεων……που ασκούν τέτοιο έλεγχο σε κομμάτι της επικράτειας……*»

[180] Η διατύπωση του δεν είναι ταυτόσημη : «Κάθε μέρος που εμπλέκεται στη σύρραξη θα δεσμεύεται να εφαρμόζει κατ' ελάχιστον τις διατάξεις αυτές».

[181] Λόγου χάρη των Κυβερνητικών Δυνάμεων του Άσσαντ στη Συρία και της Ενωμένης Συριακής Αντιπολίτευσης. Η ενδεχομένως του Ιράκ στην πάλη του με τα ένοπλα τμήματα του «Ισλαμικού Κράτους» Φυσικά η Συρία και το Ιράκ δεν έχουν υπογράψει το ΔΠΠ , αλλά είναι μια βάσιμη υπόθεση εργασίας για την εξαγωγή ευρύτερων συμπερασμάτων.

συμβατικής τους μορφή , οι υποχρεώσεις μεταξύ δύο αντάρτικων ομάδων που διεξάγουν ένοπλο αγώνα για την εσωτερική τους κατίσχυση[182] στο πλαίσιο μιας ευρύτερης μη διεθνούς ένοπλης σύρραξης.

Από αυτή την άποψη , η Σύμβαση της Χάγης 54' και το Δεύτερο Πρωτόκολλο της μας παρέχουν συγκριτικά μεγαλύτερο πλέγμα ασφάλειας . Ήδη το άρθρο 19.1 της Σύμβασης δεσμεύει όλα τα μέρη που εμπλέκονται στη μη διεθνή ένοπλη σύρραξη να αναλάβουν όλες τις ευθύνες που σχετίζονται με την υποχρέωση σεβασμού[183] στα πολιτιστικά αγαθά. Στην παράγραφο 2, δε, εμφανίζει τη δυνατότητα να επεκταθούν αυτές οι ευθύνες και στις λοιπές συμβατικές υποχρεώσεις (όπως αυτή της διαφύλαξης[184] για παράδειγμα) μέσω του μηχανισμού των «ειδικών συμφωνιών» με τα εμπλεκόμενα στρατόπεδα . Το άρθρο 22 του Δεύτερου Πρωτοκόλλου είναι ακόμα πιο περιεκτικό καθώς η διατύπωση του είναι γενική και καταλαμβάνει άπαντες (και για το πλήρες εύρος υποχρεώσεων) τους εμπλεκόμενους στη μη διεθνή ένοπλη σύρραξη που λαμβάνει χώρα στην επικράτεια του συμβαλλόμενου μέρους. Κάτι που επίσης διαφοροποιεί τη Σύμβαση της Χάγης από τα πιο γενικά εργαλεία του ΔΑΔ είναι ότι δημιουργεί υποχρεώσεις χωρίς την πρόσθετη προϋπόθεση της επιβολής ελέγχου σε ένα κομμάτι της επικράτειας από την ένοπλη ομάδα [185] . Αρκεί μόνο η διεξαγωγή της ένοπλης σύρραξης να λαμβάνει χώρα σε κράτος που έχει προσχωρήσει στο συμβατικό κείμενο.[186]

Οι παραπάνω αναπτύξεις χαρτογραφούν εν πολλοίς το συμβατικό πεδίο αλλά δεν καταφέρνουν να μας φέρουν αντιμέτωπους με μια αρκετά κρίσιμη προβληματική. Ένα από τα μεγαλύτερα αγκάθια που συναντά όποιος προσεγγίζει την έκτασης της νομικής ευθύνης των μη – κρατικών ένοπλων ομάδων είναι το ισχυρό ή όχι της δέσμευσης τους από τις διεθνείς συμφωνίες που έχει συνάψει το κράτος με το οποίο συνδέονται με το δεσμό της ιθαγένειας .

[182] Για παράδειγμα οι ένοπλες δυνάμεις του ISIS εναντίον της Ενωμένης Συριακής Αντιπολίτευσης.
[183] Για την έκταση αυτής της υποχρέωσης αναλυτικότερα παραπάνω (σελ ……)
[184] Για την έκταση αυτής της υποχρέωσης αναλυτικότερα παραπάνω (σελ ……)

[185] Όπως επιτάσσει το αρ.1 του ΔΠΠ των Συμβάσεων Γενεύης 1949.
[186] Για τις λεπτές διαφορές στην εφαρμογή που μπορούν να προκύψουν **Howe Zoe**, *"Can the 1954 Hague Convention Apply to Non – state Actors ? A Study of Iraq and Libya"* , Texas International Law Journal , Volume 47, Issue 2.

Ας δούμε λογικά συμπεράσματα που μπορούν να εξαχθούν από την παρούσα φάση ανάπτυξης της διεθνούς έννομης τάξης . Η Σύμβαση της Βιέννης για το Δίκαιο των Συνθηκών (1969) προβλέπει ότι για το έγκυρο στη δημιουργία υποχρεώσεων από τρίτα μέρη σε σύμβαση που δε μετέχουν είναι η συναίνεση τους , η οποία μάλιστα πρέπει να δοθεί γραπτώς.[187] Υποκείμενα , όμως , της εν λόγω είναι αποκλειστικά κράτη και επομένως από μια εξ 'αντιδιαστολής ερμηνευτική προσέγγιση (με τον αναπόφευκτο νομικό ακροβατισμό που πάντα καιροφυλακτεί στις contra legem προσεγγίσεις) μπορεί να συναχθεί ότι δεν υπάρχει απαγόρευση στο σώμα του διεθνούς δικαίου για δημιουργία υποχρεώσεων για τους μη κρατικούς δρώντες χωρίς την ρητή αποδοχή τους .

Μια άλλη ενισχυτική θέση προς αυτή την κατεύθυνση είναι η απάντηση που δίνει στα γραπτά της η ΔΕΕΣ , δηλαδή ότι όλοι πολίτες (επομένως και οι όσοι μετέχουν σε μια οργανωμένη ένοπλη ομάδα) μιας χώρας όπου διεξάγεται μια ένοπλη σύρραξη είναι υποχρεωμένοι να σέβονται τις διατάξεις του ΔΑΔ στο βαθμό που έχουν κυρωθεί αρμοδίως κατά τα συνταγματικά προβλεπόμενα. [188]

Συνεχίζοντας , αν εισάγουμε το έθιμο ως δικαιική πηγή και γενεσιουργό αιτία κανονιστικών συμπεριφορών για τις μη κρατικές ένοπλες ομάδες μπορούμε να παρατηρήσουμε τα παρακάτω. Κατ' αρχάς στο καταστατικό του Διεθνούς Δικαστηρίου της Χάγης [189] το έθιμο ορίζεται ως «γενικευμένη πρακτική που γίνεται αποδεκτή ως νόμος» , χωρίς να αναφέρεται ότι πρέπει να πρόκειται αποκλειστικά για κρατική πρακτική.

Από την άλλη μεριά , η Επιτροπή Διεθνούς Δικαίου (ΕΔΔ) των Ηνωμένων Εθνών φαίνεται να έχει συγκεκριμένη τοποθέτηση που δε χωρά παρερμηνείες από ότι δείχνουν τα σχέδια που έχει ως τώρα δημοσιεύσει για τη Ταυτοποίηση του Διεθνούς Εθιμικού Δικαίου.[190] Μαθαίνουμε, επομένως, πως τα κράτη

[187] Άρθρο 35 Συμ Βιέννης για το Δίκαιο των Συνθηκών.
[188] Η θέση αυτή εκκινεί από την υπόθεση ότι οι διεθνείς υποχρεώσεις που αναλαμβάνει ένα κράτος έχουν ισχύ και στην εσωτερική δικαιοταξία για όλα τα υποκείμενα δικαίου και ,στο βαθμό που δε συγκρούονται με συνταγματικό κανόνα, υπερισχύουν και του τυπικού νόμου (όπως προβλέπουν πολλά συνταγματικά κείμενα του ηπειρωτικού δικαίου) . Δεν ισχύει το ίδιο, όμως, στις χώρες του Common Law.
[189] Άρθρο 38.1 β. Καταστατικού
[190] Identification of Customary International Law , (Text of the draft conclusions provisionally adopted by the Drafting Committee) , 14 Ιουλίου 2015 , UN DOC. A/CN.4/L.869, Draft conclusion 4).

πρωταρχικά συνεισφέρουν στο σχηματισμό και την έκφραση των κανόνων του διεθνούς εθιμικού δικαίου. Οι άλλοι δρώντες του διεθνούς συστήματος δεν συνεισφέρουν στο σχηματισμό εθίμου με τη συμπεριφορά τους αλλά η τελευταία συνεκτιμάται όταν προβαίνουμε σε αξιολόγηση της πρακτικής των κρατών ή των διεθνών οργανισμών. Λογικό επακόλουθο των παραπάνω είναι ότι μη κρατικοί δρώντες δεν δύνανται να εναντιωθούν στη φάση διαμόρφωσης του εθιμικού κανόνα (άρα είναι αδύνατη ακόμα και να αυτοπροβληθεί μια μη κρατική ένοπλη ομάδα ως επίδοξος «επίμονος αντιρρησίας») και επομένως όταν θα διαπιστωθεί η ύπαρξη εθιμικού κανόνα θα καταλαμβάνονται κανονικά από αυτόν.

Επικουρικά , η μελέτη της πρακτικής αλλά και της πεποίθησης δικαίου σε σχέση με την προστασία πολιτιστικών αγαθών των μη κρατικών ένοπλων ομάδων που μετέχουν σε συρράξεις , αν και δυσχερής (και για πρακτικούς λόγους) μπορεί να βοηθήσει στην ανάπτυξη ενός ειδικού εθιμικού πλαισίου στο τομέα αυτό.

Ένα παράδειγμα προς αυτή την κατεύθυνση είναι το έργο της μη κυβερνητικής οργάνωσης " GENEVA CALL" η οποία συγκεντρώνει και δημοσιεύει δεσμεύσεις διεθνούς ανθρωπιστικού χαρακτήρα (στις οποίες συμπεριλαμβάνεται και ο σεβασμός του πολιτιστικού περιβάλλοντος) στις οποίες προβαίνουν μη-κρατικοί ένοπλοι δρώντες ανά τον κόσμο.[191] Έτσι το Μεταβατικό Εθνικό Συμβούλιο / Ελεύθερος Στρατός της Λιβύης δημοσίευσε [192] οδηγίες προς τους άντρες που τον στελέχωναν και απαγόρευε «την πρόκληση βλάβης σε πολιτιστικά , θρησκευτικά ή κτίρια προορισμένα για εκπαιδευτικούς σκοπούς εκτός και αν χρησιμοποιούνταν για εχθρικούς σκοπούς από τις δυνάμεις του Καντάφι». Το ίδιο έπραξε και το κολομβιανό ELN[193] με ρητή δέσμευση πως οι δυνάμεις του δε θα επιτίθενται σε τόπους λατρείας ή σε πολιτιστικά μνημεία . Ιδιαίτερη σημασία έχει και η δέσμευση της Εθνικής

[191] 'Their Words : the Directory of Armed Non- State Actor Humanitrarian Commitments" – Geneva Call : http://theirwords.org .
[192] Libyan Opposition Forces, Guidelines on the Law of Armed Conflict, 17 May 2011, http://theirwords.org/media/transfer/doc/ly_ntc_2011_09-344f847e0eb8a2e16e10099309e91005.pdf , p. 3.
[193] Ejército de Liberación Nacional (ELN), *El Codigo de Guerra* (15 July 1995), http://theirwords.org/media/transfer/doc/co_eln_1995_01-89ff189bf16014583e81e00a88cd03d6.pdf see also ELN, *Accuerdo de Puerta de Cielo* (15 July 1998), (para. 14).

Κίνησης για την Απελευθέρωση του Αζαουάντ[194](το οποίο θα συναντήσουμε και παρακάτω καθώς εμπλέκεται και στη δίκη του Αλ Φακί Αλ Μαγκντί ενώπιον του ΔΠΔ) , που υιοθέτησε ένα γενικό σχέδιο δράσης στο οποίο αποδέχεται όλες τις υποχρεώσεις διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου που έχει συνάψει το Μάλι. Τέλος , πλην άλλων, [195] ενδιαφέρον έχει ότι μία τέτοια δήλωση περιέχεται και στη μελέτη εθιμικού Διεθνούς Ανθωπιστικού Δικαίου που δημοσιεύει η ΔΕΕΣ (συνήθως επικεντρώνεται σε κράτη) . [196]

Είναι επαρκής η προαναφερόμενη πρακτική των μη-κρατικών ενόπλων δρώντων για την κατάφαση της ύπαρξης εκείνης της ομοιόμορφης και διευρυμένης πρακτικής που θα στήριζε τη δημιουργία ενός «ειδικού εθιμικού πλαισίου για μη-κρατικούς δρώντες» ; Αν και όπως προαναφέρθηκε δογματικά δεν μπορεί να επαφίεται σε αυτούς η χάραξη των κυρίως ειπείν διεθνών εθιμικών κανόνων όσον αφορά την προστασία των πολιτιστικών αγαθών, η ταυτοποίηση και η ανάπτυξη της πρακτικής τους μπορεί στην πράξη να έχει ωφέλιμα αποτελέσματα γιατί έτσι εμπεδώνεται ότι η τήρηση ορισμένων συμπεριφορών από τις μη-κρατικές ένοπλες ομάδες γίνεται από αίσθηση συμμόρφωσης σε νομική υποχρεώση.

Φυσικά, σε περιπτώσεις παραβιάσεων των κανόνων, διεθνής ευθύνη μη – κρατικού δρώντα ως τέτοιου δεν υφίσταται . Μόνο η διεθνής ποινική ευθύνη του αυτουργού (μέλους της μη-κρατικής ένοπλης ομάδας) σε σχέση με τα πολιτιστικά αγαθά μπορεί να καταλογιστεί . Αυτό είναι και το περιεχόμενο του τέταρτου και τελευταίου μέρους της παρούσας.

---

[194] Mouvement National de Libération de L'Azawad (MNLA), *Action Plan: Respecting the Laws of War*, 10 October 2012, http://theirwords.org/media/transfer/doc/1_ml_mnla_2012_04-70db-343c912fd1aa11a348984c3153a0.pdf .

[195] Σε τέτοιες δηλώσεις έχουν προχωρήσει και το κουρδικό PKK και οι Τίγρεις Τάμιλ στην Σρι Λάνκα αλλά και οι εμπλεκόμενοι στον Εμφύλιο της Γιουγκοσλαβίας.

[196] J.-M. Henckaerts, L. Doswal-Beck, *Customary International Humanitarian Law*, Vol. II, p. 778, citing Report on SPLM/A Practice, 1998, Chapter 4.2, referring to Sudan Liberation Movement/Army, Manifesto, 31 July 1983, Article 24(C) and PMHC Resolution No. 15: Human Rights and Civil Liberties, 11 September 1991, para. 15.2. Πρόκειται για απόφαση της Σουδανέζικης Εθνικοαπελευθερωτικής Κίνησης και Στρατού να «σεβαστεί πολιτιστικά αντικείμενα όπως θρησκευτικά κτίρια και μνημεία όπως τζαμί και εκκλησίες καθώς και τις θρησκευτικές εικόνες» κατά τη διεξαγωγή εχθροπραξιών.

IV. ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΕΣ ΠΟΙΝΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ.

«... οι πράξεις (του κατηγορούμενου) συνιστούν μια ολοκληρωτική γενοκτονική επίθεση στα δικαιώματα των μικρών και μεσαίων εθνών να υφίστανται και να έχουν μια ***δικιά τους ταυτότητα και πολιτισμό****.»*[197]

Σίγουρα πολλοί λίγοι (αν υπήρχαν κάποιοι) από τους περίπου 15.000 πολίτες του Πόζναν που είχαν συρρεύσει μπροστά στο ικρίωμα εκείνο το ζεστό πρωινό του Ιουλίου του 1946 για να παρακολουθήσουν χαρούμενοι την εκτέλεση του άλλοτε παντοδύναμου ναζί τοποτηρητή της Δυτικής Πολωνίας , Άρθουρ Γκρέιζερ[198] είχαν μάθει το ακριβές περιεχόμενο της δικαστικής απόφασης του Ανώτατου Εθνικού Δικαστηρίου [199] που τον καταδίκαζε στην

[197] Prosecutor v. Greiser, Case No. 74 , **XIII Law Reports of Trials of War Criminals** 70, 7 July 1946 , Supreme National Tribunal, Poland.

[198] Αναλυτικά για τη δράση και τη δίκη του Γκρέιζερ, **Drumbl Mark A.,** *"Germans are the Lords and Poles are the Servants: The Trial of Arthur Greiser in Poland , 1946"* , Washington & Lee Public Legal Studies Research Paper Series , Accepted Paper 2011-2012. και **Epstein Catherine,** Model Nazi : Arthur Greiser and the Occupation of Western Poland, Oxford University Press 2010.

[199] Ανώτατο Εθνικό Δικαστήριο της Πολωνίας: πρόκειται για το ad hoc Ποινικό Δικαστήριο που συστάθηκε από τις υποστηριζόμενες από τους Σοβιετικούς πολωνικές αρχές για να δικάσει εγκλήματα που διέπραξαν οι κατοχικές αρχές του Γ' Ράιχ την περίοδο 1939-1945. Το ουσιαστικό δίκαιο που

εσχάτη των ποινών. Η έκταση και η φύση των διαπραχθέντων ωμοτήτων κατά τη διάρκεια της ναζιστικής κατοχής έκαναν τα ειδικά δικαστήρια που στήθηκαν αμέσως μετά τη λήξη του πολέμου να μοιάζουν με αφόρητους φορμαλισμούς [200] που καθυστερούσαν την απονομή δικαιοσύνης.

Και όμως , η καταδικαστική απόφαση για τον Άρθουρ Γκρέιζερ παρουσιάζει εκτός από ομοιότητες με τις καταδικαστικές αποφάσεις όλων των εγκληματιών πολέμου που εκδόθηκαν από τις δικαστικές αρχές μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο και αρκετά στοιχεία που της χαρίζουν μοναδικότητα. Πέρα από την πρωτοπόρα χρήση του όρου «γενοκτονία»[201], είναι η πρώτη δίκη στην εποχή της «Νυρεμβέργης» που συνδέει με έμμεσο αλλά σαφή τρόπο την παραβίαση πολιτιστικών δικαιωμάτων[202] του υπό κατοχή λαού με την αντικειμενική υπόσταση των πρώτων διεθνών εγκλημάτων της εποχής[203] .

Το κατηγορητήριο[204] περιέγραφε ως εγκλήματα που έπρεπε να καταλογιστούν στον Γκρέιζερ τόσο τις συστηματικές παραβάσεις του διεθνούς δικαίου κατοχής (άσχετα με το αν αυτές λάμβαναν χώρα με δική του πρωτοβουλία ή περιέχονταν σε άνωθεν διαταγές) , όσο και την τέλεση είτε με αυτοπροσώπως είτε συμμετοχικά μιας σειράς αδικημάτων όπως οι μαζικές

εφάρμοζε σύμφωνα με το καταστατικό του ήταν ένας συνδυασμός προϋπάρχοντος εθνικού δικαίου, νομοθετημάτων που περιέχονταν σε ειδικά διατάγματα που είχαν εκδοθεί από τις φιλοσοβιετικές αντιστασιακές αρχές μετά το 1944 και φυσικά τη Συμφωνία του Λονδίνου για τη δημιουργία του Διεθνούς Στρατιωτικού Δικαστηρίου (Νυρεμβέργη) . Λειτούργησε από τον Ιανουάριο του 1946 έως και το 1948 και ενώπιον του διεξήχθησαν συνολικά 7 δίκες. Πιο γνωστή ίσως είναι η δίκη του Άμος Γκοθ λόγω και της απεικόνισης του εν λόγω ναζί στην ταινία του Στίβεν Σπήλμπεργκ «Η λίστα του Σίντλερ» (1993) , αναλυτικά για την μεταπολεμική απονομή δικαιοσύνης στην Πολωνία , **Andrzei Rzeplinski**, Prosecution of Nazi Crimes in Poland 1939-2004, Polish Institute of National Remembrance

[200] Στην πλειοψηφία τους οι δίκες που έλαβαν χώρα στις απελευθερωμένες από τον Κόκκινο Στρατό περιοχές είχαν περισσότερο διαδικαστικό και ιδιαίτερα συνοπτικό χαρακτήρα καθώς στόχευαν στην εκκαθάριση των «εχθρών και προδοτών του λαού» , συγκεντρώνοντας κάτω από την ίδια ταμπέλα ναζί εγκληματίες πολέμου και λοιπά μη φίλα προσκείμενα στο νέο καθεστώς στοιχεία. Η δίκη του Γκρέιζερ πάντως έχει μια ιδιαίτερη σημασία γιατί τηρήθηκαν όλες οι «δυτικές» δικονομικές αρχές , το κατηγορητήριο ήταν αναλυτικό και με επαρκή τεκμηρίωση ενώ ο κατηγορούμενος είχε τη συνδρομή δύο συνηγόρων υπεράσπισης .

[201] Το επίσημο νομικό ντεμπούτο του ο όρος θα κάνει δύο χρόνια αργότερα με τη σχετική **Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για την πρόληψη και καταστολή του εγκλήματος της Γενοκτονίας** (Απόφαση Γενικής Συνέλευσης 260^{A} , 9 Δεκεμβρίου 1948 (τέθηκε σε ισχύ στις 12 Ιανουαρίου 1951). Το ενδιαφέρον εντοπίζεται στο ότι η έννοια της γενοκτονίας στην καταδικαστική απόφαση για τον Γκρέιζερ περιλαμβάνει τόσο τη φυσική όσο και την πολιτιστική εξόντωση μιας θρησκευτικής ή εθνικής ομάδας , χωρίς να προβαίνει σε κάποιο συστηματικό διαχωρισμό τους.

[202] Με τη σχετικά νομικά «αναχρονιστική» χρήση του όρου.

[203] Στις πηγές δικαίου του Δικαστηρίου και η Συμφωνία του Λονδίνου για τη δημιουργία του Διεθνούς Στρατιωτικού Δικαστηρίου .

[204] Στο οποίο ο πόλεμος εμφανιζόταν ως αποτέλεσμα της Γερμανικής επίθεσης , απαραίτητη νομική προϋπόθεση τότε για να υπάρχει στοιχειοθέτηση εγκλημάτων κατά της ανθρωπότητας την περίοδο που εξετάζουμε.

εκτελέσεις αμάχων, οι διωγμοί εις βάρος του πολωνικού πληθυσμού , οι κατασχέσεις προσωπικών περιουσιακών στοιχείων και η συστηματική καταστροφή του Πολωνικού πολιτισμού με τη οργανωμένη προσπάθεια εκγερμανισμού της πολωνικής υπαίθρου .[205] Οι πράξεις , που σύμφωνα με τις διατυπώσεις της διώκουσας αρχής, στοιχειοθετούσαν την τελευταία κατηγορία ήταν μεταξύ άλλων και « η έργω και λόγω προσβολές εις βάρος του Πολωνικού έθνους που τόνιζαν την πολιτιστική και κοινωνική του κατωτερότητα (σε σχέση με το λαό του Ράιχ)» , η «δίωξη κέντρων διάδοσης πολιτιστικών αξιών σημαντικών για τη ζωή του πολωνικού έθνους όπως τα πανεπιστήμια, τα ερευνητικά κέντρα, οι βιβλιοθήκες, οι κινηματογράφοι και τα μουσεία καθώς και η καταστροφή ιστορικών μνημείων της περιοχής και έργων τέχνης και οι επιβολές περιορισμών στη χρήση της Πολωνικής γλώσσας» .

Πενήντα πέντε περίπου χρόνια μετά και λίγους μήνες πριν τις επιθέσεις της 11/9 μια άνευ προηγουμένου και κλίμακας καταστροφική επίθεση λαμβάνει χώρα εις βάρος των γιγάντιων αγαλμάτων του Βούδα στο Μπαμιγιάν του Αφγανιστάν. Το εξαιρετικό στην περίπτωση αυτή είναι ότι πέραν του γεγονότος ότι η διεθνής κοινότητα έγινε μάρτυρας της καταστροφής από τους Ταλιμπάν (το Αφγανιστάν, του οποίου τον έλεγχο κατείχαν εκείνη την περίοδο , είναι συμβαλλόμενο μέρος στη Σύμβαση Παγκόσμιας Κληρονομιάς της ΟΥΝΕΣΚΟ[206]) , η εν λόγω βλαπτική ενέργεια δεν έλαβε χώρα εκούσια ή ακούσια στο πλαίσιο κάποιας μη διεθνούς έστω ένοπλης σύρραξης αλλά μετά την επικράτηση και την εγκαθίδρυση του καθεστώτος των Ταλιμπάν στο μεγαλύτερο τμήμα του Αφγανιστάν, δηλαδή τεχνικά σε καιρό ειρήνης και αυτουργοί των καταστροφών υπήρξαν οι ντε φάκτο[207] κυβερνητικές αρχές του τόπου. Είναι η πρώτη φορά που στο διεθνές πεδίο η παραπάνω ενέργεια θα περιγραφεί ως «πολιτιστική κάθαρση»[208] , μια έννοια που δυστυχώς η επικαιρότητα την έχει καταστήσει ευρύτερα γνωστή μετά και τους βανδαλισμούς που έλαβαν χώρα στο εμφύλιο της Συρίας. Στον απόηχο των παραπάνω , εκτός από τη ψήφιση της **Διακήρυξης της ΟΥΝΕΣΚΟ για την ηθελημένη καταστροφή της**

[205] Law Reports p.74 (δείτε παραπάνω σημείωση 208).
[206] Την περίοδο εκείνη τα αγάλματα του Βούδα δεν βρίσκονταν στη Λίστα Παγκόσμια Κληρονομιάς της Σύμβασης του 1972 ,αλλά καταλαμβάνονταν από το γενικό προστατευτικό κάδρο της Σύμβασης για την υποχρέωση Σεβασμού τους.
[207] Ελλείψει διεθνούς αναγνώρισης του καθεστώτος.
[208] "Cultural cleansing"

πολιτιστικής κληρονομιάς (2003) διατυπώθηκε και από ένα κομμάτι της θεωρίας[209] ένας προβληματισμός για το αν βρίσκεται εν τη γενέσει του ένα νέο διεθνές έγκλημα : το «έγκλημα κατά της κοινής κληρονομιάς » .

Εξήντα πέντε χρόνια περίπου μετά την νομικά «πρωτότυπη» (αλλά ξεχασμένη) καταδίκη του Γκρέιζερ για εγκλήματα πολέμου και κατά της ανθρωπότητας και δεκαπέντε χρόνια με την εκούσια καταστροφή των αγαλμάτων του Βούδα στο Αφγανιστάν , η θεωρία και η πράξη της διεθνούς ποινικής δικαιοσύνης αναμετρώνται ακόμα με τα ερωτήματα : Πρέπει το σύγχρονο Διεθνές Ποινικό Δίκαιο να εμπλέκεται με την καταστολή των προσβολών των πολιτιστικών αγαθών ; Αν ναι, με ποια κριτήρια οι αντιστοιχήσεις και οι κατατάξεις των βλαπτικών προσβολών των πολιτιστικών αγαθών εφάπτονται με το κάδρο των υπαρχόντων διεθνών εγκλημάτων ; Τέλος και δεδομένου των πρόσφατων διεθνών εξελίξεων, μήπως στη φαρέτρα του Διεθνούς Ποινικού Δικαίου , πρέπει να προστεθεί ένα νέο διεθνές ποινικό αδίκημα που θα αφορά εξ ' ολοκλήρου τα πολιτιστικά αγαθά;

Α. Ανθρώπινα δικαιώματα δεύτερης γενιάς και Διεθνές Ποινικό Δίκαιο : Μια γενική θεώρηση.

Πριν ενσκήψουμε στις επί μέρους αποφάνσεις της Διεθνούς Ποινικής Δικαιοσύνης για το χαρακτήρα και την ποινική αξιολόγηση των πράξεων που βάλλουν κατά των πολιτιστικών αγαθών είναι απαραίτητο να προβούμε σε μια σειρά από επισημάνσεις για τη φύση της σχέσης που έχει το Διεθνές Ποινικό Δίκαιο με τα λεγόμενα ανθρώπινα δικαιώματα «δεύτερης γενιάς» , δηλαδή τα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά δικαιώματα[210] (ΟΚΠ) , όπως αυτή οριοθετείται από τον κυρίαρχο ακαδημαϊκό λόγο . [211]

---

[209] **Francioni Francesco & Federico Lenzerini,** The Destruction of Buddhas of Bamiyan and International Law, European Journal of International Law 14, 2003 . αλλά και **Franzesco Bandarin**, Editorial, The Wordl Heritage Newsletter, May- June 2001.

[210] Καθώς η προσοχή μας στην παρούσα είναι εστιασμένη στην ποινική ευθύνη για την παραβίαση πολιτιστικών δικαιωμάτων ,τα τελευταία, στην εξελικτική τους πορεία μετά τη θέσπιση του Συμφώνου για τα Οικονομικά , Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα (1966) , περιλαμβάνουν πέραν

Η ακαδημαϊκή συζήτηση δεν εμφανίζεται ομόθυμη στην επεξεργασία της παραπάνω σύζευξης. Θα προσπαθήσουμε να κατηγοριοποιήσουμε ευσύνοπτα τα επιχειρήματα και τα αντεπιχειρήματα που έχουν διατυπωθεί σε δύο κεντρικές κατηγορίες . Η πρώτη αφορά το νομικό πλαίσιο του Διεθνούς Δικαίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, τη σχέση του με το ΔΠΔ και τη θέση που φαίνεται να καταλαμβάνουν τα ΟΚΠ δικαιώματα μέσα σε αυτό και η δεύτερη τις «δικαιοπολιτικές» οπτικές για την γενικότερη εξέλιξη και στόχευση του ταχύτατα αναπτυσσόμενου κλάδου του Διεθνούς Ποινικού Δικαίου.

Σχετικά με την πρώτη κατηγορία, η εμπλοκή του Διεθνούς Ποινικού Δικαίου με τα ΟΚΠ δικαιώματα για μια σημαντική μερίδα της θεωρίας φαντάζει a priori καταδικασμένη και φύσει προβληματική[212] εξ αιτίας μιας θεωρητικής αντίληψης

των «κλασσικών» (δικαίωμα στην εκπαίδευση , δικαίωμα στη συμμετοχή στην πολιτιστική ζωή) και το δικαίωμα των εθνικών , θρησκευτικών και γλωσσικών μειονοτήτων στην διατήρηση του πολιτισμού τους. (**General Comment 21 on the Right of Everyone to Take Part in Cultural Life , 20 November 2009, Committee on Economic, Social and Cultural Rights , E/C.12/GC/21 .)** Μια επισήμανση που πρέπει να λάβει χώρα είναι η εξής; Τα δικαιώματα των προσώπων που ανήκουν σε μια εθνική, θρησκευτική ή γλωσσική μειονότητα στην απόλαυση του πολιτισμού τους , στην άσκηση των θρησκευτικών τους δικαιωμάτων ή στη δημόσια χρήση της γλώσσας τους είναι μεν ατομικά, αλλά ξ άσκηση τους εναπόκειται στη δυνατότητα της μειονοτικής θρησκευτικής, γλωσσικής και εν γένει πολιτιστικής ομάδας να διατηρεί την ιδιαιτερότητα της. Επομένως τα κράτη για να είναι συνεπείς στις διεθνείς τους υποχρεώσεις οφείλουν να λαμβάνουν θετικά μέτρα απαραίτητα για την προστασία των μειονοτικών ταυτοτήτων και το δικαίωμα των ατόμων – μελών να συνασκούν τα πολιτιστικά τους δικαιώματα με το σύνολο των μελών της μειονοτικής ομάδας. Έτσι μόνο μπορεί να επιβιώσει και να συνέχισει να εξελίσσεται και να αναπτύσσεται η ιδιαίτερη πολιτιστική ταυτότητα των μειονοτήτων (**United Nations Human Rights Commission , General Comment No 23 of 6 April 1994, The rights of Minorities par. 6.2) .**

Επιπλέον ο **Fransesco Francioni** και ο **Martin Scheinin στο Culural Human Rights (Nijhoff, 2008**) εκτιμούν ότι το άρθρο 27 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Κοινωνικά , Οικονομικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα δημιουργεί « μια αρνητική υποχρέωση στα κράτη να απέχουν από συμπεριφορά που αποσκοπεί στην καταστροφή , στην πρόκληση βλάβης ή την ατίμωση πολιτιστικών αντικειμένων ή χώρων μεγάλης σημασίας για την καθημερινότητα και τις τελετουργίες ενός λαού είτε αυτό είναι μια βιβλιοθήκη , ένας ναός , ένα πολιτικό μνημείο ή ένας ιερός χώρος για τους αυτόχθονες» .

[211] Για μια αναλυτική μελέτη του εύρους των διασταυρώσεων μεταξύ αυτής της ομάδας δικαιωμάτων και των εννοιών του Διεθνούς Ποινικού Δικαίου , μεταξύ άλλων οι πρόσφατες μελέτες της **Schmid Evelyne**, "*Taking Economic, Social and Cultural Rights Seriously in International Criminal Law",* Cambridge University Press 2015. και της **Larissa Van der Herik**, " ESC-International Criminal Law's Blind Spot? ", Oxford University Press 2014.

[212] Σε ένα βαθμό η ασάφεια για τη νομική «ποιότητα» των ΟΚΠ είχε επιταθεί παλαιότερα και λόγω και εξαιτίας τοποθετήσεων και από θεσμικά στόματα , όπως αυτή του Ελ Χατζί Γκισέ , ειδικού ανταποκριτή των Ηνωμένων Εθνών για το «Ζήτημα της ατιμωρησίας όσων διαπράττουν παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων : Οικονομικά , κοινωνικά και πολιτιστικά δικαιώματα» . Στην τελική του αναφορά δεν φαίνεται να αποδέχεται ότι στην φάση εξέλιξης του Διεθνούς Ποινικού Δικαίου και

για τα ανθρώπινα δικαιώματα η οποία τα διακρίνει και τα ιεραρχεί σε εκείνα που αναφέρονται στα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα (και των οποίων οι σοβαρές και μαζικές παραβιάσεις αποτελούν το πεδίο εφαρμογής της Διεθνούς Ποινικής Δικαιοταξίας) , υποβιβάζοντας τα ΟΚΠ δικαιώματα σε ένα άθροισμα πολιτικών στόχων και φιλοδοξιών οικονομικής και κοινωνικής φύσης των οποίων η επίτευξη ή μη παράγει «χαλαρές» νομικές συνέπειες και ασαφείς δεσμεύσεις[213] , πολύ περισσότερο η καταπάτηση τους δε δύναται να επισείει ποινικές κυρώσεις τουλάχιστον όπως το θετό δίκαιο της διεθνούς ποινικής δικαιοσύνης έχει έως σήμερα διαμορφωθεί. Αυτή η αντίληψη σε μεγάλο βαθμό αντανακλά μια εν πολλοίς παρωχημένη διάκριση[214] των ανθρώπινων δικαιωμάτων με κριτήριο το εάν η απόλαυση τους εξαρτάται από την αποχή από ορισμένη ενέργεια (ατομικά και πολιτικά δικαιώματα) ή τη θετική παρέμβαση του κράτους (ΟΚΠ) με την οποία επιτυγχάνεται ένα ορισμένο αποτέλεσμα . Λογικό επόμενο της διάκρισης με το παραπάνω κριτήριο είναι ότι το πεδίο δράσης των διεθνών ποινικών δικαιοδοτικών οργάνων να γίνεται πολύ πιο θολό (και άρα ασύμφορο) όταν καλούνται να εξετάσουν αν υπήρξαν «παραλείψεις» από οφειλόμενες θετικές ενέργειες, κάτω από φυσικά ορισμένες συνθήκες[215] , που θα μπορούσαν να αναχθούν σε στοιχεία που πληρούν την

χωρίς επέκταση των εννοιών των διεθνών εγκλημάτων (de lege lata) , μπορούσαν να αντιμετωπιστούν παραβάσεις στα ανθρώπινα δικαιώματα «δεύτερης γενιάς» ***(… violations of economic , social and cultural rights <u>could be declared</u> international crimes.)*** **, (Final Report of the Special Rapporteur on the Question of the Impunity of Perpetrators of Human Right Violations : Economic, Social and Cultural Rights , June 1997 par, 142)**

[213] Σε αυτή την κατεύθυνση κινούνται και εκείνοι οι θεωρητικοί που υπογραμμίζουν την έλλειψη εκδικασιμότητας (justiciability) των ΟΚΠ , τη δυσκολία δηλαδή που παρουσιάζεται στην νομική πράξη (όπως αυτή εξελίσσεται από τη νομολογία των εθνικών και διεθνών fororum) να περιβληθούν τον τύπο αγώγιμου δικαιώματος . Μεταξύ άλλων **Michelle Foster, International Refugee Law and Socio – Economic Rights p.122 , Cambridge University Press**.

[214] Εξίσου ξεπερασμένη είναι και μια συνολικότερη αντίληψη που συνδέει την κατάταξη των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε γενεές υπονοώντας μια συνολικότερη ιεράρχηση σε βασικά και δευτερεύοντα δικαιώματα.

[215] Προς αποφυγή παρεξηγήσεων , πρέπει να επισημανθεί ότι η παραβίαση υποχρεώσεων που απορρέουν συμβάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων και ειδικότερα ΟΚΠ δεν αποτελεί per se διεθνές έγκλημα και πεδίο ενασχόλησης του κλάδου του Διεθνούς Ποινικού Δικαίου . Άλλωστε το Διεθνές Ποινικό Δίκαιο πάντοτε **έμμεσα** προστατεύει τα ανθρώπινα δικαιώματα «δημιουργώντας» διεθνή εγκλήματα , τυποποιημένες δηλαδή συμπεριφορές που φέρουν με σαφήνεια συγκεκριμένα χαρακτηριστικά (elements of crime) και μπορούν να αποδοθούν σε φυσικά πρόσωπα. Επομένως στο

αντικειμενική και υποκειμενική υπόσταση διεθνών εγκλημάτων, να τους προσδοθεί δηλαδή η αναγκαία ποινική τυποποίηση. Από τα αμέσως προηγούμενα εκπορεύεται και μία ορισμένη κριτική που εντοπίζει στον πολλές φορές αφηρημένα διατυπωμένο χαρακτήρα των ΟΚΠ δικαιωμάτων , το ανέφικτο της σύνδεσης τους με τη Διεθνή Ποινική καταστολή καθώς φαντάζει αγεφύρωτο το χάσμα με την αρχή της νομιμότητας[216] και την ακρίβεια που επιτάσσει στην περιγραφή των συμπεριφορών που συνιστούν διεθνή εγκλήματα . Τέλος σε πιο αρχαϊκές προσεγγίσεις του διεθνούς ποινικού δικαίου τονιζόταν ότι τα διεθνή εγκλήματα στον αξιακό τους πυρήνα είχαν την καταστολή των ενεργειών που σχετίζονται με το δικαίωμα στη ζωή και το δικαίωμα στη σωματική και πνευματική ακεραιότητα , επομένως περίττευε και σε κάθε περίπτωση δεν αποτελούσε προτεραιότητα η εμπλοκή με άλλες σοβαρές παραβιάσεις άλλων έννομων αγαθών .[217]

Ο επιστημονικός αντίλογος στα παραπάνω είναι αρκετά ισχυρός. Πέραν από την αναγνώριση και το συμβολικό βάρος της Διακήρυξης της Βιέννης[218] για την σχέση των του συνόλου των κατηγοριών ανθρωπίνων δικαιωμάτων που θα τονίσει το αδιαίρετο , την αλληλεξάρτηση και την αλληλοσυνδεόμενο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ως ΟΛΟΝ , οι εξελίξεις σε επίπεδο θεσμικών οργάνων προώθησης και εμπέδωσης της κανονιστικής αξίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων[219] δεν αφήνουν περιθώρια παρερμηνείας για την φύση και τη

επίδικο ζήτημα το ενδιαφέρον μας περιστρέφεται γύρω από τις παραβιάσεις εκείνες των ΟΚΠ δικαιωμάτων που διαπράττονται με τέτοιο τρόπο και ένταση ώστε να εμπίπτουν και στην υπόσταση των διεθνών εγκλημάτων . Αναλυτικότερα για την αυστηρότητα της μεθοδολογικής διάκρισης **Larissa Van der Herik**, " ESC-International Criminal Law's Blind Spot? ", Oxford University Press 2014 p. 353.

[216] Nullum crimen, nulla poena sine lege ως θεμέλιο θεωρητικό λίθο (και) της διεθνούς ποινικής δικαιοδοσίας.

[217] Βλέπε αναλυτικότερα **Waldorf Lars, Anticipating the Past : Transitional Justice and Socio – Economic Wrongs (2012) p. 171.**

[218] "... all human rights are universal, indivisible and interdependent and interrelated" and should be treated "on the same footing and with the same emphasis".

World Conference on Human Rights : Vienna Declaration and Programme of Action , A/Conf. 157/23, 12 July 1993 , par.5

[219] Το 2006 η **Louise Arbour**, υπό την ιδιότητα της προϊστάμενης της Ύπατου Αρμοστείας των Ηνωμένων Εθνών για τα για τα ανθρώπινα δικαιώματα θα τονίσει αυτή την πτυχή, επισημαίνοντας ότι εκείνοι που αναλαμβάνουν διεθνείς δεσμεύσεις σχετικές με τα ΟΚΠ δικαιώματα πλανώνται « εάν θεωρούν ότι αυτοί οι στόχοι αποτελούν γενικόλογες φιλοδοξίες

μεταχείριση που μπορούν να επιφυλάσσουν οι μελετητές του διεθνούς δικαίου για τα ΟΚΠ δικαιώματα . Μάλιστα οι πιο μοντέρνες επεξεργασίες έχουν αναθεωρήσει τη φύση τους τονίζοντας ότι η συμμόρφωση με το κανονιστικό τους περιεχόμενο λαμβάνει χώρα με συνδυασμό θετικών και αποθετικών πράξεων [220] .

Η μεγαλύτερη, ίσως , υποστήριξη του δογματικά επιτρεπτού της μαχητικής εμπλοκής του Διεθνούς Ποινικού Δικαίου με το πεδίο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων δεύτερης γενιάς έρχεται από την αρκετά τολμηρή και ρηξικέλευθη προσέγγιση του κατά τεκμήριο κεντρικότερου θεσμού στη συνολική λειτουργία της Διεθνούς Ποινικής Δικαιοσύνης , του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου. Η πρόσφατη δίκη και καταδίκη του Αλ Φακί Αλ Μαχντί για το έγκλημα πολέμου της καταστροφής πολιτιστικών αγαθών αλλά και η αίσθηση που δημιούργησε η δημοσίευση της τελευταίας Αναφοράς για την Πολιτική του Γραφείου της Εισαγγελίας του ΔΠΔ [221] καταφάσκουν μια στοχοθεσία διεύρυνσης του πεδίου έρευνας με βασικότερο στόχο να καταδειχθούν τα πολλαπλά επίπεδα ποινικών συμπεριφορών (οικονομικό, περιβαλλοντολογικό ή πολιτιστικό έγκλημα) που συνήθως συνυπάρχουν ή αποτελούν το φόντο των «παραδοσιακότερων» (και περισσότερο προφανών) διεθνών εγκλημάτων .

Εδώ ακριβώς βρισκόμαστε μπροστά σε ένα κρίσιμο δικαιοπολιτικό σταυροδρόμι για τη Διεθνή Ποινική Δικαιοσύνη. Μια συγκεκριμένη πολεμική

για την μη επίτευξη ή την εσκεμμένη καταπάτηση τους κανένας δε μπορεί να καταστεί υπόλογος» αλλά αντιθέτως κάλεσε «την ανάληψη δράσης για περαιτέρω έρευνα ώστε να διερευνηθεί εάν τα υπάρχοντα καταστατικά των διεθνών και εθνικών δικαστηρίων είναι σε θέση να βεβαιώσουν παραβιάσεις ΟΚΠ δικαιωμάτων ως στοιχεία της υπόστασης διεθνών εγκλημάτων».

[220] Η **Larissa Van der Herik**, στο " ESC-International Criminal Law's Blind Spot? ", Oxford University Press 2014. p. 350 τονίζει ότι πλέον πέρα της βασικής υποχρέωσης σταδιακής εκπλήρωσης των ΟΚΠ δεσμεύσεων , συνυπάρχουν με το ίδιο νομικό βάρος και οι υποχρεώσεις σεβασμού και διαφύλαξης τους.

[221] Στο έντυπο που αναφέρει τους προγραμματικούς στόχους της διώκουσας αρχής (εισαγγελία) του Δικαστηρίου περιλαμβάνονται και η πρόθεση εξέτασης υποθέσεων (υπό την προϋπόθεση φυσικά ότι αποτελούν σοβαρά εγκλήματα υπό το εκάστοτε εθνικό ποινικό δίκαιο) που αφορούν μεταξύ άλλων το οικονομικό έγκλημα , την περιβαλλοντική υποβάθμιση και καταστροφή , την παράνομη εκμετάλλευση φυσικών πόρων **OFFICE OF THE PROSECUTOR – POLICY PAPER ON CASE SELECTION AND PRIORITISATION , International Criminal Court , 15-09-2016.**

[222]εκφράζει τον προβληματισμό της για την υπερέκταση που θα προκύψει για τη Διεθνή Ποινική Δικαιοσύνη εάν ενσκήψει με συστηματικότερο τρόπο πάνω από ορισμένες παραβιάσεις των ΟΚΠ δικαιωμάτων με πρόσθετο κίνδυνο να αποδιαρθρωθούν από την υπέρχρηση και οι ορισμοί των διεθνών εγκλημάτων (με χαρακτηριστικότερο παράδειγμα τα εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας) με αποτέλεσμα μια συνολικότερη οπισθοδρόμηση για το Διεθνές Ποινικό Δίκαιο. Σε μια συγκυρία που εκδηλώνονται κρούσματα συσσωρευμένης δυσπιστίας [223]προς την αποτελεσματικότητα και τα εργαλεία της Διεθνούς Ποινικής Δικαιοσύνης και με την γενικότερο άνοδο του σκεπτικισμού γύρω από τους στόχους και τις προσεγγίσεις των διεθνών ποινικών διώξεων οι επιφυλακτικότερες θεωρήσεις δείχνουν να κερδίζουν κάποιο έδαφος.

Από την άλλη μεριά, δεν πρέπει να λησμονείται ότι, όπως προαναφέρθηκε, δεν δύνανται να συνιστούν όλες οι παραβιάσεις των ΟΚΠ δικαιωμάτων διεθνή εγκλήματα , αλλά μόνο κάποιες που έχουν κάποια ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, οπότε δεν οδηγούμαστε με έναν αυτόματο τρόπο σε μια ριζική αλλαγή προσανατολισμού για το διεθνές ποινικό δίκαιο. Περισσότερο η επέκταση του Διεθνούς Ποινικού Δικαίου σε αυτό το πεδίο συμβολίζει τη μέριμνα του να φωτίσει με ένα συνολικό τρόπο τις πτυχές μιας «ανθρωπιστικής καταστροφής» εγείροντας παράλληλα πιο σύνθετα ερωτήματα σχετικά με τα αίτια της και αναλύοντας με τα εργαλεία του ποινικού δικαίου το κοινωνικοπολιτικό της φόντο εντοπίζοντας πολλά περισσότερα θύματα εγκληματικών συμπεριφορών από αυτά που έχουν υποστεί την «παραδοσιακή» σωματική βλάβη ή έχουν απολέσει τη ζωή τους.

Β. Από τη Νυρεμβέργη στην Καμπότζη : Όψεις της προσέγγισης από το ΔΠΔ.

[222] Μεταξύ άλλων **Rama Mani**, "Dilemmas" (2008) International Journal of Transitional Justice 3, p . 253-265, **Sigren Skogly** , Crimes against Humanity – Revisited : Is There a Role for Economic and Social Rights ? (2001) και **Drumble Mark** , Accountability for Property and Environmental War Crimes : Prosecution, Litigation and Development (ICTJ , November 2009)

[223] Η πρόσφατη αποχώρηση από το καταστατικό του ΔΠΔ χωρών της Αφρικανικής Ηπείρου , με προεξέχουσα την ενδεχομένως «δυτικότερη» εξ αυτών , Νότια Αφρική δίνει τον τόνο και το κλίμα που έχει διαμορφωθεί.

Μπορεί να εκκινήσαμε αυτό το κεφάλαιο με την αναφορά μας στη μάλλον λησμονημένη διεθνώς καταδίκη του Γκρέιζερ , αλλά η ποινική αντιμετώπιση της προσβολής των πολιτιστικών αγαθών κατά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο ξεκίνησε από το ακροατήριο του Διεθνούς Στρατιωτικού Δικαστηρίου που στήθηκε στη Νυρεμβέργη από τους Συμμάχους . Στο εδώλιο βρέθηκε ο Άλφρεντ Ρόζενμπεργκ[224] κατηγορούμενος και για το σύνολο των αδικημάτων που προέβλεπε το καταστατικό [225]. Η απόφαση[226] αναφέρει ότι ως ιθύνων πολιτικός νους πίσω από την επιχείρηση «Einsatzstab Rosenberg»[227] κρινόταν ένοχος για το έγκλημα πολέμου της λεηλασίας δημόσιου και ιδιωτικού πλούτου τόσο στο δυτικό μέτωπό όσο και στο ανατολικό στο οποίο ανέλαβε υπεύθυνες θέσεις αργότερα (όπου βέβαια θα παίξει και ενεργότατο ρόλο στον ενξανδραποδισμό και μεγάλων πληθυσμιακών ομάδων) . Τα περιουσιακά στοιχεία που κατασχέθηκαν και μεταφέρθηκαν στο Ράιχ από το οργανωμένο πλιάτσικο του Ρόζενμπεργκ περιελάμβαναν καλλιτεχνικές συλλογές ιδιωτών αλλά και μουσειακά εκθέματα , αλλά η κατηγορία αφορούσε γενικόλογα τη λεηλασία χωρίς κάποια διάκριση ή εξειδίκευση στα επιμέρους αντικείμενα.

Πενήντα χρόνια περίπου μετά , η διεθνής ποινική νομολογία θα «ξανααανακαλύψει» τις δίκες του Γκρέιζερ και του Ρόζενμπεργκ , με αφορμή τις βιαιοπραγίες του Γιουγκοσλαβικού εμφυλίου . Το άρθρο 3 παρ.δ του Καταστατικού του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου για την Πρώην Γιουγκοσλαβία (καθ' ύλη δικαιοδοσία) αναφέρει ότι στη δικαιοδοσία του εμπίπτουν μεταξύ των άλλων παραβιάσεων των νόμων και των εθίμων του πολέμου και πράξεις σχετικές με την « κατάσχεση , καταστροφή , ηθελημένη βλάβη σε οικοδομήματα αφιερωμένα στη θρησκεία , τους αγαθοεργούς σκοπούς , την εκπαίδευση , τις τέχνες και τα γράμματα , τα ιστορικά μνημεία και τα έργα τέχνης και επιστήμης»[228] . Η ορολογία που χρησιμοποιήθηκε στο

[224] **Jacquelin Nowlan** , Cultural Property and the Nuremberg War Crimes Trial , 6 Humanitaeres Voelkerrrecht 221 ,221 (1993) .

[225] Έγκλημα κατά της Ειρήνης, έγκλημα της συνωμοσίας , έγκλημα πολέμου και τα (νεοπαγή) εγκλήματα κατά της Ανθρωπότητας.

[226] Αναλυτικά το κείμενο της απόφασης στο **http://avalon.law.yale.edu/imt/judrosen.asp.**

[227] Το επιστημονικό και ερευνητικό Ινστιτούτο των Ναζί όπου συγκεντρώνονταν το σύνολο των κλεμμένων πολιτιστικών θησαυρών από όλες τις κατακτημένες περιοχές.

[228] Η μετάφραση ακολουθεί το κείμενο του νόμου 2655/1998 ο οποίος κύρωσε το ψήφισμα του Συμβουλίου Ασφαλείας με το οποίο συστήθηκε το Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο για την Πρώην Γιουγκοσλαβία. Η ελληνική εκδοχή έχει ως εξής : **Το διεθνές δικαστήριο είναι αρμόδιο να ασκεί**

καταστατικό φαίνεται και είναι επηρεασμένη από το άρ.27 της τέταρτης Σύμβασης της Χάγης (1907) για τους νόμους και τα έθιμα του πολέμου , για αυτό το λόγο οποιαδήποτε αναφορά σε πολιτιστικά αγαθά και πολιτιστική κληρονομιά απουσιάζει . Το γεγονός αυτό , όμως , δε θα εμποδίσει τις συνθέσεις του Δικαστηρίου να εντάξουν και αυτές τις πιο «σύγχρονες» έννοιες στην νομολογία τους αφού η αναφορά στη Σύμβαση της Χάγης 54' είναι αρκετά συχνή στις αποφάσεις .

Το καταστατικό του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου θα εντάξει τις βλάβες κατά των πολιτιστικών αγαθών στην ενότητα των εγκλημάτων πολέμου. [229] Και εδώ η διατύπωση δείχνει να αγνοεί τη Σύμβαση της Χάγης 54' για την προστασία των πολιτιστικών αγαθών ενώ εντύπωση προκαλεί το γεγονός ότι την ίδια περίπου χρονικά περίοδο (1998) με την υπογραφή του Καταστατικού της Ρώμης είχε ωριμάσει ο διάλογος για το Δεύτερο Πρόσθετο Πρωτόκολλο που θα υπογραφεί τελικά το 1999 και περιείχε τις αναβαθμισμένες προβλέψεις για τις ποινικές ευθύνες όσων παραβίαζαν τις υποχρεώσεις σεβασμού και προστασίας.

Πέραν από το Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο αλλά και το Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο για την Πρώην Γιουγκοσλαβία των οποίων τα νομολογιακά πορίσματα για την προσβολή των πολιτιστικών αγαθών θα εξετάσουμε αναλυτικότερα παρακάτω, αξίζει να επισημάνουμε και ένα αρκετά πρόσφατο και υβριδικό δικαστικό θεσμό, το Ειδικό Δικαστήριο για την Καμπότζη[230] του οποίου η δικαιοδοσία εκτείνεται χρονικά την περίοδο 1975-1979 και η μεριμνά για την απόδοση ποινικών ευθυνών για διεθνή εγκλήματα που διεπράχθησαν

ποινική δίωξη κατά προσώπων που παραβίασαν το δίκαιο ή τα έθιμα του πολέμου. Οι παραβιάσεις αυτές περιλαμβάνουν ενδεικτικά : (δ) την κατάσχεση , καταστροφή ή υπαίτια πρόκληση ζημιών σε οικοδομήματα που έχουν αφιερωθεί στη θρησκεία, στην αγαθοεργία, εκπαίδευση, τέχνες και επιστήμες , σε ιστορικά μνημεία , έργα τέχνης και επιστημών.

[229] Μάλιστα καθώς νομοτεχνικά το άρ. 8 του καταστατικού διακρίνει τα εγκλήματα πολέμου που λαμβάνουν χώρα σε συγκρούσεις διεθνούς χαρακτήρα και σε μη διεθνούς η αναφορά θα είναι διπλή αλλά ταυτόσημη **(Αρ. 8 παρ2 (β)** περίπτωση ix για τις συγκρούσεις διεθνούς χαρακτήρα **και Αρ.8 παρ. 2 (γ)** περίπτωση iv για τις μη διεθνείς συγκρούσεις.

[230] **Extraordinary Chambers in the Courts of Cambodia (ECCC**). Πρόκειται για Ειδικό Δικαστήριο το οποίο ιδρύθηκε το 2003 μετά από συμφωνία του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών με την κυβέρνηση της Καμπότζης , όχι δηλαδή με απόφαση του Συμβουλίου Ασφαλείας των ΗΕ , όπως τα δικαστήρια για την Πρώην Γιουγκοσλαβία και την Ρουάντα. Οι πρώτες δίκες ξεκίνησαν το 2011 αλλά ακόμα οι υποθέσεις που έχουν οδηγηθεί στο ακροατήριο είναι σχετικά λίγες, λόγω και της πολύ προχωρημένης ηλικίας της πλειοψηφίας των κατηγορουμένων.

υπό το καθεστώς των Ερυθρών Χμερ. Η καθ ‘ ύλη δικαιοδοσία του εν λόγω δικαιοδοτικού οργάνου εκτείνεται στις σοβαρές παραβιάσεις του εθνικού Ποινικού Κώδικα και τα διεθνή εγκλήματα κατά την επίμαχη περίοδο , αλλά μετά από τροποποίηση του καταστατικού του Δικαστηρίου [231] μπορούν πλέον να προσαχθούν ενώπιον του Δικαστηρίου και ύποπτοι για διάπραξη φθορών και καταστροφών σε πολιτιστικά αγαθά σε περίοδο ένοπλης σύρραξης σύμφωνα (και με ρητή αναφορά) με τη Σύμβαση της Χάγης 54΄.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι στο κατηγορητήριο μίας από τις πρώτες υποθέσεις (002 υπόθεση)[232], δίπλα στις πράξεις που στοιχειοθετούν εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας , βαριές παραβιάσεις των Συμβάσεων της Γενεύης του 1949 και γενοκτονία , συγκροτείται ένας ποινικός λόγος που υπάγει μια σειρά από ενέργειες (καταστροφή βουδιστικών ναών , μετατροπή τους σε διοικητικές υπηρεσίες , χοιροστάσια κλπ , απαγόρευση τέλεσης εθίμων στο λαό των Τσαμ) στην έννοια του «πολιτιστικού διωγμού» ως αυτοτελούς εγκλήματος , ξέχωρα από τη ρητή αναφορά στη Σύμβαση της Χάγης 54’ .

Είναι η πρώτη φορά που με σαφή τρόπο η βλάβη πολιτιστικών αγαθών έως τέτοια θα βρει μια θέση δίπλα στα παραδοσιακά διεθνή εγκλήματα και αυτό το γεγονός από μόνο του ενέχει νομική δυναμική.

[231] Agreement between the United Nations and the Royal Goverment of Cambodia Concerning the Prosecution under Cambodian Law of Crimes Commited during the Period of Democratic Kampuchea as amended at 27 October 2004.
[232] Indictment of Case 002 , par. 210,32,740,743,756 αλλά και 1317,1420 και 1421.
(www.eccc.gov.kh/sites/default/files/ documents/courtdoc/D427Eng.pdf)

Γ .Οι νομολογιακές διακυμάνσεις του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου της Πρώην Γιουγκοσλαβίας για την προσβολή πολιτιστικών αγαθών : Εγκλήματα πολέμου ή Εγκλήματα κατά της Ανθρωπότητας;

Η ένταση και η βιαιότητα του Γιουγκοσλαβικού εμφυλίου ήταν τέτοια που σε πλείονες περιπτώσεις τα εγκλήματα κατά της ζωής συνοδεύτηκαν από μια γενικευμένη περιφρόνηση για την πολιτισμική ολότητα των εμπλεκομένων[233] , οδηγώντας σε ενέργειες τόσο συμβολικής, όσο και πραγματικής απαξίωσης των πολιτιστικών δομών και μνημείων των αντιμαχόμενων κοινοτήτων. Ο ποινικός χαρακτήρας της προσβολής των πολιτιστικών αγαθών αποσαφηνίστηκε σε μεγάλο βαθμό κατά τις δίκες που διεξήχθησαν ενώπιον του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου για την Πρώην Γιουγκοσλαβία (ΔΠΔΠΓ). Μέσω της εξέτασης των διαφορετικών υποθέσεων θα επιχειρήσουμε να εξακριβώσουμε με ποιους τρόπους κάθε φορά το ΔΠΔΠΓ υπάγει στην αντικειμενική και υποκειμενική υπόσταση των διεθνών εγκλημάτων για τα οποία έχει δικαιοδοσία τις επίμαχες ενέργειες και αν μπορεί να εξαχθεί κάποιο συμπέρασμα για τη μεθοδολογία του.

Αρχικά το Δικαστήριο θα εξετάσει τη δικαιοδοσία του σε σχέση με τις παραβάσεις του αρ. 3 παρ. δ του καταστατικού και πιο συγκεκριμένα εάν η απαγόρευση καταστροφής και βλάβης πολιτιστικών αγαθών μπορεί να επισύρει την ποινική ευθύνη και δρώντων σε μη διεθνείς ένοπλες συρράξεις. Στην πολύκροτη υπόθεση **Tadic**[234] μεταξύ άλλων θα λυθεί θετικά και αυτό το ζήτημα. Πράγματι, το Δικαστήριο (το Εφετειακό Τμήμα) θα διαπιστώσει ότι *«η ανάδυση*

[233] Αναλυτικά για το εύρος και την έκταση των καταστροφών Final Report of the United Nations Commission of Experts Established Pursuant to Security Council Resoloution 780 (1992) , Annex V , "The Prijedor Report", αλλά και Council of Europe , Parliamentary Assembly , " The destruction by war of the cultural heritage in Croatia and Bosnia- Herzegovina Presented by the Committee of Culture and Education .

[234] ***Prosecutor v Tadic,*** *Desicion on the Defence Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction, Appeals Chamber, Decision of 2 October 1995 . par. 98*

διεθνών κανόνων που διέπουν τη διεξαγωγή εσωτερικών συγκρούσεων έχει επέλθει σε μεγάλο βαθμό με τη συμβολή του διεθνούς εθίμου, χάριν στο οποίο κάποιοι συμβατικοί κανόνες έχουν σταδιακά αποτελέσει και μέρος του εθιμικού δικαίου. Αυτό ισχύει , μεταξύ άλλων, και για τους κανόνες που αφορούν την προστασία πολιτικών αντικειμένων και ιδιαίτερα πολιτιστικών αγαθών όπως δηλαδή και το άρ. 19 της Σύμβασης της Χάγης 54' για την Προστασία της Πολιτιστικής Κληρονομιάς σε περίοδο ενόπλων συρράξεων» . Είναι μια θέση που θα παγιωθεί μέσα από την αναφορά της σε αρκετές μεταγενέστερες υποθέσεις και από τα πρωτοβάθμια τμήματα του Δικαστηρίου.[235]

Στην ουσία του περιεχομένου της παράβασης του αρ.3 παρ.δ του καταστατικού του Δικαστηρίου, η πρώτη υπόθεση που θα φτάσει στο ακροατήριο είναι αυτή του **Blaskic**[236]. Οι αντικειμενικές προϋποθέσεις που κατά το δικαστήριο πληρούνταν και οδήγησαν σε κατάφαση της ενοχής του

---

[235] ***Prosecutor v Kordic & Cerkez****, Case IT-95 -14/2 –T , Trial Chamber, Judgement of 26 Febr. 2001* ***Prosecutor v Brdanin,*** *Case IT-99-36-T, Trial Chamber II, Judgement of 1 September 2004* ***Prosecutor v Strugar****, Case IT-01-42-T, Trial ChamberII, Judgement of 31 January 2005*

[236] ***Prosecutor v Blaskic*** *, Case IT- 95-14-T, Trial Chamber, Judgement of 3 Mar. 2000.* Οι κατηγορίες αφορούσαν την καταστροφή θρησκευτικών και εκπαιδευτικών κτιρίων που άνηκαν σε Μουσουλμάνους της Βοσνίας Αυτή η υπόθεση που χρονικά προηγήθηκε είναι σημαντική γιατί πέρα από το γεγονός ότι το κατηγορητήριο περιλάμβανε κατηγορίες για εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας, είχαμε μια ενδιαφέρουσα ερμηνεία της αντικειμενικής υπόστασης του εγκλήματος του διωγμού , στην οποία περιλαμβάνονταν όχι μόνο επιθέσεις σε πρόσωπα αλλά και τις επιθέσεις σε ορισμένα αντικείμενα που φέρουν συμβολικούς δεσμούς με μια συγκεκριμένη κοινότητα (παρ.227) Πρέπει, δε , να επισημανθεί ότι στο καταστατικό κείμενο του ΔΠΔΠΓ δεν υπάρχει ορισμός του εγκλήματος του διωγμού (σε αντίθεση με το ΔΠΔ) επομένως σε μεγάλο βαθμό αυτός έχει διαπλαστεί νομολογιακά . Για την ιστορία , αποδείχθηκε κατά την ακροαματική διαδικασία ότι οι σερβικές δυνάμεις υπό τις διαταγές του Blaskic δεν είχαν κανένα στρατιωτικό σκοπό που να τις οδήγησε σε καταστροφή σημαντικών μουσουλμανικών τεμενών της περιοχής , όπως εκείνο του Ντοντζί Αχμιτσί, ενώ ο δόλος τους τεκμαιρόταν από την τοποθέτηση εκρηκτικών υλών στη βάση του κτιρίου , επομένως γινόταν ξεκάθαρος ο δόλος ισοπέδωσης του όχι για την απόκτηση κάποιου στρατιωτικού πλεονεκτήματος αλλά για να καταφερθεί πλήγμα στους Μουσουλμάνους της Βοσνίας (**η διάκριση που είναι απαραίτητη προϋπόθεση για το έγκλημα κατά της ανθρωπότητας του διωγμού)** .

κατηγορουμένου ήταν : α) η με πρόθεση πρόκληση βλάβης ή καταστροφή [237] ιδρυμάτων αφιερωμένων στην εκπαίδευση και την θρησκεία που κατά τη στιγμή της επίθεσης δεν χρησιμοποιούνταν για στρατιωτικούς σκοπούς και β) η μη γειτνίαση των παραπάνω κτιρίων με στρατιωτικούς στόχους. Το δεύτερο σκέλος της σκέψης αυτής θα γνωρίσει επικρίσεις λόγω της εύκολης δυνατότητας παράκαμψης του εμποδίου αυτού από τα εμπλεκόμενα μέρη στη σύρραξη και τελικά θα τροποποιηθεί νομολογιακά στις επόμενες υποθέσεις, έτσι ώστε να μην μπορεί να συναχθεί από κανένα ότι η απλή γειτνίαση με στρατιωτικούς στόχους μπορεί να οδηγήσει σε δικαιολογημένες καταστροφές πολιτιστικών θησαυρών. [238]

Στην υπόθεση **Strugar**[239] τα παραπάνω θα εξειδικευθούν περαιτέρω. Ο κατηγορούμενος Strugar (αξιωματικός του Γιουγκοσλαβικού Πολεμικού Ναυτικού που διέταξε βολές κατά την πολιορκία του Ντουμπρόβνικ, προκαλώντας εκτεταμένες ζημιές στο ιστορικό κέντρο της πόλης). Η εισαγγελία τον κατηγόρησε για **εγκλήματα πολέμου** κατά τις διατάξεις του αρ. 3 παρ.δ του Καταστατικού του ΔΠΔΠΓ . Το Πρωτοβάθμιο τμήμα θα κρίνει ότι η εγκληματική του συμπεριφορά , καταρχάς , δεν τελούσε σε εξάρτηση το διεθνή ή

---

[237] Εδώ μια διάκριση είναι χρήσιμη. Το Δικαστήριο φαίνεται να διαπλάθει νομολογιακά και μία διακεκριμένη μορφή του εγκλήματος της φθοράς πολιτιστικών αγαθών, που (στην περίπτωση που πληρούνται και οι υπόλοιπες προϋποθέσεις) από έγκλημα πολέμου , μπορούν να το αναβαθμίσουν σε στοιχείο της αντικειμενικής υπόστασης του εγκλήματος κατά της ανθρωπότητας του διωγμού . Έτσι στην **Prosecutor v Milutinovic, Sainovic, Ojdanic, Pavkovic, Lazarevic, Lukic, Case** IT-05-87-T, Judgement of 26 February 2009, το Δικαστήριο αποφαίνεται ότι πρέπει να έχει επέλθει εκτεταμένη και ανεπανόρθωτη ζημιά στο πολιτιστικό κτίριο υπό προστασία, και ο αντίκτυπος της καταστροφής του να είναι τέτοιος για την κοινότητα στην οποία το κτίριο αυτό ανήκει και επιτελεί την εξαιρετική του λειτουργία για να κριθεί ότι η ενέργεια εις βάρος του συνιστά στοιχείο που θεμελιώνει την αντικειμενική υπόσταση του εγκλήματος του διωγμού,

[238] **Prosecutor v Naletilic**, Case IT-98-34-T, Judgement of 31 March 2003 par. 604-605 αλλά και **Prosecutor v Strugar**, Case IT-01-42-T, Trial ChamberII, Judgement of 31 January 2005 par. 301. όπου το Δικαστήριο καταλήγει «ότι η ειδική προστασία που απονέμεται στα πολιτιστικά αγαθά δεν μπορεί να απλά να χαθεί από το γεγονός της γειτνίασης του με στρατιωτικές εγκαταστάσεις».

[239] **Prosecutor v Strugar**, Case IT-01-42-T, Trial ChamberII, Judgement of 31 January 2005

όχι χαρακτήρα της σύρραξης στη Γιουγκοσλαβία [240] Επίσης , θα αναλύσει λίγο περισσότερο τη φύση του εγκλήματος που διαπράττεται κατά παράβαση του αρ. 3 παρ. δ του Καταστατικού του ΔΠΔΠΓ διατυπώνοντας πως « γραμματικά ερμηνεύοντας το, το καταστατικό ποινικοποιεί μόνο εκείνες τις *ενέργειες που καταλήγουν σε ζημιά* ή καταστροφή της πολιτιστικής περιουσίας , επομένως απαραίτητο στοιχείο για την κατάφαση του εγκληματικής συμπεριφοράς είναι η πραγματική ζημιά ή καταστροφή του προστατευόμενου αγαθού ως αποτέλεσμα μιας ενέργειας που στρέφεται εναντίον του» [241]. Οι προϋπόθεσης θεμελίωσης του εγκλήματος «*σύμφωνα με την εξέλιξη του διεθνούς εθιμικού δικαίου*» του αρ.3 παρ. δ θα τεθούν ως εξής : α) πρόκληση ζημιάς ή καταστροφής σε αγαθά που αποτελούν την πολιτιστική ή πνευματική κληρονομιά των λαών , β) η βεβλαμμένη ή κατεστραμμένη πολιτιστική περιουσία δε χρησιμοποιούταν για στρατιωτικούς σκοπούς όταν λάμβαναν χώρα οι επιθετικές εναντίον του ενέργειες και γ) η επιθετική ενέργεια εις βάρος του αγαθού έλαβε χώρα με πρόθεση καταστροφής ή βλάβης του.[242]

---

240 Πρόκειται για μια θέση που επιβεβαιωθεί και από το Εφετειακό Τμήμα της **Hadžihasanović & Kubura (IT-01-47) .**

[241] Κάνοντας χρήση της εθνικής μας ποινικής θεωρητικής κατασκευής , μάλλον για το Δικαστήριο στο 3 παρ. δ του Καταστατικού θεμελιώνεται ένα **έγκλημα αποτελέσματος** και όχι διακινδύνευσης (μια επίθεση δηλαδή που έλαβε χώρα εναντίον του προστατευόμενου αγαθού και από τύχη δεν του προξένησε κάποια βλάβη , δεν καθιστά τον επιτιθέμενο επομένως ποινικά υπόλογο) . Το σημείο αυτό παρουσιάζει ενδιαφέρον καθώς πρόσφατα το Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο διαφοροποιήθηκε και θεώρησε ότι αρκεί η επίθεση ενάντια στο πολιτιστικό αγαθό για να γεννηθεί ποινική ευθύνη του δράστη (**International Criminal Court – Affaire Le Procureur contre Ahmad Al Faqi Al Mahdi, Jugement portant condamnation 27-09-2016, par. 16**) .Για την υπόθεση αυτή αναλυτικότερα παρακάτω.

[242] **Prosecutor v Strugar**, Case IT-01-42-T, Trial ChamberII, Judgement of 31 January 2005 par. 312. Εδώ πρέπει να παρατηρήσουμε το εξής : Σύμφωνα με τις αιτιολογίες της απόφασης , αλλά και τον συγκεκριμένο ορισμό για την αντικειμενική και υποκειμενική υπόσταση του εγκλήματος , η μόνη εξαίρεση στην απαγόρευση εχθρικών ενεργειών κατά των πολιτιστικών αγαθών (Blaskic, Kordic , Naletic και Brdjanin) είναι η χρήση τους για στρατιωτικούς σκοπούς , όποτε σε τυχόν βλάβη τους αίρεται το άδικο. Σύμφωνα , όμως με την ανάλυση που έχει προηγηθεί, όμως , αυτό δεν είναι απόλυτα ακριβές (βλέπε παραπάνω ***Ένα ειδικότερο ζήτημα : Το πλαίσιο άρσης της συμβατικής προστασίας των πολιτιστικών αγαθών – Η στρατιωτική αναγκαιότητα υπό το πρίσμα της Σύμβασης της Χάγης 54' και των Πρωτοκόλλων της.)*** Από την τελολογική ερμηνεία του συμβατικού κειμένου του Δεύτερου Πρωτοκόλλου της Σύμβασης της Χάγης 54'

Το μεγαλύτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει μια άλλη αποστροφή της απόφασης[243]. Το ιστορικό κέντρο της παλαιάς πόλης του Ντουμπρόβνικ (που υπέστη μεγάλες καταστροφές από βλήματα όλμων) είχε εισέλθει στην Λίστας Παγκόσμιας Κληρονομιάς[244] της ΟΥΝΕΣΚΟ από το 1979. Σχολιάζοντας τη σημασία της παλαιάς πόλης για τους κατοίκους του Ντουμπρόβνικ το Δικαστήριο θα μας πει *« πως τα πολιτιστικά αγαθά είναι εξ ορισμού θεμελιώδους σημασίας για την πολιτιστική κληρονομιά κάθε λαού … και γι' αυτό ….. παρόλο που το θύμα του αδικήματος μπορεί να κατανοηθεί ευρέως ως «λαός» , περισσότερο από ότι ένα συγκεκριμένο άτομο , οι πολύ σοβαρές συνέπειες του αδικήματος για το θύμα- λαός παραμένουν… (Έτσι) οι παραβιάσεις του αρ. 3 παρ. δ του Καταστατικού πρέπει να θεωρούνται σοβαρές παραβιάσεις του Διεθνούς Ανθρωπιστικού Δικαίου.»* Θεωρώ πως η νομολογιακή αναγνώριση του) αποτελεί ένα σημείο τομής με την μέχρι τότε θεώρηση της προστασίας πολιτιστικών αγαθών . Από ένα υποσύνολο και μια εξειδίκευση του καθήκοντος προστασίας της περιουσίας των ιδιωτών κατά τη διεξαγωγή συγκρούσεων περνάμε σε μια ποιοτικά υπέρτερη αποτύπωση της έννοιας «πολιτιστικό αγαθό» . Παραδόξως , αυτό θα συμβεί με αφετηρία τον προσδιορισμό του «θύματος» του συγκεκριμένου αδικήματος . Η απόδοση του ρόλου του θύματος σε ένα συλλογικό και όχι ατομικό υποκείμενο (λαός) αυτόματα παραχωρεί σε οποιοδήποτε μέλος του κοινωνικά και χωρικά εντοπισμένου συνόλου (της πόλης , της επαρχίας ή της χώρας ανάλογα με τη συμβολική σύνδεση του αγαθού) το δικαίωμα παράστασης μιας ιδιότυπης «πολιτικής αγωγής» στη διεθνή ποινική δίκη [245].

προκύπτει ότι είναι δυνατό να στοχοποιηθεί πολιτιστικό αγαθό από τη στιγμή που κατά την κρίση του επιτεθέμενου του παρέχει **απόλυτο στρατιωτικό πλεονέκτημα.** Βρισκόμαστε άραγε μπροστά σε μια σύγκρουση διεθνούς συμβάσεως και εθίμου;

[243] **Prosecutor v Strugar**, Case IT-01-42-T, Trial ChamberII, Judgement of 31 January 2005 par. 232

[244] Για τη Σύμβαση Παγκόσμιας Κληρονομιάς της ΟΥΝΕΣΚΟ αναλυτικότερα παραπάνω.

[245] Υπό αυτή την έννοια εύστοχα παρατηρεί ο **Lenzerini Federico** , " The role of International and Mixed Criminal Courts in the Enforcement of International Norms Concerning the Protection of Cultural Heritage", Enforcing International Culural Heritage Law, (σελ.53) πως κανένα μέλος της

Πάνω στα ίδια πραγματικά περιστατικά (βομβαρδισμό παλαιάς πόλης Ντουμπρόβνικ) αλλά με έναν διαφορετικό κατηγορούμενο (Υπόθεση **Jokic**[246]) , το Δικαστήριο θα προχωρήσει περισσότερο την επεξεργασία της νεοπαγούς έννοιας «πολιτιστική κληρονομιά» . Η συμπερίληψη της Παλαιάς Πόλης στο κατάλογο της Σύμβασης για την Προστασία της Παγκόσμιας Κληρονομιάς θα οδηγήσει τη σύνθεση του Δικαστηρίου στη νομολογιακή διάπλαση μιας «διακεκριμένης παραλλαγής» του διεθνούς εγκλήματος του αρ.3 παρ. δ . Λαμβάνοντας υπόψιν τον ειδικό χαρακτήρα που είχε λάβει ο τόπος από την ΟΥΝΕΣΚΟ , κρίθηκε ότι η επίθεση που έλαβε χώρα εναντίον του αντιπροσώπευε επιπλέον και « μια παραβίαση αξιών που προστατεύονται ειδικά από τη διεθνή κοινότητα» και έτσι η επίθεση αναβαθμίστηκε (πέραν από επίθεση στον τόπο και την ιστορία του) σε «επίθεση ενάντια στην πολιτιστική κληρονομιά της ανθρωπότητας » , ενώ προσέθεσε «ότι η προσβολή ενός τέτοιου αγαθού είναι μεγαλύτερης βαρύτητας από την ήδη πολύ σοβαρή παραβίαση που διαπράττεται με την προσβολή των αγαθών του αρ.3 παρ. δ.» .[247]

Πότε, όμως, περνάμε το κατώφλι του χαρακτηρισμού των παραβάσεων του του αρ. 3 παρ. δ από εγκλήματα πολέμου στο επόμενο σκαλί εγκληματικής βαρύτητας της Διεθνούς Ποινικής Δικαιοσύνης , στα Εγκλήματα Κατά της Ανθρωπότητας[248] (ΕΚΑ);

Εισαγωγικά, πρέπει να παρατηρήσουμε ότι για το ΔΠΔΠΓ τα πραγματικά περιστατικά και η ανάλυση της ποινικής συμπεριφοράς του κατηγορουμένου

κοινότητας δεν είναι ειδικά πληττόμενο από το αδίκημα ,αλλά ταυτοχρόνως είναι και όλα πληττόμενα. Επόμενη λογική συνεπαγωγή είναι πως το δικαίωμα συμμετοχής στην πολιτιστική ζωή γενικότερα υποστασιοποιείται μόνο και στο βαθμό που ασκείται με την συμμετοχή των υπόλοιπων μελών της κοινότητας και δε χωρεί ατομική ενάσκηση σε οποιαδήποτε δογματική κατασκευή του Δικαίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων.

[246] ***Prosecutor v Jokic,*** *Case IT-01-42/1-S, Trial Chamber I, Judgement of 18 March 2004.*

[247] Στοιχείο που ελήφθη υπόψιν και για την επιμέτρηση της ποινής που επιβλήθηκε στον Jokic.

[248] Τα κριτήρια που υιοθετεί το ΔΠΔΠΓ για το χαρακτηρισμό πράξεων ως ΕΚΑ είναι α) η πράξη να έχει χαρακτηρισθεί ως απάνθρωπη , β) η πράξη να στρέφεται κατά του άμαχου πληθυσμού και γ) η πράξη να λάβε χώρα κατά τη διάρκεια ένοπλης σύγκρουσης. (Αρ. 5 Καταστατικού ΔΠΔΠΓ) .

μπορεί να πληροί τις προϋποθέσεις για το χαρακτηρισμό μιας πράξης τόσο ως έγκλημα πολέμου όσο και ως ΕΚΑ . [249] Επομένως τα περισσότερα από τα κατηγορητήρια που συντάχθηκαν από τις διώκουσες αρχές του ΔΠΔΠΓ θα υπάγουν τα ίδια πραγματικά περιστατικά κάτω και από τις δύο μορφές εγκλημάτων , εναποκείμενες στην κρίση του Δικαστηρίου οι αποφάνσεις για το εάν στοιχειοθετούνται και τα δύο. Δεδομένου , και σε αντίθεση με το καταστατικό του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου, ότι στο καταστατικό χάρτη του ΔΠΔΠΓ δεν έχουμε μια αναλυτική παράθεση στο ποιες εγκληματικές συμπεριφορές συγκροτούν τα ΕΚΑ , το Δικαστήριο είχε την ευκαιρία (και την ελευθερία) μέσα από την νομολογία του για πρώτη φορά στα διεθνή ποινικά χρονικά να υπάγει την προσβολή των πολιτιστικών αγαθών , όταν αυτή τελείται σε ένα συγκεκριμένο πλαίσιο στο διεθνές έγκλημα του *διωγμού*[250]*.*

Ο ορισμός αυτού του εγκλήματος , αν και είχε απασχολήσει την ποινική δικαιοσύνη από την εποχή της Νυρεμβέργης , δεν είχε αποκρυσταλλωθεί μέχρι το ξέσπασμα του γιουγκοσλαβικού εμφυλίου[251] . Με την πρωτόδικη απόφανση [252]της Υπόθεσης Tadic θα μπουν τα νομολογιακά θεμέλια τα όποια μέχρι και σήμερα δε θα σταματήσουν να εμπλουτίζονται *: «... μια μορφή διάκρισης σε επίπεδο φυλής , θρησκείας ή πολιτικής άποψης που οδηγεί σε αποστέρηση*

[249] Το ζήτημα του χαρακτηρισμού και της μεταβολής επί τω χείρω της κατηγορίας κατά την ακροαματική διαδικασία εκφεύγει από τους σκοπούς της παρούσας . Πάντως στο Εφετειακό τμήμα της Tadic (**Judgement Tadic** IT-94-1-A , 15 July 1999) διαβάζουμε πως «*ότι τα εγκλήματα πολέμου , που επιπροσθέτως στη στόχευση αμάχων ως θυμάτων , παρουσιάζουν ειδικά χαρακτηριστικά , όπως το να αποτελούν μέρος μίας ευρείας ή συστηματικής πρακτικής , μπορούν κάλλιστα να τυποποιηθούν και ως εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας*» , ενώ στην **Kunarac et al** (IT -96-23 & 23/1. 22 February 2001) το Δικαστήριο θα αναγνωρίσει την ίδια συμπεριφορά (υποδούλωση) τόσο ως έγκλημα κατά το άρ. 3 του Καταστατικού όσο και έγκλημα κατά το αρ. 5 , δηλαδή ΕΚΑ.

[250] Σαν μία γενική αναφορά το συγκεκριμένο διεθνές έγκλημα παρουσιάζει αρκετή δυσκολία στον εντοπισμό του από τις διωκτικές αρχές των θεσμών του Διεθνούς Ποινικού Δικαίου, καθώς η φύσης τόσο της αντικειμενικής όσο και της υποκειμενικής του υπόστασης είναι αρκετά σύνθετη. Ο ορισμός διαφοροποιείται συχνά(ανάλογα με το διεθνές κείμενο στο οποίο το συναντάμε) αλλά κάποια βασικά του στοιχεία είναι η ηθελημένη στέρηση θεμελιωδών δικαιωμάτων μιας μερίδας του πληθυσμού σε τοπικά εντοπισμνένη περιοχή ως μέρος ενός ευρέως και συστηματικού σχεδίου . Το κρίσιμο στοιχείο είναι η πραγματοποίηση του εγκλήματος να γίνεται με πρόθεση διάκρισης μιας ομάδας με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά.

[251] ***Prosecutor v Kupreskic*** *(IT-95-16-T) , Trial Chamber, 14 January 2000,* όπου το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι ο διωγμός δεν έχει ποτέ εμπεριστατωμένα οριστεί σε καμία διεθνή συνθήκη , ενώ ούτε η εθνική και διεθνής νομολογία δεν παρέχουν μια αυθεντική και μοναδική ερμηνεία για το τι συνιστά διωγμό και αποφασίζει να εμμείνει στην αναλυτική ερμηνεία αυτού του αδικήματος.

[252] **Judgement Tadic** (IT-94-1-A) Trial Chamber , 7 May 1997 par.697 και 710 .

ατομικών θεμελιωδών δικαιωμάτων» . Το ποιες είναι και πως ακριβώς εκδηλώνονται αυτές οι υλικές αποτυπώσεις της *διάκρισης* θα αποτελέσει κάθε φορά αντικείμενο της εξειδικευμένης κρίσης του δικαστηρίου.

Στην υπόθεση **Blaskic**[253] , οι ενέργειες του κατηγορούμενου και της ομάδας του την περίοδο 1992-1994 περιελάμβαναν επιθέσεις σε πόλεις και χωριά που κατοικούνταν από Βόσνιους –μουσουλμάνους, κατά συρροή διάπραξη δολοφονιών και βαριών σωματικών βλαβών και καταστροφή και λεηλασία περιουσιακών στοιχείων του πληθυσμού της περιοχής. Εσκεμμένη καταστροφή, όπως είδαμε υπέστην και δύο τεμένη μεγάλης συμβολικής αξίας[254] για την πληθυσμιακή ομάδα που είχε στοχοποιηθεί . Το Δικαστήριο δέχτηκε ότι ακόμα και αυτές οι ενέργειες (δηλαδή η με πρόθεση κατεδάφιση συμβολικών μνημείων της κοινότητας) , εφόσον προκύπτει το στοιχείο της διάκρισης στοιχειοθετούν την αντικειμενική υπόσταση του εγκλήματος του διωγμού [255]. Το πόρισμα αυτό βασίστηκε και πάνω στην Έκθεση της Επιτροπής Διεθνούς Δικαίου των Ηνωμένων Εθνών για τα Διεθνή Εγκλήματα[256] που στις μορφές που μπορεί να λάβει ο διωγμός περιλαμβάνει και τη «*συστηματική καταστροφή μνημείων και κτιρίων αντιπροσωπευτικών ενός συγκεκριμένου κοινωνικού, θρησκευτικού , πολιτιστικού συνόλου».*

Μια εξειδίκευση των παραπάνω , θα μας δοθεί στην υπόθεση **Kordic & Cerkez.** Οι δύο Κροάτες κατηγορήθηκαν για το ΕΚΑ του διωγμού και το κατηγορητήριο στηριζόταν σε εκτεταμένες εκκαθαριστικές επιχειρήσεις μουσουλμανικών – βοσνιακών θυλάκων που περιελάμβαναν, εκτός από πράξεις σποραδικής βίας κατά προσώπων , την συστηματική καταστροφή κτιρίων θρησκευτικού χαρακτήρα που ανήκαν στην μουσουλμανική κοινότητα καθώς και σχολεία που συνδέονταν με αυτή . Το Δικαστήριο θα αποφανθεί πως « *η επιλογή των στόχων από τα στρατιωτικά και παραστρατιωτικά κροατικά σώματα καταδεικνύουν την απαραίτητη πρόθεση διάκρισης που συνίσταται στην επίθεση*

[253] Βλέπετε και υποσημείωση 267
[254] Από το Δικασήριο υπογραμμίστηκε η συμβολική διάσταση της πράξης , καθώς ένα από τα δύο τεμένη που καταστράφηκαν ολοσχερώς « *είχε μόλις αποπερατωθεί μετά από συλλογή χρημάτων από την κοινότητα των πιστών, οι οποίοι καμάρωναν για την ιδιαίτερη αρχιτεκτονική του» .* ***Prosecutor v Blaskic*** *, Case IT- 95-14-T, Trial Chamber, Judgement of 3 Mar. 2000 par. 422*
[255] ***Prosecutor v Blaskic*** *, Case IT- 95-14-T, Trial Chamber, Judgement of 3 Mar. 2000 par 419-420.*
[256] **Yearbook of International Law Commission** , UN DOC. NO A/CN4/SER.A/ 1991 V.1. par.294 .

κατά της θρησκευτικής ταυτότητας μιας ομάδας . Όταν συμβαίνει αυτό έχουμε μια πεντακάθαρη έκφραση της έννοιας του ΕΚΑ , καθώς όλη ανθρωπότητα πλήττεται από την καταστροφή μιας μοναδικής θρησκευτικής ταυτότητας και τα συναφή της πολιτιστικά αντικείμενα. Έτσι η εκ προθέσεως καταστροφή θρησκευτικών αντικειμένων που έχει λάβει χώρα με πρόθεση διάκρισης συνιστά για το Δικαστήριο μια πράξη που πληροί την αντικειμενική υπόσταση του Διωγμού.»[257] Το Πρωτοβάθμιο Τμήμα του Δικαστηρίου θα σημειώσει ακόμα κάτι σχετικά με φύση του αδικήματος . Ενάντια σε μια γενική θεώρηση των επιθέσεων ενάντια στα πολιτιστικά αγαθά ως απλά υποσύνολα της προστασίας της πολιτικής περιούσιας που παρέχει το Διεθνές Ανθρωπιστικό Δίκαιο (και η οποία από κάποια άλλα τμήματα του Δικαστηρίου έγινε δεκτή [258]), το Τμήμα της υπόθεσης αυτής , αν και αναγνωρίζει ότι υπάρχει μια ορισμένη αλληλοεπικάλυψη του αδικήματος με την παράνομη επίθεση σε πολιτικά αντικείμενα , θα εστιάσει στην πολύ μεγαλύτερη *ειδικότητα*[259] που ενυπάρχει στο αδίκημα αυτό. Και αυτή η ειδικότητα έγκειται στο γεγονός ότι αντικείμενο της καταστροφής και της βλάβης δεν είναι απλά κάποια θρησκευτικά κτίρια ή εκπαιδευτικά οικοδομήματα, αλλά *η πολιτιστική κληρονομιά ενός λαού* και αυτό προσδίδει μια άλλη ποιοτική βαρύτητα στην ενέργεια βλάβης , καθώς δε χτυπιέται μόνο η ύλη αλλά και οι πολιτιστικές συνυποδηλώσεις της . Έτσι αναφαίνεται η νομολογιακή ανάδυση μια lex specialis που αποσκοπεί στον κολασμό των πράξεων ενάντια στην πολιτιστική κληρονομιά[260] .

---

[257] ***Prosecutor v Kordic & Cerkez****, Case IT-95 -14/2 –T , Trial Chamber, Judgement of 26 Febr. 2001 par. 207*

[258] *Ενδεικτικά* ***Prosecutor v Milutinovic, Sainovic, Ojdanic, Pavkovic, Lazarevic,*** *Lukic, Case IT-05-87-T, Judgement of 26 February 2009 par. 204*

[259] ***Prosecutor v Kordic & Cerkez****, Case IT-95 -14/2 –T , Trial Chamber, Judgement of 26 Febr. 2001 par. 361.*

[260] Πάντως στο εφετειακό τμήμα της **Kordic & Cerkez** δε θα σχολιαστεί η πολιτιστική διάσταση των καταστροφών και η καταδίκη των κατηγορουμένων θα βασιστεί στην (ευρεία) κατηγορία της καταστροφής πολιτικής περιουσίας , η οποία μπορεί και αυτή να συνιστά εκδήλωση του ΕΚΑ του διωγμού στο βαθμό που πληρούνται και οι υπόλοιπες προϋποθέσεις . Στην **Blaskic** αυτές τέθησαν ως εξής : διάπραξη με πρόθεση διάκρισης και πλήρωση των γενικών προϋποθέσων για τα ΕΚΑ από το αρ.5 του Καταστατικού . Αν συντρέχουν τα παραπάνω τότε ακόμα και μια πράξη καταστροφής περιουσίας που δεν έχει από μόνη της σοβαρή επίδραση στο θύμα μπορεί να συνιστά το έγκλημα του διωγμού. **(Prosecutor v Blaskic , Cae IT-95-14-A, Appeals Chamber, Judgement of 29 July 2004 par, 144-149.)**

Τελευταίο και πιο πρόσφατο παράδειγμα καταδίκης για το ΕΚΑ του διωγμού και σε σχέση με επιθετικές ενέργειες ενάντια σε πολιτιστικά αγαθά είναι η υπόθεση **Prlic.** [261] Εδώ το κατηγορητήριο περιλάμβανε τη σύσταση Κοινής Εγκληματικής Οργάνωσης (Joint Criminal Entreprise) *«...που αποσκοπούσε στην πολιτική και στρατιωτική κατίσχυση σε όλους τους Βόσνιους Μουσουλμάνους που ζούσαν σε περιοχές της Βοσνίας – Ερζεγοβίνης» .* Στο πλαίσιο των παραπάνω οι κατηγορούμενοι προέβησαν σε καταστροφές πολιτιστικών μνημείων συμπεριλαμβανομένου και της γέφυρας του Στάρι Μοστ στο Μόσταρ, μνημείου εγγεγραμμένου στην Λίστα Παγκόσμιας Κληρονομιάς της ΟΥΝΕΣΚΟ. Το Δικαστήριο έκρινε ότι αυτό το γεγονός προσέδιδε στο συγκεκριμένο γεφύρι μια ιδιαίτερη πνευματική σημασία για τον τοπικό πληθυσμό , επομένως επρόκειτο για ενέργεια που αποσκοπούσε στην κατάπτωση του ηθικού των ντόπιων και στοιχειοθετούσε την αντικειμενική υπόσταση του διωγμού[262] .

Πριν εξάγουμε συμπεράσματα, θα κάνουμε μια αναφορά και στο σχολιασμό του Δικαστηρίου για τη φύση της σχέσης των προσβολών της πολιτιστικής κληρονομιάς των λαών με το ειδεχθέστερο των διεθνών εγκλημάτων , αυτό της ***γενοκτονίας***. Όπως είδαμε παραπάνω, η πληθώρα νοηματοδοτήσεων που φέρουν στο συμβολικό πεδίο , πέρα της απτής υλικής καταστροφής , οι προσβολές κατά των πολιτιστικών αγαθών «εξανάγκασαν» το Δικαστήριο να λάβει υπόψιν για τη διάπλαση της υποκειμενικής υπόστασης του εγκλήματος (*καταστροφή πολιτιστικής κληρονομιάς ως διάπραξη του ΕΚΑ του διωγμού*) την «πρόθεση διάκρισης» εις βάρος κάποιου ομαδοποιημένου συνόλου . Η κλιμάκωση αυτής της συλλογιστικής έθετε το ερώτημα για το εάν η καταστροφή πολιτιστικής κληρονομιάς θα μπορούσε να καταφάσκει ένα τρόπο διάπραξης του εγκλήματος της γενοκτονίας[263] και εάν ναι υπό ποιες συντρέχουσες προϋποθέσεις.

[261] **Prlic et al (IT-04-74), Trial Chamber, 29 May 2013.**
[262] Supra note 272 par. 1711
[263] Το έγκλημα της γενοκτονίας όπως περιέχεται στο καταστατικό του ΔΠΔΠΓ (αρ. 4 παρ.2) αναπαράγει αυτούσιο το κείμενο του αρ.2 της Συμβάσεως των Ηνωμένων Εθνών για την Πρόληψη και την Τιμωρία του Εγκλήματος της Γενοκτονίας (9 Δεκεμβρίου 1948).

Το 2001 , στο πλαίσιο της υπόθεσης Krstic[264], το Δικαστήριο θα τοποθετηθεί κατ' αρχάς αρνητικά. Θα σημειώσει πως «*το Διεθνές Εθιμικό Δίκαιο περιορίζει τον ορισμό του εγκλήματος της γενοκτονίας σε πράξεις που αποσκοπούν στην φυσική ή βιολογική εξόντωση του συνόλου ή του μέρους της ομάδας. Κατά συνέπεια η εκμηδένιση των πολιτιστικών ή κοινωνιολογικών χαρακτηριστικών των ανθρώπινων ομάδων που τους προσδίδουν την ξεχωριστή τους ταυτότητα δεν εμπίπτουν στον ορισμό του εγκλήματος της γενοκτονίας*» [265]. Πρόκειται , όσο και να μην καλύπτει ορισμένους υπέρμαχους της «πολιτιστικής γενοκτονίας» ,για μια δογματικά συνεπή θεώρηση. Ήδη , όταν το διεθνές έγκλημα της γενοκτονίας έβγαινε από τα νομικά «σπάργανα» , κατά τις προπαρασκευαστικές εργασίες της Σύμβασης του 1948 , το ζήτημα της συμπερίληψης του πολιτιστικού αφανισμού μιας κοινότητας ή ομάδας στην αντικειμενική υπόσταση του εγκλήματος της γενοκτονίας χωρίς να συνοδεύεται από τον αντίστοιχο φυσικό , τέθηκε σε ψηφοφορία και η αντίληψη αυτή δεν επικράτησε[266]. Το αυτό επιβεβαιώθηκε και από τις εργασίες της Επιτροπής Διεθνούς Δικαίου που ερμήνευσε στενά την έννοια της «καταστροφής» που εμπεριέχεται στο άρθρο 2 της Σύμβασης για τη Γενοκτονία του 1948 , ως φυσική ή βιολογική εξόντωση [267]. Τέλος , το Εφετειακό τμήμα της συζητούμενης υπόθεσης θα προχωρήσει σε μια ενδιαφέρουσα παραδοχή. Μπορεί η

---

[264] ***Prosecutor v Krstic****, Case IT-98-33-T, Trial Chamber, Judgement of 2 August 2001*

[265] Ο.π. παρ. 580

[266] Έξι μέλη ψήφισαν υπέρ, εικοσιπέντε κατά ενώ υπήρχαν και τέσσερις αποχές . Είναι αρκετά ενδιαφέρον ότι ένας από τους βασικούς εισηγητές και πρωτεργάτες του εγχειρήματος της Σύμβασης , ο Ράφαελ Λέμκιν βρέθηκε με το πλευρό των ηττημένων σε αυτή τη ψηφοφορία. Συγκεκριμένα ο Λέμκιν στο (κλασσικό) βιβλίο του «Υπό την κυριαρχία του Άξονα» , όπου περιγράφει τη μεθοδικότητα του σχεδίου εξανδραποδισμού που είχε θέσει σε εφαρμογή το Γ' Ράιχ απέναντι στους «υπάνθρωπους» , θα διαχωρίσει την έννοια της γενοκτονίας σε δύο στάδια . Το πρώτο είναι η «καταστροφή του εθνικού/πολιτιστικού πλαισίου της καταπιεζόμενης ομάδας» και το δεύτερο που ακολουθεί η φυσική εξόντωση της.

[267] Commentary on the International Law Commision Draft Code of Crimes against Peace and Security of Mankind, International Law Commission 48th Session 1996.

καταστροφή πολιτιστικών αγαθών (έστω ευρεία και συστηματική) καθ΄ αυτή να μη συνιστά γενοκτονία, αλλά μπορεί να αποτελέσει στοιχείο που να συνηγορήσει στην κατάφαση (μαζί με άλλα φυσικά) του πιο δυσεύρετου στοιχείου της υποκειμενικής υπόστασης (ενδεχομένως της δυσχερέστερα εντοπίσιμης νομολογιακά) του εγκλήματος της γενοκτονίας , δηλαδή της «πρόθεσης εξόντωσης» . [268] Πρόκειται για μια τοποθέτηση που θα υιοθετήσει και σχεδόν αυτούσια και ένα άλλο δικαιοδοτικό όργανο , ενδεχομένως εκείνο με την πιο βαρύνουσα νομολογιακή πειθώ , το Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης. [269]

ΕΠΙΛΕΓΟΜΕΝΑ

Με το έργο του ΔΠΔΠΓ μπήκαν σημαντικές παρακαταθήκες για την προστασία των πολιτιστικών αγαθών στις (διεθνείς ή όχι) ένοπλες συρράξεις . Η βασικότερη πρόοδος αποτελεί, ίσως, η νομολογιακή εμπέδωση από τα περισσότερα τμήματα του Δικαστηρίου της προσβολής των πολιτιστικών αγαθών όχι μόνο ως μια (από τις πολλές) παραβιάσεις των νόμων του πολέμου που μπορούν να συμβούν σε μια ένοπλη σύγκρουση . Αυτή η αντίληψη ήταν ήδη παγιωμένη σε όλο το μετά το 1907 (Συμβάσεις Χάγης) διάστημα και αντανακλούσε σε μεγάλο βαθμό τη συσχέτιση των προστατευόμενων πολιτιστικών αντικειμένων με τα συμφέροντα των κυρίαρχων κρατών τα οποία αξίωναν τη μη προσβολή τους. Το ΔΠΔΠΓ οδήγησε στο ξεπέρασμα των παραπάνω με δύο τρόπους.

Πρώτον, η ίδια η συμπερίληψη του αρ. 3 παρ. δ στο καταστατικό ενός ad hoc διεθνούς ποινικού δικαστηρίου που συστήθηκε για να επιληφθεί διεθνών εγκλημάτων που τελέσθηκαν κατά τη διάρκεια μιας ένοπλης σύγκρουσης τόσο με διεθνή όσο και με μη διεθνή χαρακτηριστικά (όπως ήταν ο Γιουγκοσλαβικός εμφύλιος) , σήμανε ότι οι υπεύθυνοι για τη σύσταση του (το Συμβούλιο

[268] **Prosecutor v Krstic , Case IT -98-33-A, Appeals Chamber, Judgement of 19 April 2004.** Στην μερικώς αποκλίνουσα γνώμη του ο Δικαστής Σαχαμπουντίν θα σημειώσει πως « *η καταστροφή των πολιτιστικών αγαθών μπορεί να βοηθήσει να στοιχειοθετηθεί, μεταξύ άλλων αποδεικτικών μέσων, στοιχείων και περιστάσεων η πρόθεση να εξολοθρευτεί μι ολόκληρη ομάδα . Στην περίπτωση της Σρεμπρένιτσα , η κατεδάφιση του βασικού τεμένους της περιοχής επιβεβαιώνει την πρόθεση εξολόθρευσης μέρος του Βοσνιακού μουσουλμανικού πληθυσμού.»*

[269] **International Court of Justice , Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia & Herzegovina v Serbia and Montenegro, Judgement of 26 Feb. 2007 par. 344**

Ασφαλείας του ΟΗΕ δηλαδή) ήθελαν να καταδείξουν ότι οι προσβολές των πολιτιστικών αγαθών ξεπερνούν δικαιοπολιτικά την μια απλή εκδοχή προστασίας κρατικών συμφερόντων , αλλά αντίθετα, εναρμονίζονται με τους στόχους της διεθνούς ποινικής δικαιοσύνης . Δεύτερον , η σταδιακή αλλά σταθερή παραδοχή της νομολογίας ότι προστατευτεό αγαθό του αρ.3 παρ. δ του καταστατικού είναι (και) η άϋλη νοηματοδότηση και αξία της πολιτιστικής κληρονομιάς από λαούς , ομάδες πληθυσμού , ακόμα και επιμέρους κοινότητες. Τότε, και όταν καταφάσκεται εκ μέρους του θύτη η πρόθεση διάκρισης εις βάρος κάποιας ομάδας , που εκδηλώνεται με καταστροφή και βλάβη των « πολιτιστικών ιερών και όσιων» της , βρισκόμαστε μπροστά σε ένα διεθνές έγκλημα που αφορά την ανθρωπότητα ως σύνολο και στο επόμενο σκαλί βαρύτητα , το έγκλημα κατά της ανθρωπότητας του διωγμού.

Καταληκτικά, η νομολογία του ΔΠΔΠΓ αποτελεί αποτέλεσμα της γονιμοποίησης των εξελίξεων στις επεξεργασίες για τη φύση των δικαιωμάτων στον πολιτισμό [270](ως πιο «πρόσφατα» δικαιώματα δεύτερης γενιάς) αλλά και της ενσωμάτωσης σε αυτές εννοιών ,όπως « κοινή πολιτιστική κληρονομιά» που υποδηλώνουν έναν ακόμα δικαιούχο αξίωσης προστασίας των πολιτιστικών αγαθών : τις επόμενες γενιές της ανθρωπότητας.

[270] Με ίσως χαρακτηριστικότερη το διπλό υποκείμενο των δικαιωμάτων αυτών (άτομο αλλά και συλλογικότητα) .

Δ. Καταστροφή πολιτιστικών θησαυρών στο Μάλι : Η προσέγγιση του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου. Θετικές όψεις και κριτικές παρατηρήσεις.

Let there be no mistake: the charges we have brought against Ahmad Al Faqi Al Mahdi involve most serious crimes; they are about the destruction of irreplaceable historic monuments, and they are about ***a callous assault on the dignity and identity of entire populations, and their religious and historical roots****. The inhabitants of Northern Mali, the main victims of these attacks, deserve to see justice done.*[271]

La temoin a declare a l' audience que la destruction de ces mausolees , auxquels la population de Tombouctou etait affectivement attachee , etait une activite de guerre ***visant a abattre la population dans son ame.*** [272]

Μετά το πέρας των εργασιών του ad hoc Δικαστηρίου για την Πρώην Γιουγκοσλαβία, που με την πλούσια νομολογία του όπως είδαμε παραπάνω έθεσε την ποινική καταστολή των εγκλημάτων σε βάρος της πολιτιστικής κληρονομιάς σε νέα βάση, η ακαδημαϊκή συζήτηση για τα εξελικτικά βήματα της Διεθνούς Ποινικής Δικαιοσύνης στον τομέα προστασίας των πολιτιστικών δικαιωμάτων φάνταζε ατελέσφορη ελλείψει δυνατότητας ανάλυσης καινούργιων νομολογιακών ευρημάτων.

[271] Απόσπασμα από δήλώση της εισαγγελέως του ΔΠΔ μετά τη μεταφορά του πρώτου υπόπτου που προέκυψε μετά από την έρευνα της εισαγγελίας και αφορούσε τα γεγονότα στο Μάλι, 26-09-2015, Γραφείο της Εισαγγελίας του ΔΠΔ.

[272] Cour Penale Internationale , La chambre de premiere instance VIII , Situation en Republique du Mali , ***AFFAIRE LE PROCUREUR c AHMAD AL FAQI AL MAHDI par. 80***

Λίγους μήνες, όμως , μετά τους βανδαλισμούς των μελών του «Ισλαμικού Κράτους» στην Παλμύρα της Συρίας , θα προσαχθεί στην έδρα του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου, ως ύποπτος ένας μουσουλμάνος φονταμενταλιστής που φερόταν να είχε εκδηλώσει εγκληματική συμπεριφορά σε μια άλλη ήπειρο, στην Αφρική, και συγκεκριμένα κατά την μη διεθνή σύγκρουση που ταλάνισε το Μάλι τη διετία 2012-2013. Η δίκη του Άλ Φακί Αλ Μαγκντί στο ΔΠΔ θα σηματοδοτήσει μια σειρά από προχωρήματα τόσο ουσιαστικά όσο και δικονομικά για το εξελικτικό εγχείρημα της διεθνούς ποινικής δικαιοσύνης.

Εκτός από μια σειρά από άλλες επιμέρους πρωτιές που σήμανε η υπόθεση αυτή[273] το σημείο που την καθιστά ξεχωριστή και ιδιαίτερη είναι πως η δίωξη από το Γραφείο της Εισαγγελίας περιλάμβανε ως μοναδικό φερόμενο αδίκημα το έγκλημα πολέμου της επίθεσης με πρόθεση κατά κτιρίων αφιερωμένων στην θρησκεία , στην ΄τέχνη και στα ιστορικά μνημεία.[274] Θα προσεγγίσουμε τη συγκεκριμένη υπόθεση σε όλο της το νομικό ξεδίπλωμα (από την εκκίνηση δηλαδή της έρευνας της εισαγγελίας και την απαγγελία του κατηγορητηρίου μέχρι την δημοσίευση της καταδικαστικής απόφασης από το Δικαστήριο) και θα εντοπίσουμε ορισμένα σημεία – κλειδιά της διαχείρισης της από τους δρώντες της Διεθνούς Ποινικής Δικαιοσύνης που ενεπλάκησαν.

Ι. Σύντομη επισκόπηση των πραγματικών περιστατικών

Το Μάλι βρέθηκε από τις αρχές του 2012 στη δίνη μιας αρκετά σοβαρής εσωτερικής ένοπλης σύρραξης και εσωτερικής πολιτικής κρίσης . Μια ένοπλη ομάδα Τουαρέγκ (Εθνικό Μέτωπο για την Απελευθέρωση του Αζαουάντ) ξεκίνησε μια εξέγερση στο βόρειο κομμάτι της χώρας εναντίον της κεντρικής κυβέρνησης και αποσκοπούσε στην απόσχιση του. Σύμμαχο στις εχθροπραξίες

[273] Πρόκειται για την πρώτη υπόθεση ενώπιον του ΔΠΔ με κατηγορούμενο από το Μάλι, η πρώτη που αφορούσε δράση θρησκευτικού φονταμενταλιστή , η πρώτη που ο κατηγορούμενος δήλωσε ένοχος ενώπιον του Δικαστηρίου για τις κατηγορίες που εκκρεμούν εις βάρος του . Πιο αναλυτικά στο **BOWDREN Andrea**, *Emerging Voices: A Case of Firsts for the International Criminal Court: Destruction of Cultural Heritage as a War Crime, Islamic Extremism and a Guilty Plea*, *opinioiuris.org/ 02-09-2016.*

[274] Άρθρο 8 παρ. 2 περ ε) ιν Καταστατικού Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου.

βρήκε μία ομάδα μουσουλμάνων φονταμενταλιστών , φίλα προσκείμενη στη γωνστή Αλ Κάιντα , με την ονομασία Άνσαρ Ντίν (Υπερασπιστές της Πίστης) .

Αν και η συμμαχία αυτή υπήρξε βραχύβια (τερματίστηκε τον Ιούνιο του 2012) για ένα διάστημα 12 μηνών περίπου ένα αρκετά μεγάλο μέρος του βόρειου Μάλι και οι πιο μεγάλες πόλεις του (Γκάο , Τιμπουκτού) βρέθηκαν υπό τον έλεγχο των ενόπλων αυτών ομάδων. Πολύ γρήγορα έγινε φανερό ότι η οργάνωση Άνσαρ Ντιν επιθυμούσε να επιβάλλει στις περιοχές που ήλεγχε τη θρησκευτική της ατζέντα και να «πειθαρχήσει» όσους κατοίκους διέθεταν μετριοπαθέστερες θρησκευτικές αντιλήψεις. Σε αυτό το πλαίσιο όρισε ως δικαιικό πλέγμα για τη ρύθμιση της καθημερινής ζωής τον ισλαμικό νόμο της Σαρία (με την αντίστοιχη στελέχωση των διοικητικών και δικαιοδοτικών οργάνων) και οργάνωσε μια πολιτοφυλακή ισλαμικής «ηθικής» αποτελούμενη από θεολογικά καταρτισμένους φονταμενταλιστές με καθήκον να επιβλέπουν την αυστηρή τήρηση του δόγματος τους στις περιοχές που ήλεγχαν.

Ο κατηγορούμενος ήταν επικεφαλής της λεγόμενης «αστυνομίας ηθών» στην πόλη του Τιμπουκτού . Η πόλη[275] αυτή ως ιστορικό κέντρο του Ισλάμ στην αφρικανική ήπειρο διέθετε μεταξύ άλλων και πολυάριθμα τζαμιά και μαυσωλεία ιστορικών προσωπικοτήτων και «αγίων» των οποίων η εγνωσμένη αρχιτεκτονική και ιστορική σημασία ανάγκασε την ΟΥΝΕΣΚΟ το 1989 να εντάξει το σύνολο της την πόλη στην Λίστα Παγκόσμιας Κληρονομιάς της Σύμβασης για την Παγκόσμια Κληρονομιά του 1972. Η πληθώρα θρησκευτικών μνημείων καθιστούσε την περιοχή πόλο έλξης χιλιάδων πιστών μουσουλμάνων ετησίως αλλά και κατοίκων του πολυπολιτισμικού Μάλι καθώς τα μνημεία της πόλης επείχαν θέση πολιτιστικών συμβόλων για όλη τη χώρα .

Η μεγάλη συμβολική βαρύτητα που φαίνεται πως είχαν τα μνημεία για τους επισκέπτες και τους πιστούς [276] προκάλεσε την κινητοποίηση της «θρησκευτικής αστυνομίας» η οποία προσπάθησε να αποκαθάρει από τα

[275] Το Τιμπουκτού αποτέλεσε το σημαντικότερο κέντρο της μεσαιωνικής υποσαχάριας Αφρικής και γνώρισε πολύ μεγάλη άνθηση κατά το 15^{ο} και 16^{ο} αιώνα. Πέρα από σημείο συνάντησης πολλών εμπορικών δρόμων και κόμβο για τις χώρες που διέσχιζε ο ποταμός Νίγηρας , το Τιμπουκτού αποτέλεσε και κέντρο των γραμμάτων της περιοχής καθώς λειτουργούσε Πανεπίστημιο το οποίο συγκέντρωνε φοιτητές από όλη την Αφρικανική ήπειρο αλλά και τον Αραβικό κόσμο, ενώ η βιβλιοθήκη του διέθετε από τις μεγαλύτερες συλλογές συγγραμμάτων της εποχής.

[276] Φαίνεται πως για ένα σημαντικό κομμάτι πιστών πολλά από τα ιερά και σημεία ταφής των μουσουλμάνων «αγίων» είχαν μια μεταφυσική σημασία και μαγικές ιδιότητες (προφανώς αποτέλεσμα ενός ιδιότυπου θρησκευτικού συγκρητισμού με άλλες ανιμιστικές παραδόσεις της Δυτικής Αφρικής).

ειδωλολατρικά ,και εν γένει ασύμβατα προς την σκληροπυρηνική ερμηνεία του δόγματος , χαρακτηριστικά τις πρακτικές των προσκυνητών και των κατοίκων του Τιμπουκτού. Όταν είδε ότι η κατήχηση δεν είχε ουσιαστικό αποτέλεσμα , επιστρατεύτηκαν διαφορετικά μέσα. Με απόφαση της ηγεσίας του Ανσαρ Ντιν ,και παρά τις αρχικές του επιφυλάξεις , ο κατηγορούμενος οργάνωσε , διεύθυνε και – σε μερικές περιπτώσεις- συμμετείχε αυτοπροσώπως σε επίθεση ενάντια στα ιστορικά μαυσωλεία και ναούς της πόλης αποσκοπώντας μέσω της καταστροφής τους . Αποτέλεσμα ήταν η πρόκληση διακεκριμένων φθορών και σε μερικές περιπτώσει εξ ' ολοκλήρου καταστροφή 10 μαυσωλείων και τζαμί μέσα σε διάστημα 60 ημερών (Μάιος – Ιούλιος 2015) [277]. Να σημειωθεί ότι 9 από τα 10 μνημεία ήταν εγγεγραμμένα στον κατάλογο παγκόσμιας κληρονομιάς της ΟΥΝΕΣΚΟ .[278]

ΙΙ. Η ΠΟΡΕΙΑ ΤΗΣ ΥΠΟΘΕΣΗΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΙΣΑΓΓΕΛΙΑ ΣΤΑ ΑΚΡΟΑΤΗΡΙΑ ΤΟΥ ΔΠΔ.

Σύμφωνα με την αναφορά του Γραφείου της Εισαγγελίας του ΔΠΔ[279], το Υπουργείο Δικαιοσύνης του Μάλι[280] ζήτησε ήδη από τον Ιούλιο του 2012 να εκκινήσει η Εισαγγελία τη διερεύνηση σχετικά με τα γεγονότα που λάμβαναν χώρα την περίοδο αυτή στο βόρειο τμήμα της χώρας και αφορούσαν μεγάλης κλίμακας παραβιάσεις του δικαίου ανθρωπίνων δικαιωμάτων και ανθρωπιστικού δικαίου όπως περιλαμβάνονταν στο αρ. 7 (Εγκλήματα Κατά της Ανθρωπότητας) και 8 (Εγκλήματα Πολέμου) του καταστατικού του

[277] Με μια πρώτη ανάγνωση η συνοπτική αντιπαραβολή των παραπάνω πραγματικών περιστατικών , διατηρεί αρκετά κοινά σημεία επαφής με τους πρόσφατους βανδαλισμούς που διεπράχθησαν από τις δυνάμεις του «Ισλαμικού Κράτους» στο πλαίσιο του Συριακού εμφυλίου. Πράγματι , στο πλαίσιο μιας μη διεθνούς ένοπλής σύρραξης ένας μη κρατικός ένοπλος δρων που λαμβάνει μέρος στη διαμάχη προβαίνει σε επιθέσεις και βανδαλισμούς ιστορικών και θρησκευτικών μνημείων της περιοχής στην οποία φαίνεται να ασκεί έλεγχο. Επομένως , ο ποινικός χαρακτηρισμός των ενεργειών αυτών έχει μια αυξημένη βαρύτητα καθώς βρισκόμαστε στη φάση διαμόρφωσης νομολογιακού προηγούμενου.

[278] Η παράθεση των πραγματικών περιστατικών ακολουθεί την διαπίστωση τους από το Πρωτοβάθμιο Τμήμα του ΔΠΔ και όπως προέκυψαν από την ακροαματική διαδικασία και περιέχονται στο κείμενο της καταδικαστικής απόφασης για τον Αλ Φακί Αλ Μαγκντί.

[279] OTP Report, Situation in Mali, 16 January 2013.

[280] Το Μάλι επικύρωσε το καταστατικό της Ρώμης για το ΔΠΔ ήδη από τον Αύγουστο του 2000. Το άρθρο 14 δίνει τη δυνατότητα σε κράτος-μέλος να παραπέμψει προς έρευνα μια κατάσταση που λαμβάνει χώρα στην επικράτεια του (self-reference) , τη χρήση αυτής της δυνατότητας έκανε το Μάλι.

Δικαστηρίου. Παρ' όλο που η παραπομπή έγινε από κράτος-μέλος του Καταστατικού και όχι με αυτεπάγγελτη δίωξη από την Εισαγγελία , ακολούθησε η εξέταση των τριών κριτηρίων που τίθενται από το άρθρο 53.1 του Καταστατικού [281] για να εκκινήσει η ανακριτική διαδικασία .

Στην αναφορά του Γραφείου της Εισαγγελίας για την Κατάσταση στο Μάλι (Ιανουάριος 2013) τονίστηκε πως η ως εκείνο το σημείο πορεία της ανάκρισης δεν είχε ευρήματα και ενδείξεις που θα μπορούσαν να στοιχειοθετήσουν κατηγορίες για εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας (αρ. 7 Καταστατικού). [282]

Εν τέλει , στις 18 Σεπτεμβρίου του 2015 εκδόθηκε από την εισαγγελία ένταλμα σύλληψης για τον κατηγορούμενο που αφορούσε μόνο το έγκλημα πολέμου της καταστροφής πολιτιστικών μνημείων. Ο Αλ Φακί συνελήφθη και μετήχθη στην έδρα του Δικαστηρίου , όπου στις 24 Μαρτίου 2016 στο πλαίσιο ακρόασης του προδικαστικού τμήματος επιβεβαιώθηκαν οι εις βάρος του κατηγορίες και με απόφαση του ίδιου τμήματος ο κατηγορούμενος παραπέμθηκε στο ακροατήριο στο τέλος Αυγούστου. Ενώπιον του Δικαστηρίου ο κατηγορούμενος δήλωσε ένοχος για τις αποδιδόμένες κατηγορίες με αποτέλεσμα η δίκη να περατωθεί ταχύτατα και η απόφαση που τον καταδίκαζε σε ποινή φυλάκισης 9 ετών να δημοσιευθεί ένα μήνα αργότερα.

Αυτό που μπορεί να σημειωθεί σε σχέση τη δικονομική διαχείριση της υπόθεσης από πλευράς της, είναι ότι η Εισαγγελία δεν επέλεξε σε καμία από τις ακροάσεις στα προδικαστικά τμήματα του Δικαστηρίου να επεκτείνει το κατηγορητήριο επιχειρώντας να αποδώσει στις εγκληματικές συμπεριφορές που αποδίδονταν στο Αλ Φακί Αλ Μαγκντί τον διακεκριμένο χαρακτηρισμό των Εγκλημάτων Κατά της Ανθρωπότητας. Ήδη, όπως, έχουμε σημειώσει παραπάνω στις παρατηρήσεις μας για τη νομολογία του ΔΠΔΠΓ μια εγκληματική συμπεριφορά, σε περίπτωση που από την ανάκριση προκύψει η ύπαρξη των απαραίτητων συντρεχουσών περιστάσεων, μπορεί να επιδέχεται

[281] *Προκειμένου να λάβει την απόφαση του (ο Εισαγγελέας) εξετάζει αν : α) από τις πληροφορίες που έχει στη διάθεση του προκύπτουν σοβαρές ενδείξεις ότι έχει τελεσθεί ή τελείται έγκλημα που εμπίπτει στη δικαιοδοσία του Δικαστηρίου β) η υπόθεση είναι ή θα μπορούσε να είναι παραδεκτή κατά το άρθρο 17 και γ) λαμβάνοντας υπ'οψιν τη βαρύτητα του εγκλήματος και τα συμφέροντα των θυμάτων , υπάρχουν ,εντούτοις λόγοι , να πιστεύεται ότι η ανάκριση δεν υπηρετεί τα συμφέροντα της δικαιοσύνης . (αρ.53 παρ.1)*

[282] Αυτό φυσικά δεν απέκλειε την ανεύρεση τους στη συνέχεια και σε κάθε περίπτωση πριν την επιβεβαίωση των κατηγοριών από το Προδικαστικό τμήμα του Δικαστηρίου.

διπλό ποινικό χαρακτηρισμό από το δικαστήριο. Πρόκειται για ένα ζήτημα που δεν έχει αμφισβητηθεί ούτε από το ΔΠΔ στο σύντομο του νομολογιακό βίο.[283]

Το ερώτημα εν προκειμένω είναι αν η διώκουσα αρχή μπορεί να προβαίνει σε σωρευτική άσκηση κατηγοριών για τα ίδια πραγματικά περιστατικά , όπως προκύπτουν από την ανακριτική διαδικασία.[284] Εδώ η απάντηση δεν είναι τόσο διάφανη. Πράγματι από το καταστατικό [285] φαίνεται ότι ο εισαγγελέας προς απόδειξη της αλήθειας δύναται να «***επεκτείνει*** την ανάκριση σε όλα τα πραγματικά περιστατικά και τα αποδεικτικά στοιχεία που είναι χρήσιμα για την εκτίμηση του αν υπάρχει ποινική ευθύνη ..» . Η γραμματική διατύπωση δίνει ένα σοβαρό ερμηνευτικό έρεισμα στη θεωρία να δεχτεί τη δυνατότητα σωρευτικής δίωξης. Οι θιασώτες αυτής της γνώμης , ορθά επισημαίνουν πως ο ρόλος του εισαγγελέα στη διεθνή ποινική δίκη είναι ταυτόχρονα και εκείνος του διαδίκου αλλά και του αντικειμενικού και αμερόληπτου οργάνου που αναζητά την ουσιαστική αλήθεια σχετικά με τα πράγματα, επιχειρώντας ένα συμβιβασμό ανάμεσα στην παραδοσιακή αγγλοσαξονική και ευρωπαϊκή θεωρία για το χαρακτήρα της διώκουσας αρχής. [286] Παρόλα αυτά η νομολογία εμφανίζεται επιφυλακτικότερη , επισημαίνοντας πως ελλείψει ρητής αναφοράς για το επιτρεπτό των σωρευτικών κατηγοριών για τις ίδιες εγκληματικές συμπεριφορές δεν δίνεται αυτή η δικονομική δυνατότητα από το καταστατικό της Ρώμης [287]. Σε κάθε περίπτωση η επιλογή της Εισαγγελίας στη συγκεκριμένη περίπτωση να οριοθετήσει χρονικά την ανακριτική έρευνας για τα γεγονότα που έλαβαν χώρα στο Μάλι στο διάστημα Ιανουάριος – Δεκέμβριος 2012, δημιούργησε ένα αντικειμενικό πρόσκομμα στη στοιχειοθέτηση κατηγοριών για

[283] Έτσι στην υπόθεση « Katanga and Ngudjolo» **(ICC-01/04-01/07-717 Pre Trial Chamber I, 30 September 2008)** το πρώτο προδικαστικό τμήμα του ΔΠΔ αναλύοντας τις κατηγορίες της εισαγγελίας επιβεβαίωσε πως τα περιεχόμενα στο κατηγορητήριο εγκλήματα πολέμου αν διαπράχθηκαν ενός ευρύτερου και διαδεδομένου σχεδίου εναντίον αμάχου πληθυσμού συνιστούν επίσης και εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας.

[284] Κριτικά και ο Sebastian Green Martinez **στο,** *" Destruction of Cultural Heritage in Northen Mali – A Crime against Humanity?" ,* Journal of International Criminal Justice 13 (2015) p.1086-1089.

[285] Αρ. 54 περ.1 α

[286] Το καταστατικό του ΔΠΔ είναι άλλωστε διάστικτο από τέτοιες απόπειρες συμβιβασμού. Περισσότερα στο **A. Cassese, "**The Statute of the International Criminal Court: Some preliminary Reflections" EJIL (1999) **, αλλά και War Crimes Research Office,** The Practice of Cumulative Charging at the International Criminal Court, May 2010 .

[287] ICC Pre- Trial Chamber II " Bemba Gombo " case.

εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας, δεδομένου ότι οι τελευταίες απαιτούν μια πολύ πιο απαιτητική και εις βάθος χρόνου συλλογή αποδεικτικού υλικού.[288]

Σε κάθε περίπτωση η δικονομική αυτή επιλογή της διωκτικής αρχής μπορεί να αποδοθεί εν προκειμένω περισσότερο σε λόγους χάραξης της γενικότερης δικαιοπολιτικής[289] κατεύθυνσης του Δικαστηρίου του παρά σε αυστηρά τεχνικά κριτήρια. Η πρόθεση του κατηγορουμένου να δηλώσει ένοχος για την κατηγορία της διάπραξης εγκλήματος πολέμου (η οποία δεν αποκλείεται να ύπαρξε και αντικείμενο κάποιας ανεπίσημης ποινικής συνδιαλλαγής μεταξύ εισαγγελίας και συνηγόρου του κατηγορουμένου) έδωσε την δυνατότητα στην Εισαγγελία να «διαφημίσει» την ατζέντα της για τους σύγχρονους ορίζοντες της διεθνούς ποινικής δικαιοσύνης. Έτσι , η δίκη του Αλ Φακί Αλ Μαγκντί έγινε η ευκαιρία για να αποτινάξει το Δικαστήριο τη φήμη του «δυσλειτουργικού και αναποτελεσματικού» , με μια γρήγορη και καθαρή καταδίκη για ένα ζήτημα που επανέρχεται έντονα στο διεθνές προσκήνιο , τη φονταμενταλιστική βία που στοχεύει στα πολιτιστικά αγαθά.

Η ΑΠΟΦΑΣΗ

Το Δικαστήριο ξεκίνησε παρατηρώντας αρχικά πως δεν συνέτρεχε λόγος να δοθεί διαφορετικός νομικός χαρακτηρισμός στις πράξεις του κατηγορουμένου από αυτόν που δόθηκε από την εισαγγελία και έγινε αποδεκτός κατά την προδικασία από τον κατηγορούμενο, αυτόν δηλαδή του αρ. 8 παρ.2 ε. ιν . Έτσι η εξέταση απόδοσης στις πράξεις του κατηγορουμένου του εγγκλήματος πολέμου *της «καταστροφής ή κατάσχεσης της εχθρικής περιουσίας*

[288] Λόγω της πολυπλοκότερης κατασκευής της αντικειμενικής και υποκειμενικής υπόστασης της διεθνούς αυτού εγκλήματος.

[289] Η δικαιοσύνη και δη η διεθνής ποινική δεν είναι μια αφηρημένη ιδέα η οποία υπερβαίνει κοινωνικώς καθορισμένα πλαίσια , αλλά αντιθέτως διαπερνάται από αντιθέσεις και ιεραρχήσεις τόσο για τη οριζόμενη στοχοθεσία όσο και για τα μέσα επίτευξης αυτής της στοχοθεσίας. Αναλυτικότερα στο **DE HOON , Marieke**, *The ICC's Al Mahdi case is (also) a political trial, and that's fine!, ejiltalk.org/* ***31-08-2016****. Ως νεοπαγής θεσμός , όπως το ΔΠΔ , συχνά ελέγχεται από παντού για λόγους που αφορούν τόσο την σκοπιμότητα των επιλογών δίωξης σε υποθέσεις που άπτονται της αρμοδιότητας του(καθώς οι πόροι , το ανθρώπινο δυναμικό που έχει στη διάθεση του είναι σχετικά περιορισμένοι) όσο και ως προς την αποτελεσματικότητα που μπορεί να έχει (καθώς ορισμένες δίκες έχουν διάρκεια που ξεπερνά την δεκαετία εξαιτίας τόσο της σύνθετης φύσης των εγκλημάτων όσο και της δυσκολίας στην παρουσίαση του αποδεικτικού υλικού στη διαδικασία του ακροατηρίου).*

εκτός αν η καταστροφή ή η κατάσχεση καθίστανται απαραίτητες από τις ανάγκες του πολέμου»[290] παρήλκε.

Αμέσως μετά παρουσιάζονται τα στοιχεία που πληρώνουν το πραγματικό της αντικειμενικής και υποκειμενικής υπόστασης του εγκλήματος[291] που συμπεριλαμβάνεται στο κατηγορητήριο. Αυτά είναι :

1) Πράξη του δράστη που υποδηλώνει την εκκίνηση επιθετικής ενέργειας.

2) Στόχος της επίθεσης να είναι ένα ή περισσότερα κτίρια αφιερωμένα στη θρησκεία, στην εκπαίδευση, στην τέχνη , στην επιστήμη ή σε αγαθοεργούς σκοπούς , τα ιστορικά μνημεία , τα νοσοκομεία ή μέρη που ασθενείς ή τραυματίες συγκεντρώνονται και δεν αποτελούν στρατιωτικούς στόχους.

3) Ο δράσης ηθελημένα και με πρόθεση να έχει ως στόχους της επίθεσης του τα παραπάνω κτίρια που δεν αποτελούν στρατιωτικό στόχο.

4) Η εκδήλωση της συμπεριφοράς του δράστη να λαμβάνει χώρα στο πλαίσιο μιας ένοπλης σύρραξης μη διεθνούς χαρακτήρα.

5) Ο δράστης να είχε γνώση των περιστάσεων που θεμελιώνουν την ύπαρξη μιας ένοπλης σύρραξης.[292]

Στη συνέχεια και μετά από μια σύντομη ιστορική αναδρομή στις νομικές ρίζες της προστασίας των πολιτιστικών αγαθών στις ένοπλες συρράξεις το Δικαστήριο προβαίνει σε δύο ενδιαφέρουσες διαπιστώσεις. Κατ' αρχάς ο χρόνος εκδήλωσης των επιθετικών ενεργειών εις βάρος των προστατευτέων αγαθών είναι αδιάφορος για την ποινική αντιμετώπιση της ενέργειας. Κατά το Δικαστήριο το γεγονός ότι το Καταστατικό του ΔΠΔ (το οποίο και ερμηνεύει) δεν διακρίνει μεταξύ επιθέσεων κατά των πολιτιστικών αγαθών που έλαβαν χώρα στο πλαίσιο των εχθροπραξιών και εκείνων που συνέβησαν μετά τη θέση των πολιτιστικών αγαθών στον έλεγχο κάποιας ένοπλης ομάδας «δένει» τα χέρια του Δικαστή ως προς την δυνατότητα διαφορετικής ποινικής αξιολόγησης αυτών των συμπεριφορών . **Σε αυτό το σημείο θα επανέλθουμε.**

Το δεύτερο σημείο που τονίζεται είναι πως το Δικαστήριο δεν μπορεί να αντλήσει νομολογιακά ευρήματα από την έως τώρα διαδρομή του , καθώς όλες οι υποθέσεις μέχρι την παρούσα αφορούσαν εγκλήματα κατά άμαχων προσώπων όπου το νομικό καθεστώς είναι αρκετά διαφορετικό και πολύ πιο

[290] Αρ.8παρ.2 ε xii Καταστατικού ΔΠΔ.
[291] Elements of Crime ,article 8-2-e-iv.
[292] Παρ. 13 της απόφασης

σύνθετο και με αρκετές διαφοροποιήσεις. Αντίθετα, τώρα το Δικαστήριο καλείται να κρίνει εφαρμοστέα ή μη, μόνο μία συγκεκριμένη διάταξη η οποία παρουσιάζει εξειδίκευση. Ως εκ τούτου, τα νομολογιακά ευρήματα του ΔΠΔΠΓ δεν μπορούν να αξιοποιηθούν γιατί η διατύπωση των άρθρων που περιγράφουν τις παραβιάσεις[293] είναι διαφορετική . Στο μεν πρώτο το καταστατικό τιμωρεί την «καταστροφή» ή την «ηθελημένη ζημιά» των πολιτιστικών αγαθών (επομένως ένα ορισμένο αποτέλεσμα που επέρχεται) ενώ το δεύτερο απλά και μόνο τις «επιθέσεις» εναντίον τους .

Στη συνέχει το Δικαστήριο θα προβεί σε ορισμένα σχόλια για τη διαδικασία αποδοχής της ενοχής του αρ. 65 του Καταστατικού, καθώς ήταν η πρώτη φορά που κλήθηκε να εφαρμοστεί η εν λόγω διάταξη και αποτέλεσε όπως έχουμε ήδη πει μία από τις πρωτοτυπίες της εν λόγω δίκης. Στην απόφαση γίνεται εκτεταμένη αναφορά [294] της προπαρασκευαστικής εργασίας για την αποτύπωση αυτής της δικονομικής δυνατότητας ώστε να διαφανεί η αρκετά ιδιάζουσα δικονομική της φύσης στο καταστατικό του ΔΠΔ.[295] Το Δικαστήριο πάντως καταλήγει ότι από πολλές πλευρές (ταχύτητα διεκπεραίωσης των υποθέσεων , εξοικονόμηση οικονομικών πόρων για άλλες υποθέσεις και απαλλαγή των μαρτύρων και των θυμάτων από την «αναβίωση» δυσάρεστων περιστατικών) είναι προτιμότερη .

Θα ακολουθήσει η παράθεση των πραγματικών περιστατικών [296], όπως αυτά αποδείχτηκαν από το υλικό που προσκομίστηκε από την Εισαγγελία ώστε να βεβαιωθεί ότι η παραδοχή ενοχής του κατηγορουμένου είναι αληθής και έγκυρη και οι Διαπιστώσεις του Δικαστηρίου που προκύπτουν από αυτά.

Αρχικά και σε σχέση με τις αντικειμενικές περιστάσεις που συνέτρεχαν , το Δικαστήριο θα κρίνει πως αποδείχτηκε ότι στόχος της επίθεσης ήταν τα μνημεία της πόλης που στην πλειοψηφία τους συγκαταλέγονταν στην Λίστα πολιτιστικής κληρονομιάς της ΟΥΝΕΣΚΟ . Κρίθηκε δε, ότι προηγούμενες δηλώσεις απαξίας του κατηγορουμένου για τα μνημεία εμπεριείχαν και μένος

[293] Δηλαδή του αρ. 3 παρ. δ του Καταστατικού του ΔΠΔΠΓ και του αρ.8-2-e-iv του καταστατικού του ΔΠΔ.
[294] Παράγραφοι 21-28
[295] Συγκεντρώνει στοιχεία που συναντάμε στην ποινική συνδιαλλαγή (plea bargain) του Αγγλοσαξονικού Δικαίου αλλά και το σύστημα αναζήτησης της ουσιαστικής αλήθειας του Ηπειρωτικού . Πάντως η παρ. 65 . 5 γέρνει σαφώς υπέρ του τελευταίου καθώς ορίζει το Δικαστήριο δεν δεσμεύεται από οποιεσδήποτε διαβουλεύσεις μεταξύ των διαδίκων
[296] Παράγραφοι 29-42.

και ενάντια στις αξίες που πρεσβεύει ο διεθνής αυτός οργανισμός. [297] Στη συνέχεια [298] θα θεμελιώσει τα στοιχεία από όπου προκύπτει η μη διεθνής ένοπλη σύρραξη (κρίσιμο στοιχείο η βέβαιη ύπαρξη της για την αρμοδιότητα του Δικαστηρίου κατά το καταστατικό) στο πλαίσιο της οποίας διαπράχθηκαν οι καταστροφές .

Έτσι, το Δικαστήριο εντόπισε πως οι εχθρικές ενάντια στα πολιτιστικά αγαθά ενέργειες τελέσθησαν ενώ το στο Μάλι αντιπαρατίθεντο τα επίσημα κυβερνητικά στρατεύματα και διάφορες ένοπλες ομάδες , μεταξύ οποίων και το Άνσαρ Ντιν . Τα αποδεικτικά στοιχεία που είχε στη διάθεση του το Δικαστήριο ήταν αρκετά για να καταδειχθεί ότι αυτή η ένοπλη ομάδα είχε υψηλό βαθμό οργανωτικού επιπέδου καθώς είχε τη δυνατότητα τόσο της στρατιωτικής αντιπαράθεσης με τον κυβερνητικό στρατό όσο και την ευχέρεια να ασκεί μια μορφή εξουσίας[299] στις υπό κατάληψη περιοχές του Βόρειου Μάλι (στην περίπτωση του Τιμπουκτού για εννέα μήνες) . Άγνοια δε για τα παραπάνω στο πρόσωπο του κατηγορουμένου δεν υπήρχε καθώς ο τελευταίος κινούταν στις παρυφές της ηγεσίας που ασκούσε τη διοίκηση του Τιμπουκτού το επίμαχο χρονικό διάστημα.

Στη συνέχεια το Δικαστήριο αναλύοντας τις μορφές διάπραξης και συμμετοχής στο έγκλημα (καθώς από την αποδεικτική διαδικασία προέκυψε ότι ο κατηγορούμενος συμμετείχε σε καταστροφές ορισμένων μνημείων , οργάνωσε και επέβλεπε την βλάβη άλλων ενώ παρότρυνε / ενθάρρυνε την καταστροφή τρίτων μνημείων) έκρινε ότι δεν υπήρχε λόγος να υποβάλλει σε ιεραρχική σειρά τις μορφές συμμετοχής στην εγκληματική ενέργεια που συνυπάρχουν στο αρ.25.3^{α} του Καταστατικού και θεώρησε ότι η μορφή διάπραξης που προσέγγιζε περισσότερο την πραγματικότητα και απέδιδε την ποινική ευθύνη του

[297] Παρ.46
[298] Παρ. 49
[299] Στο πρωτότυπο κείμενο της απόφασης «… et d ' exercer une forme de pouvoir sur cette ville»…. Par. 49 Το σημείο αυτό έχει βαρύτητα καθώς δίνει τροφή στη συζήτηση για το εάν υπήρχε η δυνατότητα από την διώκουσα αρχή να «κλιμακώσει» το κατηγορητήριο συμπεριλαμβάνοντας κατηγορίες για Εγκλήματα Κατά της Ανθρωπότητας κατά το Καταστατικό. Και αυτό γιατί η «ευρεία ή συστηματική επίθεση» που απαιτείται να ανευρεθεί για την πλήρωση της αντικειμενικής υπόστασης των ΕΚΑ , δεν χρειάζεται απαραίτητα να εκπορεύεται από επίσημα κράτη αλλά και όπως έχει γίνει νομολογιακά δεκτό, και από οποιαδήποτε οργανωτική μορφή έχει την επιχειρησιακή δυνατότητα να διαπράττει ευρεία ή συστηματική επίθεση εναντίον αμάχων {μεταξύ άλλων και **Decision on the Prosecutor's Application under Art. 58 , Ntaganda , ICC -01/04-02/06-36- Red,** } .

κατηγορούμενου ήταν αυτή της σύμπραξης/συναυτουργίας[300]. Τελικά το Δικαστήριο συνεκτιμώντας το σύνολο του αποδεικτικού υλικού (την ομολογία ενοχής του κατηγορουμένου, τις καταθέσεις και το αποδεικτικό υλικό που προσκόμισε η εισαγγελία) έκρινε το κατηγορούμενο ένοχο για την αποδιδόμενη κατηγορία και προχώρησε στην ανακοίνωση και επιμέτρηση της ποινής.

Αναλύοντας τα στοιχεία που θα συνεξεταστούν για να αξιολογηθεί η βαρύτητα της εγκληματικής ενέργειας το Δικαστήριο θα προβεί σε ορισμένες παρατηρήσεις για τη φύση των πληττόμενων πολιτιστικών αγαθών. Καταρχάς θα σημειώσει πως σε ένα γενικό πλαίσιο στην αντίληψη του Δικαστηρίου , τα εγκλήματα κατά αγαθών , παρόλη τη σοβαρότητα τους είναι λιγότερο σημαντικά από τα εγκλήματα που διαπράττονται κατά προσώπων [301].

Παρόλα αυτά τόσο οι μαρτυρίες των εμπειρογνωμόνων από το Μάλι για πολιτιστικά ζητήματα , όσο φυσικά και των ειδικών της ΟΥΝΕΣΚΟ επιβεβαίωσαν ότι η πόλη του Τιμπουκτού έχει έναν ιδιαίτερα σημαντικό χαρακτήρα και μια αυξημένη συμβολική διάσταση τόσο για την περιοχή της Β. Αφρικής όσο και για τον ισλαμικό κόσμο συνολικότερα, ο οποίος όφειλε να ληφθεί υπόψιν για την ποινική μεταχείριση του κατηγορουμένου . Τα μαυσωλεία των αγίων και οι ναοί που βρίσκονται στην πόλη αποτελούν για τον ντόπιο πληθυσμό σύμβολα της θρησκευτικής του συνείδησης (καθώς οι άγιοι που κείνται θεωρούνται προστάτες της περιοχής) ενώ για πολλούς πιστούς εκτός Τιμπουκτού είναι τόποι ιερών προσκυνημάτων. Τα παραπάνω στοιχεία σε συνδυασμό με την εγγραφή της συντριπτικής πλειοψηφίας των κατεστραμμένων μνημείων στη Λίστα Παγκόσμιας Κληρονομιάς της ΟΥΝΕΣΚΟ, διεύρυναν έτσι τον αριθμό των «θυμάτων» του εγκλήματος , συμπεριλαμβάνοντας εκτός από τους κατοίκους του Τιμπουκτού , τον πληθυσμό του Μάλι αλλά και όλη τη διεθνή κοινότητα. [302] Κρίθηκε ,δηλαδή , πως δεν έγινε μια απλή επιλογή θρησκευτικών στόχων από πλευρά Ανσαρ Ντιν αλλά αντίθετα η επίθεση στόχευε στην επιβολή και στην ψυχολογική καταρράκωση του

[300] Συγκεκριμένα η απόφαση σημειώνει πως « η σύμπραξη/ συναυτουργία προκύπτει όχι μόνο σε περιπτώσεις φυσικής συμμετοχής αλλά και από τη θέση εξουσίας του κατηγορούμενου σε σχέση με τα διαπραττόμενα εγκλήματα» παρ. 61 .

[301] Παράγραφος 77.

[302] Παράγραφος 80. Σε αυτό το σημείο το Δικαστήριο έμμεσα καταλήγει στο ίδιο συμπέρασμα με το τμήμα του ΔΠΔΠΓ που δίκασε την υπόθεση Στρούγκαρ (**Prosecutor v Strugar**, Case IT-01-42-T, Trial ChamberII, Judgement of 31 January 2005) .

ντόπιου πληθυσμού και αυτό θεωρήθηκε η βασικότερη επιβαρυντική περίσταση για τον κατηγορούμενο.

Στα ελαφρυντικά συμπεριλήφθησαν τόσο η ταλάντευση και ο δισταγμός που αρχικά επέδειξε όταν διατάχθηκε από τους ανωτέρους του να προχωρήσει στις βιαιοπραγίες κατά των θρησκευτικών στόχων , το γεγονός ότι υπήρξε συνεργάσιμος με τις διωκτικές αρχές , καθώς και οι δηλώσεις μετάνοιας και συγχώρεσης που απεύθυνε προς τα θύματα.

Τέλος , στο αίτημα της υπεράσπισης να ληφθούν υπόψιν για την επιμέτρηση της ποινής , ποινές που επιβλήθηκαν από το ΔΠΔΠΓ για αντίστοιχα εγκλήματα[303] , το Δικαστήριο έκρινε πως δεν υπήρχε ομοιότητα τόσο ως προς τις περιστάσεις διάπραξης των εγκλημάτων αυτών όσο και στις πηγές δικαίου των δύο δικαιοδοτικών οργάνων[304] οπότε και έπρεπε τα κριτήρια του Δικαστηρίου να διαφέρουν. Ο Αλ Φακί αλ Μαγκντί εν τέλει καταδικάστηκε σε ποινή φυλάκισης εννέα (9) ετών.

Θα μπορούσε ο κατηγορούμενος να κριθεί ένοχος για Εγκλήματα Κατά της Ανθρωπότητας;

Η απόφαση της ποινικής καταδίκης του Αλ Φακί Αλ Μαγκντί αν και πρωτοπόρα από αρκετές σκοπιές , ελάχιστα επέκτεινε τα έως τώρα νομολογιακά πορίσματα για τη φύση της καταστροφής των πολιτιστικών αγαθών από την πλευρά του Διεθνούς Ποινικού Δικαίου . Όπως αναφέραμε και σε παραπάνω σημεία της ανάπτυξης μας η ευθύνη βαραίνει πρωταρχικά τη διώκουσα αρχή η οποία επέλεξε να μην σωρεύσει στις κατηγορίες το έγκλημα κατά της ανθρωπότητας του διωγμού.[305]

Πράγματι , το ανακριτικό υλικό που είχε σωρευθεί πριν την εισαγωγή της υπόθεσης στο ακροατήριο φαίνεται αρκετό για να πληρωθεί η αντικειμενική και

[303] Συγκεκριμένα έγινε αναφορά στην υπόθεση Jokic και Strugar .

[304] Πράγματι, το καταστατικό του ΔΠΔΠΓ προέβλεπε για τα εγκλήματα αυτά το πλαίσιο ποινών που προϋπήρχε στο Γιουγκοσλαβικό Ποινικό Δίκαιο, ενώ το ΔΠΔ διαθέτει στο καταστατικό του αποκλειστικό σύστημα επιμέτρησης ποινών.

[305] Την κριτική συμμερίζεται σημαντικό κομμάτι της θεωρίας , μεταξύ άλλων **Martinez Sebastian,** *" Destruction of Cultural Heritage in Northen Mali – A Crime against Humanity?"* , Journal of International Criminal Justice 13 (2015)

υποκειμενική υπόσταση του διεθνούς εγκλήματος του διωγμού όπως αυτό ορίζεται από το καταστατικό του ΔΠΔ[306].

Θα ξεκινήσουμε με την πλήρωση της αντικειμενικής υπόστασης των ΕΚΑ εν γένει:

Σχετικά με την ύπαρξη ***επίθεσης*** πέραν των γεγονότων που διαδραματίστηκαν στην πόλη του Τιμπουκτού το επίμαχο δεκαήμερο Ιουνίου – Ιουλίου 2012 και απέληξαν στην καταστροφή των πολιτιστικών μνημείων της πόλης , το Άνσαρ Ντιν είχε υπό τον έλεγχο του και άλλα αστικά κέντρα του βορείου Μάλι στα οποία σημειώθηκαν περιστατικά παραβιάσεων ανθρωπίνων δικαιωμάτων άμαχου πληθυσμού τα οποία σύμφωνα με μαρτυρίες που μεταφέρθηκαν από ανθρωπιστικές οργανώσεις και παρατηρητήρια ανθρωπίνων δικαιωμάτων της περιοχής περιελάμβαναν απαγωγές , βία κατά αμάχων , βιασμούς νεαρών κοριτσιών από στρατιώτες . Ένα ποιοτικό στοιχείο της συμπεριφόρας του Άνσαρ Ντιν , όμως , είναι και η δια της βία επιβολής της του κώδικα κανόνων και αξιών της Σαρίας και των δρακόντειων ποινών που επιφυλλάττει.

Για το ζήτημα της ύπαρξης ενός ***οργανωμένου σχεδίου*** που απαιτείται να ανευρεθεί για την πλήρωση της αντικειμενικής υπόστασης του διωγμού , δεν χρειάζεται απαραίτητα να εκπορεύεται από επίσημα κράτη αλλά και όπως έχει γίνει νομολογιακά δεκτό, και από οποιαδήποτε οργανωτική μορφή έχει την επιχειρησιακή δυνατότητα να διαπράττει ευρεία ή συστηματική επίθεση εναντίον αμάχων.[307] Το σχέδιο εν προκειμένω δεν χρειαζόταν να έχει «δεδηλωμένα» από τους εφαρμοστές του χαρακτηριστικά , αν και στην περίπτωση μας το Ανσαρ Ντιν δεν απέκρυψε την πρόθεση του να επιβάλλει τη Σαρία στην περιοχή υπό τον έλεγχο του. Το στοιχείο αυτό επιρρώνει και η συγκρότηση της «αστυνομίας ηθών» (ένας συνδυασμός εκτελεστικής και δικαστικής εξουσίας) υπό την επίβλεψη του κατηγορουμένου που είχε αρμοδιότητα να ελέγχει την τήρηση του ισλαμικού νόμου .

Το στοιχείο της ***ευρείας/ συστηματικής*** επίθεσης επίσης ενυπάρχει. Η ένοπλη κατίσχυση του Άνσαρ Ντιν κάλυπτε μια πολύ μεγάλη σε έκταση περιοχή, ενώ ο αριθμός των εσωτερικά και εξωτερικά εκτοπισμένων εξ' αιτίας

[306] Αρ.7 1 περ.η Καταστατικό ΔΠΔ
[307] Βλ. παραπάνω σημείωση 299.

της σύγκρουσης ξεπερνούσε τους 500.000 ανθρώπους. Επίσης η επιβολή της Σαρία αφορούσε όλη την υπό κατάληψη περιοχή και φυσικά όχι μόνο την πόλη του Τιμπουκτού.

Για την **υποκειμενική υπόσταση** απαραίτητο στοιχείο είναι η γνώση του δράστη για την εξαπολυθείσα επίθεση και ότι οι πράξεις του με τον ένα ή τον άλλο τρόπο αποτελούν μέρος της. Ο κατηγορούμενος , υπήρξε στην πραγματικότητα όχι απλά γνώστης αλλά κεντρικός οργανωτής της επίθεσης, μέσω της διεύθυνσης της «αστυνομίας ισλαμικών ηθών» ενώ από την αρχή , όπως προέκυψε και από τις μαρτυρίες που συνελέχθησαν κατά την ανάκριση , ένας από τους δημόσια διακηρυγμένους σκοπούς τους Άνσαρ Ντιν ήταν η (ακόμα και βίαιη) επιβολή της Σαρία στις υπό κατάληψη περιοχές.

Στο ειδικότερο κομμάτι , το κατά πόσον δηλαδή οι φθορές που προκλήθηκαν από τους φονταμενταλιστές στα ιστορικά μνημεία του Τιμπουκτού μπορούν να θεωρηθούν **ενέργειες που συνιστούν διωγμό** σύμφωνα με τον ορισμό που δίνεται από το καταστατικό του ΔΠΔ μπορούμε να παρατηρήσουμε τα εξής:

Το καταστατικό ορίζει την «Δίωξη»(έτσι αποδίδεται ο όρος persecution) ως *«την με πρόθεση και βαρείας μορφή στέρησης θεμελιωδών δικαιωμάτων σε αντίθεση προς το διεθνές δίκαιο εξ αιτίας της ταυτότητας της ομάδας ή της κοινότητας.»* . Το αρκετά μεγάλο εύρος του συγκεκριμένου κανόνα δικαίου επιτρέπει να επιχειρήσουμε και την υπαγωγή των γεγονότων που έλαβαν χώρα στο Τιμπουκτού στο πραγματικό του .

Ενώ η συντριπτική πλειοψηφία των κατοίκων του Μάλι είναι μουσουλμάνοι στο θρήσκευμα , ο ισλαμισμός της χώρας θεωρείται μάλλον μετριοπαθής και ανεκτικός. Τα ιστορικά κτίσματα του Τιμπουκτού διατηρούσαν , όπως δείξαμε , έναν ιερό, μυστικιστικό δεσμό με τους κατοίκους γεγονός που εξόργιζε τους ιθύνοντες του Άνσαρ Ντιν γιατί οδηγούσε σε απόκλιση από την σκληρή και άκαμπτη θεολογική του προσέγγιση , επομένως για να κάμψουν το φρόνημα των διαφωνούντων επιτέθηκαν σε στόχους- σύμβολα της μετριοπαθούς θρησκευτικά πλειοψηφίας της πόλης . Το δε γεγονός ότι οι βανδαλισμοί και οι καταστροφές δεν συνέβησαν εν κρυπτώ αλλά δημόσια στο πλαίσιο μιας «παιδευτικής» διαδικασίας καταδεικνύει και την πρόθεση συνολικής

κατίσχυσης στις παραδοσιακές μορφές και τρόπους οργάνωσης της κοινωνικής ζωής τις οποίες και απέρριπταν μετά βδελυγμίας.

Επέλεξαν επομένως μια «κυρωτική» πολιτική διάκρισης εις βάρος όσων παρέκκλιναν από το δικό τους δόγμα, που εν προκειμένω ήταν η μετριοπαθής μουσουλμανική πλειοψηφία του Τιμπουκτού.

Έτσι , οι έχοντες των στρατιωτικό έλεγχο εκτός από την φυσική βία που άσκησαν εκτεταμένα αποσκοπώντας στην τρομοκράτηση τυχόν αντιφρονούντων στην εφαρμογή της Σαρία και στο πλαίσιο της ίδιας στρατηγικής έπληξαν και τα ψυχολογικά υποστυλώματα των ντόπιων καταφέροντας ένα συντριπτικό πλήγμα στην κοινοτική –πολιτιστική τους συγκρότηση. Πράγματι, οι συλλεχθείσες μαρτυρίες που αναγάγουν την καταστροφή των μνημείων σε πράξεις που βάλλουν ευθέως κατά της ταυτότητας , των θρησκευτικών και πολιτιστικών αντιλήψεων μας οδηγούν στο συμπέρασμα ότι υφίσταται αποστέρηση θεμελιωδών δικαιωμάτων . Το δε σκεπτικό στις αποφάσεις Martinovic και Naletilic του ΔΠΔΠΓ που αναλύθηκαν παραπάνω μάλλον επιρρώνει αυτή την απόπειρα στοιχειοθέτησης του ΕΚΑ του Διωγμού.

V. ΚΑΤΑΛΗΚΤΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Από τις αναπτύξεις μας μπορούν να εξαχθούν τα βασικότερα συμπεράσματα.

Κατ' αρχάς ότι έννοιες όπως «πολιτισμός» , « πολιτιστικά αγαθά» και «πολιτιστική κληρονομιά» παρόλη την πρόσφατη τους σχετικά νομική ανάδυση και το συνεχώς και προοδευτικά μεταβαλλόμενο κανονιστικό τους περιεχόμενο , κατατείνουν να αποτελέσουν σημαντικοί κόμβοι του δημόσιου διεθνούς δικαίου του 21ου αιώνα.

Εν συνεχεία , όπως δείξαμε και στο α' μέρος της παρούσης το θεσμικό πλαίσιο προστασίας των πολιτιστικών αγαθών μπροστά στους κινδύνους των πολεμικών αναμετρήσεων , παρόλη τη δυναμική και συνεχή του αναβάθμιση ως κλάδος του Διεθνούς Ανθρωπιστικού Δικαίου καθ'όλη τη διάρκεια του 20 ου αιώνα , οριοθετείται δογματικά από την αρχή της στρατιωτικής αναγκαιότητας. Συνέπεια αυτής της πραγματικότητας είναι εν πολλοίς «υποτίμηση» από τους χρήστες των κανόνων δικαίου και σταδιακή μετατροπή τους σε «νεκρά γράμματα» . Δεν μπορεί πάντως, να μην επισημανθεί ότι η συμπερίληψη τους σε στρατιωτικά εγχειρίδια και σε επιμορφωτικά προγράμματα στρατιωτικών σχολών υποβοηθά την διαμόρφωση εθιμικών πρακτικών που αποτελούν βήματα για μελλοντικές αναβαθμισμένες μορφές προστασίας.

Όσον αφορά την καταγραφή και τα χαρακτηριστικά των τρόπων με τους οποίους το Διεθνές Ποινικό Δίκαιο εμπλέκεται στη διαδικασία προστασίας των πολιτιστικών αγαθών δείξαμε τα εξής : Αν και λόγω της ιστορικής εξέλιξης των διεθνών κειμένων προστασίας φαινομενικά υπάρχουν δύο διακριτές αντιλήψεις για τη φύση των πολιτιστικών αγαθών , εκείνη [308] (η χρονικά πρώτη) που τα εντάσσει στην ευρύτερη κατηγορία των περιουσιακών στοιχείων του άμαχου πληθυσμού (civilan use) και η δεύτερη (πιο πρόσφατη) που αναδεικνύει τη συμβολική τους διάσταση (cultural value approach) τα διεθνή ποινικά δικαιοδοτικά όργανα προσπαθούν υπερβούν αυτή τη διάκριση, καθώς σχηματοποιούν κάθε φορά in concreto τις λεπτές εκείνες αποχρώσεις των

[308] **Frulli Micaela,** *"The Criminalization of Offences against Cultural Heritage in Times of Armed Conflict : The Quest for Consistency"* , The European Journal of International Law Vol. 22 no.1.

εγκληματικών συμπεριφορών που διαφοροποιούν την αποδιδόμενη σε αυτές διαφορετική δίεθνή εγκληματική απαξία. Τέλος το ερώτημα για την δυνατότητα και αναγκαιότητα πρόσθεσης ενός νέου διεθνούς εγκλήματος που να συμπεριλαμβάνει αποκλειστικά τις βλάβες στα πολιτιστικά αγαθά είναι μάλλον πρόωρο και πρώιμο.

Αυτό συμβαίνει κατά βάση για τρεις λόγους . Ο πρώτος έχει να κάνει με τη δυσκολία της νομικής περιγραφής της έννοιας «πολιτισμός» , που όπως δείξαμε και στις εισαγωγικές μας παρατηρήσεις μας διαφεύγει συνεχώς καθώς ανήκει στις ταχύτατα μεταβαλλόμενες. Επομένως, η αυστηρότητα που οφείλει να συνοδεύει την τυπολογική κατάστρωση ενός διεθνούς εγκλήματος θα δημιουργούσε ανυπέρβλητες δυσκολίες στους συντάκτες. Δεύτερον, κάτι τέτοιο και βάσει της γοργής μέν , πρώιμης δε φάσης ανάπτυξης του Διεθνούς Ποινικού Δικαίου θα ενείχε και μεθοδολογικές δυσκολίες καθώς ακόμα και *το πώς δημιουργείται ένα διεθνές έγκλημα* [309], δεν είναι θεωρητικά ξεκαθαρισμένο. Τρίτον και ίσως σημαντικότερον , με την αναλυτική παρουσίαση της στάσης των δικαιοδοτικών ποινικών οργάνων καταδείξαμε πως η καταστροφή των πολιτιστικών αγαθών μπορεί να «χωρέσει» στους υπάρχοντες ορισμούς των διεθνών εγκλημάτων και ως εκ τούτου είναι περισσότερο ζήτημα πιο τολμηρών νομικών αναγνώσεων του υπάρχοντος θεσμικού πλαισίου από τους εφαρμοστές του Διεθνούς Ποινικού Δικαίου η ανάδειξη της ποινικής διάστασης της καταστροφής των πολιτιστικών αγαθών.

Σε μια εποχή που η διακινδύνευση της απόλαυσης των πολιτιστικών δικαιωμάτων τίθεται στο επίκεντρο του διεθνούς νομικού διαλόγου , το τελευταίο δείχνει να είναι επιβεβλημένο.

[309] Για την εξαιρετικά κρίσιμη προβληματική και τις διαφορές μεταξύ της Απευθείας Ποινικοποίησης και της Εθνικής Ποινικοποίησης ως μεθόδους γέννησης των διεθνών εγκλημάτων **Jon Heller Kevin** , "What is an International Crime ? (A REVISIONIST HISTORY), https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2836889.

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

ΆΡΘΡΑ - ΒΙΒΛΙΑ

Bandarin, Fancesco, "*World Heritage: Challenges for the Millennium*", UNESCO World Heritage Center, France, 2007

Boylan, J. Patrick, *"Review of the Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict, The Hague Convention of 1954"*", UNESCO Archives, 1993

Calame, Jon (Minerva Partners) and Pasic, Amir (IRCICA), "*Post-conflict reconstruction in Mostar: Cart before the Horse*", στο "*Divided Cities/Contested States Working Paper Series*", Working Paper No. 7, 2009

Crawford, Beverly, "Explaining cultural conflict in Ex-Yugoslavia: Institutional weakness, economic crisis and identity politics", στο Crawford, Beverly and Lipschutz, Ronnie D. *"The Myth of Ethnic Conflict: Politics, Economics, Cultural Violence*", University of California, Research Series/ Number 98, 1998

Desch, Thomas, *"The Second Protocol to the 1954 Hague Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict",* Yearbook of International, Humanitarian Law, 2, 1999

Drumbl Mark A., *"Germans are the Lords and Poles are the Servants: The Trial of Arthur Greiser in Poland , 1946"* , Washington & Lee Public Legal Studies Research Paper Series , Accepted Paper 2011-2012.

Forrest Craig, *"International Law and the Protection of Cultural Heritage"* , Routledge 2010

Forrest Craig, *" The Doctrine of Military Necessity and the Protection of Cultural Property During Armed Conflicts"* , California Western International Law Journal 2007 , Vol 37.

Francioni Francesco, *"The Human Dimension of International Cultural Heritage Law : An Introduction"* , The European Journal of International Law Vol. 22 no.1 .

Frigo Manlio, "*Cultural property v. cultural heritage: A "battle of concepts" in international law?",* Article, International Review of the Red Cross, No. 854, 2004

Frulli Micaela, *"The Criminalization of Offences against Cultural Heritage in Times of Armed Conflict : The Quest for Consistency"* , The European Journal of International Law Vol. 22 no.1.

Hausler Kristin, *" Culture under Attack: The Destruction of Cultural Heritage by Non- State Armed Groups"* , Santander Art and Culture Review 2/2015.

Herscher, Andrew and Riedlmayer, Andras, "*Monument and Crime: The Destruction of Historic Architecture in Kosovo*", Grey Room, Volume Fall, MIT Press, 2000

Howe Zoe, *"Can the 1954 Hague Convention Apply to Non – state Actors ? A Study of Iraq and Libya"* , Texas International Law Journal , Volume 47, Issue 2.

Jokilehto, J., "*World Heritage: Defining the Outstanding Universal Value*", City & Time 2 (2): 1. http://www.ct.ceci-br.org, 2006

Jokilehto, Jukka *"ICCROM and the Conservation Of Cultural Heritage: A history of the organization's first 50 years*", 1959-2009, ICCROM Conservation Studies, No 11, ICCROM, Rome, 2011

Jon Heller Kevin , "What is an International Crime ? (A REVISIONIST HISTORY), https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2836889.

Isakhan Benjamin *, "Heritage Under Fire: Lessons from Iraq for Cultural Property Protection"* , A Comapanion to Heritage Studies John Wiley & Sons 2015.

Kila Joris – Herndon Christopher, *" Military Involvement in Cultural Property Protection"* , Joint Force Quarterly 74 | July 01, 2014 .

Lenzerini Federico , " The role of International and Mixed Criminal Courts in the Enforcement of International Norms Concerning the Protection of Cultural Heritage", Enforcing International Cultural Heritage Law,

Lostal Marina, *"Syria's world cultural heritage and individual criminal responsibility"*, International Review of Law , Vol 2015 1.

Mainetti Vittorio, *"Le principe du patrimoine culturel de l'humanite : De la republique des arts a un ordre public international"* , Centro Inrernazionale Di Studi Gentiliani , San Ginesio (MC) – Italia (2008).

Manhart, Christian, "The destruction of the Buddha Statues in March 2001 and the First UNESCO Activities", στο Petzet, Michael (e.d), "*The Giant Buddhas of Bamiyan: Safeguarding the Remains*", Monuments and Sites series, No XIX, Berlin, ICOMOS - Hendrik Bäbler, 2009

Maniscalco, Fabio, "Preventive Measures for the Safeguard of Cultural Heritage in the Event of Armed Conflict", στο World Heritage and War, monographic series *"Mediterraneum, Tutela e valorizzazione ed ambientali*", Naples: Massa Publisher, vol. 6 (2007)

Martinez Sebastian, *" Destruction of Cultural Heritage in Northen Mali – A Crime against Humanity?"* , Journal of International Criminal Justice 13 (2015)

Mose, Gregory M., "*The destruction of churches and mosques in Bosnia-Herzegovina: a rights based approach to the protection of religious cultural property*", Buff. J. Int'l L., 3, 1996

Murphy, John, "*The Evolving Dimensions of International Law: hard choices for the world community*", Cambridge University Press, 2010

O'Keefe, Roger, *"The Protection of Cultural Property in Armed Conflict"*, Cambridge University Press, USA, 2006

Poole, Peter, "*Cultural Mapping and Indigenous People: a report for UNESCO*", (CLT/2003/PI/H/1), March 2003

Schmid Evelyne, "*Taking Economic, Social and Culural Rights Seriously in International Criminal Law",* Cambridge University Press 2015.

Spira Sebastian, *"Engaging History in the Legal Protection of Cultural Heritage: Achievements, Tasks and Perspectives"* , Uppsala, Historicizing International Law , 7 October 2016.

Woudenberg, Nout van, *"Second Protocol to the 1954 Hague Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict – Dutch Involvement*", 2007.

Antonio Cassese , Guido Acquaviva, Dapo Akande, Laurel Baig, Jia Bing Bing, Robert Cryer, Urmila Dé, Paola Gaeta, Julia Geneuss, Katrina Gustafson, and others - The Oxford Companion to International Criminal Justice **, (Oxford Press 2009)**

Μαρούδα Ντανιέλλα – Μαρία , Διεθνές Ανθρωπιστικό Δίκαιο , Εκδόσεις Σιδέρης (2015) .

Παπαγεωργίου Νίκος., *«Πολιτιστική και Φυσική Κληρονομιά της Ανθρωπότητας – Προστασία των Πολιτιστικών Αγαθών σε περίπτωση Ένοπλης Σύρραξης»,* Ελληνική Εθνική Επιτροπή για την UNESCO, 2006

Περράκης, Στέλιος, «*Διαστάσεις της Διεθνούς Προστασίας των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου*», Εκδόσεις Σάκκουλας Αντ. Ν., 2009

ΑΝΑΡΤΗΣΕΙΣ ΣΕ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑ ΙΣΤΟΛΟΓΙΑ

ARMINA Adanan ,*Domestic Regulation of Universal Jurisdiction–The Role of National Prosecutors.,opinioiuris.org/29-08-2016 .*

AKSENOVA Marina *, The Al Mahdi Judgement and Sentence at the ICC : A Source of Cautious Optimism for International Criminal Justice*, ejiltakl.org/ 13-10-2016

BOWDREN Andrea, *Emerging Voices: A Case of Firsts for the International Criminal Court: Destruction of Cultural Heritage as a War Crime, Islamic Extremism and a Guilty Plea, opinioiuris.org/ 02-09-2016.*

BOWKER D / GOODALL L./ HACISKI R, *Confronting ISIS' s War on Cultural Property*, asil.org/insights/ 14-07-2016 .

CARSTEN Stahn, *Part of the soloution or Part of the Problem ? International Criminal Justice and the Fragile Divide between Civil/ Political and Economic , Social and Cultural Rights,* ejiltakl.org/ 19-05-2016

CRYER Robert, *Economic, Social, and Culural Rights and Criminal Law, What is and What should be,* ejiltalk.org/ 19-05-2016

DE HOON , Marieke, *The ICC's Al Mahdi case is (also) a political trial, and that's fine!, ejiltalk.org/* ***31-08-2016****.*

LOSTAL Marina , *Prosecutor v. Al Mahdi: A Positive New Direction for the ICC ?*, opinioiuris.org / 27-10-2016.

SCHMIID Evelyne, *Taking Economic, Social and Culural Rights Seriously in International Criminal Law : A Response to Cryer, Stahn and Van der Herik*, ejiltalk.org/ 19-05-2016.

VAN DEN HERIK Larissa, *Testing ICL'S Expressive Capacity,* eiltalk.org*/ 19-05-2016*

ΔΙΚΑΣΤΙΚΕΣ ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ

ΔΙΕΘΝΕΣ ΠΟΙΝΙΚΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΩΗΝ ΓΙΟΥΓΚΟΣΛΑΒΙΑ

Prosecutor v Kordic & Cerkez*, Case IT-95 -14/2 –T , Trial Chamber, Judgement of 26 Febr. 2001*

Prosecutor v Brdanin, *Case IT-99-36-T, Trial Chamber II, Judgement of 1 September 2004*

Prosecutor v Strugar*, Case IT-01-42-T, Trial ChamberII, Judgement of 31 January 2005*

Prosecutor v Blaskic *, Case IT- 95-14-T, Trial Chamber, Judgement of 3 Mar. 2000*

Prosecutor v Krstic*, Case IT-98-33-T, Trial Chamber, Judgement of 2 August 2001*

Prosecutor v Milutinovic, Sainovic, Ojdanic, Pavkovic, Lazarevic, *Lukic, Case IT-05-87-T, Judgement of 26 February 2009*

Prosecutor v Jokic, *Case IT-01-42/1-S, Trial Chamber I, Judgement of 18 March 2004..*

Prosecutor v Krajisnik*, Case IT-00-39-T, Trial Chamber, Judgement of 27 September 2006.*

Prosecutor v Martic*, Case IT-95-11- T, Judgement of 12 June 2007.*

Prosecutor v Naletilic*, Case IT-98-34-T, Judgement of 31 March 2003*

Prosecutor v Tadic, *Desicion on the Defence Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction, Appeals Chamber, Decision of 2 October 1995 .*

Prosecutor v Kupreskic *(IT-95-16-T) , Trial Chamber, 14 January 2000.*

ΔΙΕΘΝΕΣ ΠΟΙΝΙΚΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ

Cour Penale Internationale , La chambre de premiere instance VIII , Situation en Republique du Mali , ***AFFAIRE LE PROCUREUR c AHMAD AL FAQI AL MAHD, 27/09/2016.***